

Prispevki k zgodovini razvoja reje in pasem prašičev v Sloveniji

Prispevki k zgodovini razvoja reje in pasem prašičev v Sloveniji

Pripravil:
zaslužni prof. dr. Andrej Šalehar

Prispevki k zgodovini razvoja reje in pasem prašičev v Sloveniji

Avtor in urednik:

zaslužni prof. dr. Andrej Šalehar

Odgovorni urednik:

Andrej Golob

Lektoriranje:

Marjana Cvirn

Fotografije:

Avtorji in izvor fotografij so označeni pri posameznih fotografijah.

Fotografije brez podatkov o avtorju so iz fototeke enote za prašičerejo, oddelka za zootehniko, Biotehniška fakulteta.

Tisk in oblikovanje:

Cerdonis d.o.o.

Naklada:

150 izvodov

Izdajatelj:

Kmetijska založba d.o.o.

Kraj in leto izdaje:

Slovenj Gradec, 2013

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

636.4(497.4)(091)

636.4.082(497.4)(091)

ŠALEHAR, Andrej

Prispevki k zgodovini razvoja reje in pasem prašičev v Sloveniji /
pripravil Šalehar Andrej. - Slovenj Gradec :

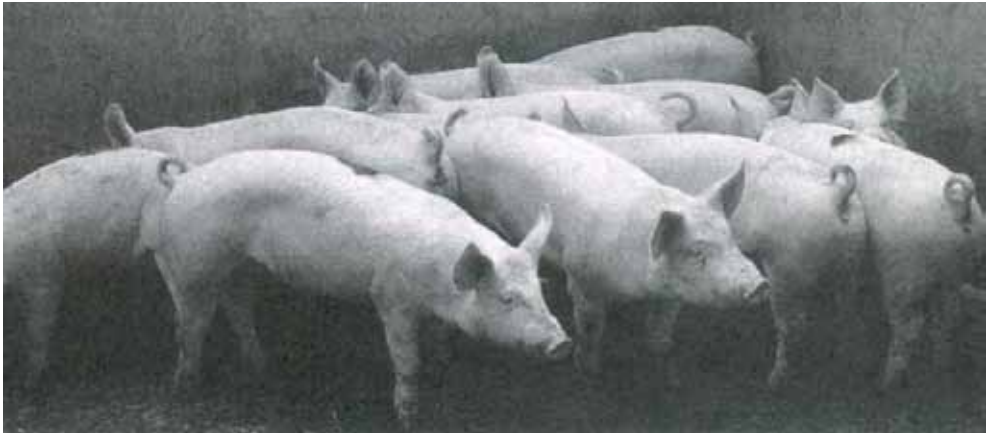
Kmetijska založba, 2013

ISBN 978-961-6418-20-1

268454656

To delo je posvečeno spominu na mojega očeta
Rudolfa Šaleharja (1910–1945).

Pitanci (fototeka enote za prašičerejo)

KAZALO

1. Uvod	7
2. Najstarejši viri	9
3. Srednji vek	11
3.1. Razvoj.....	11
3.2. Pasma prašičev.....	12
4. Od XVI. stoletja do konca prve svetovne vojne	13
4.1. Razvoj.....	13
4.2. Obseg reje.....	25
4.3. Pasma.....	28
5. Med svetovnima vojnama	39
5.1. Razvoj.....	39
5.2. Obseg reje.....	43
5.3. Pasma.....	45
6. Po letu 1945	49
6.1. Razvoj.....	49
6.1.1. Šestdeseta leta so postavila temelj moderni selekciji prašičev v Sloveniji.....	50
6.1.2. Odbor za prašičerejo pri Živinorejski poslovni skupnosti (kratek povzetek).....	53
6.1.3. Vzrejna središča na kmetijah.....	61
6.1.4. Slovenska prašičereja in EU.....	62
6.1.4.1. Pred vstopom.....	62
6.1.4.2. Po vstopu.....	63
6.1.4.3. Primerjava podatkov o reji prašičev v letih 2000 in 2010 za Slovenijo in po statističnih regijah.....	63
6.1.4.4. Primerjava - prašičereja Eu : Slovenija v letu 2006 in v letu 2002.....	64
6.1.4.5. Kaj naj stori slovenska prašičereja?.....	65
Ureditev prometa s prašiči v Sloveniji.....	65
Pravica do kmetovanja.....	66
Slovenski zaščiteni kmetijski pridelki in živila.....	66
Izboljšati prirejo prašičev in zmanjšati stroške.....	66
Več znanja v slovensko prašičerejo.....	67
6.1.4.6. Misel za zaključek: slovenska prašičereja in EU.....	67
6.2. Obseg reje.....	69
6.3. Pasma.....	71

7. Stalež prašičev v Sloveniji v letih 1869 2012.....	77
8. Glosar.....	79
9. Prispevki k bibliografiji: Kranjska klobasa.....	83
10. Viri.....	95
11. Slikovno gradivo	109
12. Priloge.....	121

Sesni pujski (fototeka enote za prašičerejo)

V Sloveniji ima prašičereja večstoletno tradicijo. O reji prašičev govori že listina iz let okoli 804 (Kos, 1906), ko so Istrani zahtevali vrnitev pravic do svinjske paše. Dokaze najdemo tudi v urbarjih (Hauptmann, 1954), na srednjeveških freskah (Šalehar, 1990) in v srednjeveških listinah (Kos, 1985). Eden zadnjih objavljenih dokazov je izpod peresa Mlinariča (2001), ko v knjigi Kartuzija Bistra piše o številu svinj na samostanski pristavi, o plačevanju žirnine za svinjsko pašo v gozdovih in da je bil med samostansko služinčadjo tudi svinjar.

Vse navedeno pa nič ali prav malo pove o prašičih, ki so jih takrat redili. Z veliko verjetnostjo sodimo, da so bili to potomci evropskega divjega prašiča. K temu nas spodbujajo tudi upodobitve prašičev na srednjeveških freskah (Fučić, 1992) – freska Beg v Egipt – cerkev sv. Marije na Škriljinah v Beramu (leto 1474) in morfologije prašičev ob nogah sv. Antona puščavnika na srednjeveških skulpturah (Ekl, 1982) – v podružnični cerkvi sv. Antona opata v Savičenti (14.stol.) in v podružnični cerkvi sv. Antona opata v Slavičičih (leto 1457) v Istri.

O razvoju pasem prašičev v Evropi je na splošno znano, da so sedanje mesnate pasme prašičev nastale z oplemenjevanjem domačih (avtohtonih, domorodnih) pasem prašičev s pasmo veliki beli prašič (large white, veliki jorkšir) (Sambraus, 1994). Razvoj slovenskih pasem prašičev in čas ter način njihove reje so predmet naše raziskave. V novejšem času je pomembno leto 1959, ko je bila nakupljena velika količina plemenskih prašičev pasem švedska in holandska landrace (Šalehar, 1999) in ko so bile zgrajene farme prašičev. Ti dve pasmi in še uvozi drugih pasem

(large white, nemška landrace, pietrain in duroc) so popolnoma spremenili pasemsko strukturo prašičev v Sloveniji, zgraditev farm pa je spremenila način prireje prašičev in rejско delo v slovenski prašičereji.

Slovenska prašičereja je bila slabo pripravljena na EU pogoje in je po osmih letih po našem vstopu zelo ogrožena. Zaradi tega smo obsežneje povzeli dogajanja, povezana z rejo prašičev v Sloveniji v času pred našim vstopom v EU in po njem.

Z rejo prašičev je v Sloveniji tesno povezana kranjska klobasa in v posebnem poglavju je na koncu dodana bibliografija s starejšimi kratkimi izpiski. Dodana sta glosar, ki pojasnjuje nekatere stare strokovne pojme, in slikovno gradivo, kjer so zbrane slike prašičev različnih pasem, ki so bile objavljene v nekaterih objavah ali smo jih našli na boljšem sejmu, v antikvariatih in so v fototeki enote za prašičerejo na oddelku za zootehniko Biotehniške fakultete. Na koncu so v prilogah kopije nekaterih dokumentov s področja prašičereje, ki so bili ali objavljeni ali jih hranijo v arhivih ali pa so bili najdeni na boljšem sejmu oziroma v antikvariatih.

Skulptura prašiča iz cerkve sv. Antona puščavnika v Savičenti (1542) (foto Andrej Šalehar)

2. Najstarejši viri

Prašiče so redila že ljudstva, ki so živela na našem ozemlju pred prihodom Slovanov. V »Blätter aus Krain« je leta 1864 objavljen v nadaljevanjih sestavek »Über Phalbauten (o koliščih)« in v zadnjem delu pišejo, da so koliščarji redili domače živali in med njimi poseben rod prašičev – šotne prašiče. O reji prašičev najdemo dokaze v pisnih (listine, urbarji ...) in drugih virih. Najstarejši do sedaj poznani vir je iz let okoli 804, ki poroča o zboru istrskih prebivalcev, ki je bil na prostem v Koprskem okraju blizu tam, kjer se rečica Rižana izliva v morje (Kos, 1906 in Kos, 1985). Izvoljeni in zapriseženi glavarji, ki so zastopali prebivalce istrske pokrajine, so cerkveni in drugi gosposki odgovarjali tudi na vprašanja o krivicah in običajih tam živečih ljudi. Med pritožbami zoper škofe je bila tudi: »Kar se tiče pravice do sena in trave (de

herbatico) ter do svinjske paše po hrastovih gozdih (de glandatico = tako se je imenovala pravica, pošiljati prašiče v gozde, da so v njih pobirali želod), je ni nihče prej po naših vaseh s silo zahteval, ampak tako, kakor je bilo to navadno med našimi predniki«. Vojvoda Ivan jim je odgovoril: »O gozdih in pašnikih, o katerih ste govorili, sem mislil, da so državna lastnina. Ker pa ste pod prisego izpovedali tako, hočem jih vam vrniti ...« Cesarski odposlanci so zahtevali, da vojvoda Ivan da poroštvo, da se krivice popravijo, tudi glede pravice do svinjske paše in živinske krme. Kos (1911) opisuje gradivo iz leta 1040, ko je kralj Henrik III. potrdil oglejski cerkvi »pravice do pašnega davka in do svinjske krme (herbaticum sive eschaticum)«. Poleg dokaza, da so takratni prebivalci redili prašiče, povedano sporoča, da je bila v rabi pašna reja prašičev.

Krškopoljska svinja s pujski (foto Andrej Šalehar)

3. Srednji vek

3.1. Razvoj

Oreji prašičev v srednjem veku v Sloveniji so poznana številna pisna in slikovna pričevanja in med njimi:

a. Urbarji – tlačani so morali plačevati tako imenovani svinjski davek, ki so ga obračunavali po različnih denarnih vrednostih – po vsej verjetnosti po velikosti prašičev (Hauptmann, 1954). Štih (1984) v svojem prispevku o tolminskem urbarju iz leta 1598 piše: »*Glavne dajatve od vrst domačih živali so prašiči (frischling), kozlički (kitz) in koštruni (costraun)*«. V kamniškem urbarju je zapisano, da je imel kmet Anže Wolf leta 1477 med dajatvami tudi svinjski davek v višini 30 šilingov. (Gorenje, Lukovica – Wikipedija, 2008). Za pašo prašičev v gozdu je bila posebna dajatev, imenovana žirovščina.

b. Kos (1985) opisuje **listino iz Hrastovelj** iz let okoli 1300 – opisan je spor med kmeti iz Hrastovelj in iz sosednega Kube da ter plen, ki so ga odnesli Kubečani. V Hrastovljah je bila razvita živinoreja, verjetno bolj reja ovc in prašičev kot govedi. Med plenom je pogosto tudi omemba prašičev (porci) in svinj (sues), od teh so taki enoletne starosti (porci, *sues unius anni*), pitani prašiči (porci *nutricii*), breja svinja (*sus plena*) in velike svinje (*magne sues*).

c. Srednjeveške freske so svojevrsten dokaz o reji prašičev in jih je opisal Šalehar (1990 in 1995). V enajstem medaljonu stenskega koledarja v cerkvi sv. Trojice v Hrastovljah.

iz l. 1490, ki prikazuje za mesec november, podobno kot koledarček iz samostana v Bistri iz l. 1415 – Golob (1988), klanje prašičev. Mnenju, da bi morale biti to kmečko opravilo pokazano mesec kasneje, v decembru, je težko pritegniti, ker je bila takratna pašna reja prašičev odvisna predvsem od razpoložljive hrane v gozdu (želod in žir). Omeniti velja še en dokaz o reji prašičev iz leta 1474, ki je v cerkvi sv. Marija na Škriljinah pri Beramu. Na freski, ki upodablja Beg v Egipt, sta naslikana dva domača prašiča, ki s svojo obliko omogočata sklepanje, da sta potomca evropskega divjega prašiča. Okoli leta 1600 je bil naslikan Celjski strop, ki v upodobitev letnega časa Zima vključuje tudi klanje prašiča.

Stenski koledar v cerkvi sv. Trojice v Hrastovljah – enajsti medaljon »Klanje prašičev« (1490) (foto Andrej Šalehar)

č. Mlinarič (2001) v **knjigi Kartuzija Bi-stra** piše o svinjaku in številu svinj na samostanski pristavi, o plačevanju žirnine za svinjsko pašo v gozdovih in da je bil med samostansko služinčadjo tudi svinjar.

d. Novak (1970) poroča, da je bila »**prašiče-reja zelo pomembna že v srednjem veku**, ko so na vseh kmetijah redili prašiče in je bila njih oddaja ponekod do 14. stol. zelo splošna. V gorah okoli Gorice, v Vipavski dolini in v Brkinih so dajatve prašičev celo prevladovali. Po prašičih so na Slovenskem poimenovani nekateri kraji, npr. Svinjska vas, Svinjak, Svinje, Svinjsko ...«.

3.2. Pasma prašičev

Na že omenjeni freski »Beg v Egipt« v cerkvi sv. Marije na Škriljinah pri Beramu sta naslikana dva domača prašiča, česar v ikonografiji tega biblijskega prizora na drugih freskah ne zasledimo. Domači prašiči, ki so jih v tistih časih redili v Istri,

so verjetno neposredni potomci evropskega divjega prašiča. Oba na beramski freski naslikana prašiča s svojo morfologijo to tudi nakazujeta. Imajo močnejše razvit prednji del telesa, dolgo glavo z ravnim nosnim profilom in pokončnimi ušesi ter sorazmerno visoke tanke noge.

Freska »Beg v Egipt« - cerkev sv. Marija na Škriljinah pri Beramu (1474) (foto Andrej Šalehar)

4.1. Razvoj

Novak (1970) poroča: »Prašiče so sprva redili predvsem na paši. Posebno važna je bila paša v hrastovih, cerovih in bukovih gozdovih, ki jih je bilo še v 17. stol. dosti več, kot jih je danes. V teh gozdovih so se prašiči hranili z želodom in žirom. Prašiče so gonili na tako pašo tudi od daleč. Za pašo so gospostva dobivala žirovščino (*glandaticum*, *aasrecht*) v denarju, pa tudi v plečutih. Pravico do žirjenja so gospostva na Primorskem dajala v zakup.

Posebno je narasel pomen prašičereje v 16. stol., ko so pričeli uporabljati mast. V nekaterih krajih na Kranjskem so že zgodaj prašiče kupovali, zlasti na Hrvaškem, od koder so jih v tropih gonili vsako leto. Pitali so jih za domačo potrebo, za preskrbo mest in trgov, mnogo pa so jih tudi prodajali na Beneško, tako žive kakor tudi kot mast in prekajeno meso. Na slovenskem Štajerskem je bila morda zavoljo pomanjkanja hrastovih gozdov in zaradi uvoza s Hrvaškega in iz Slavonije ter z Ogrskega v 16. in 17. stol. reja prašičev neznatna. Po mitniških podatkih za dobo 1710-1720 so uvozili na Kranjsko letno okoli 5000 plemenskih prašičev«.

Britovšek (1960) opisuje, da je »med služnostne pašne pravice spadala tudi pravica podložnikov do svinjske paše. Obseg svinjereje je bil v XVI. in XVII. stoletja odvisen predvsem od razprostranjenosti bukovih in hrastovih gozdov. Na podložnih posestvih so navadno redili le po nekaj svinj, na graščinah pa je njihovo število kolebalo od 10

do 20, v mnogih primerih je bilo to število preseženo. Podložniki so svinje navadno pasli skupno z drugo živino na pašnikih ali v gozdovih, kjer so imeli pravico do paše. V XV. in XVI. stol. so pričeli ponekod zviševati dajatve za svinjsko pašo, drugod pa so začeli celo omejevati pravico do nje. Mnoge zemljiške gosposke so dovoljevale svinjsko pašo le, če sta želod ali žir dobro obrodirala. Kot je razvidno iz številnih urbarjev iz XVI. in XVII. stoletja so domači podložniki to pravico večinoma uživali, ne da bi zato plačevali posebne dajatve izven okvira rednih urbarskih dajatev; tuji podložniki so morali plačevati predpisane denarne ali naturalne dajatve, katerih višina se je ravnala predvsem po starosti svinj. Pravice do svinjske paše so nastale na osnovi dogovorov, pogodb in zastaranih pravic. Delili so jih na določene in nedoločene. Določene so bile, če je bilo število svinj za pašo s predpisi točno določeno, v obratnem primeru so bile nedoločene. Prehod svinjereje iz pašniškega gospodarstva na hlevsko rejo je bil na Kranjskem izveden do druge polovice XIX. stoletja. Pospeševale so ga predvsem nove agrarne razmere v pomarčni dobi in večje izkoriščanje krmnih rastlin in okopavin, ki so jih začeli na Kranjskem uvajati v skladu s fiziokratskimi prizadevanji.«

Leta 1769 je avstrijski dvor izdal uredbo števil. 1109, s katero je bilo prepovedano, da bi prašiči tekali naokoli (*Die Schweine herumlaufen zu lassen, wird verboten*).

Zanimiv zapis o reji prašičev je objavljen za leto 1822 v »Annalen der kaiserl. königl.

Landwirtschafts-Gesellschaft in Laibach« (Kurze Beschreibung ..., 1830) Povzemamo: »Zaradi pomanjkanja primernih pašnikov praktično nobeden ne vzreja prašičev, ampak kupijo spomladi ali poleti eno- do dvoletne prašiče, katere deloma priženejo iz Štajerske, večino pa iz Hrvaške in potem spitajo. Pri tem je dana hrvaškimi belim prednost pred štajerskimi črnimi prašiči, ker se ti hitreje zamastijo in imajo več slanine, čeprav imajo slednji občutno bolj nežno meso in slanino ..... Spitajo jih na dva do štiri cente in večjo telesno maso..... Več sto spitanih prašičev in mnogo stotov slanine je letno prodanih v Trst ..... Prašiči redko zbolijo, če se skrbi, da v vročih poletnih časih niso zamaščeni in če dobijo več tekoče hrane in zelenjave.«

Ilirski list je v letu 1842 (Fleischconsumation ..., 1842) objavil podatke o konzumaciji mesa v Trstu. V letu 1840 je bilo konzumiranih 5744 in v letu 1841 4047 prašičev, ki so bili spitani na Kranjskem.

Kmetijske in rokodelske novice (Hvala prešičje ..., 1851) spodbujajo rejo prašičev, ki jih lahko redi vsak kmetovalec, mali in veliki. Dve svinji dasta več dobička kot ena krava in pri tem potrebujeta enako količino krme. V članku »Pri reji prešičev je snažnost potrebna« (1845) je najprej poduk, da se dela krivica, če se prašiču pripisuje nesnažnost.

Po zemlji rije, ker si išče hrane, in po lužah ter mlakah valja, da se ohladi. Da je to čedna žival, se vidi tudi po tem, da v svinjaku opravlja potrebo vedno na istem mestu in nikoli na prostoru, kjer počiva. Svinjake je treba redno čistiti in še posebej v zimskem času dobro s suho steljo nastiljati.

Bleiweis (1855) je v knjižici »Zgodovi-

na ces. kralj. Kranjske kmetijske družbe s statističnim popisom kmetijstva na Kranjskem« popisal tudi prašičerejo. Takole piše: »Do zdaj smo le srednje in celo slabe oddelke živinoreje pregledovali; zdaj pa se nam vendar nekoliko boljše odpre. Posebno veselje nam ravno reja prešičev napravlja. Priprosti kmetič za goved in konje le malo skerbi, prešiče pa tako skerbno redi in pita, da si večje marljivosti o ti reci skor nikdo želeži ne more.

Pitanje z želodom in žirom je po Dolenškem močno v navadi. Izmed 75200 prešičev se jih vsako leto več kot polovica tako odebeli, da trgovci izmed pridelkov krajnskega kmetijstva po špehu (zaski, slanini) najbolj vprašujejo.

Krajnci pa ne pitajo samo domačega priredka; vsako leto se jim po več tisuč horvatov priganja, ktere manjši lastniki celo kajzarji ali sobenki kupujejo, pitajo, zaklane in otrebljene v Terst in na Koroško prodajajo. Tako prirede kak grošek in z ostanki si še pred pustom postrežejo.

Klobase umejo Krajnci kaj dobre delati; okajenih mesenih po veliko v Terst pošiljajo in tudi sami precej poručajo, zatorej se pa tudi s čevi močno kupčuje.

Bleiweis (1855) v svojem zapisu omenja tedanjo trgovino s hrvaškimi prašiči. Bogataj (1992) opisuje svinjsko ali prašičjo pot – preko Slovenije je stoletja vodila znamenita svinjska ali prašičja pot, ko so iz Hrvaške gonili mlade prašiče na Kranjsko, jih tu spitali, uporabili za lastno prehrano in za prodajo v Benečijo. V Ilirskem listu (Historisches Tagesbuch ..., 1821) najdemo za 25. januar v zgodovinskem dnevni-

ku za Kranjsko naslednji zapis: »Velikansko množico prašičev so gnali iz Hrvaške skozi Kranjsko proti sosednjim deželam (l. 1715)«. Dolenjske novice (Stanje živinoreje ..., 1888) poročajo, da skozi krški okraj gonijo Hrvatje prašiče in Kmetijske in rokodelske novice (Novičar iz ..., 1854), da so na ljubljanski sejem (češpljev semenj) iz Hrvaške prignali veliko prašičev, posebno svinj za pleme. Kristan (1876) pa sporoča, da iz Štajerske in zahodne Hrvaške vsako leto v velikih trumah priganjajo prašiče (kratkouhe prašiče) na Kranjsko in Primorsko naprodaj. Slovenski gospodar (1881) je zapisal, da so na postaji Rogatec in Poljčane leta 1880 prignali iz Hrvaške 60000 prašičev, ki so jih naložili na vlake ter odpeljali na Nemško.

Lampe in drugi (1850) so v svoji knjigi »Berilo o svetkih in nedeljah za dorašeno mladost« zapisali: »Prešički se redijo v svinjakih, prešiči pa v gozdh ali borštih.«

O prašičereji v Sloveniji v XVII. do XIX. stoletju najdemo podatke tudi v delih: Stefančič (1951 in 1966), Ferčej (1988 in 1996), Hlubek (1846 in 1860) in v članku »Zgodovinski razvoj cene za odstavljenе pujske na Kranjskem«, ki ga je objavil neznani avtor v Kmetovalcu leta 1916. Iz tega članka povzemamo:

»Konec XVIII. stol.: Prašiči so se redili le za domačo potrebo in za neznatno potrebo naših mest in trgov, kajti izvoza prašičev ni bilo nikakega. Kmet je bil takrat silno skromen, ni potreboval toliko zabele kakor danes in razna mlečna jedila so morala nadomestovati mast in meso. Na Kranjskem je bilo konci 18. stoletja kakih 50.000 sa-

mostojnih kmetij in nekako ravnotoliko je utegnilo biti v deželi prašičev. Prašičereja je pa bila le v nekterih pokrajinah doma in v drugih pokrajinah so kupovali že odrasle medle (shujšane) prašiče (večinoma 1/2 do 3/4 leta stare), ki so jih v jeseni in pozimi poredili. Prašičje krme takrat ni bilo veliko, kajti krompirja še nismo imeli in istotako ne pese, ki je še bolj pozno prišla v deželo.

Prašičereja je bila okoli l. 1800. na Kranjskem neznatna; imeli smo komaj 50.000 prašičev, in ko se je v drugi polovici prejšnjega stoletja pričel živahnější trgovski promet, je prašičereja celo nazadovala, dasi se je jelo število prašičev hitro dvigati. Kmetje so pozabili na prašičerejo, kajti ravnanje z brejimi svinjami in s pujski je zamudno, težavno in riskantno, zato so rajše kupovali cenene odrasle hrvaške prašiče, ki so dohajali v mnogoštevilnih tropah po prekupcih v deželo po vseh cestah preko Dolenjske na Gorenjsko in Notranjsko. Na Hrvatskem, v Bosni in tudi na Ogrskem so prašiči posebne pasme živeli leto in dan takorekoč zastoj v hrastovih in bukovih gozdh ter so prihajali k nam po zelo nizki ceni. Krme za prašiče je bilo vedno več, kajti krompir se je splošno razširil, vpeljala se je pesa in kmet ni mislil več na lakoto, saj mu je železnica lepše žito ali naravnost moko cenejše pred vrata pripeljala, kakor ga je domače žito stalo.

Reja prašičev se je konci prejšnjega stoletja jela naglo razvijati, a vzreja prašičev je pa vendarle še ostala neznatna. Prašičereja je postajala vedno bolj dobičkonosna panoga kmetijstva in zato jo je c. kr. kmetijska družba kranjska na vse načine in z znatnimi državnimi podporami pospeševala.

Uspeh tega pospeševanja je pa bil seveda silno počasen, kajti kmet ni lahko pristopen novostim. K sreči je temu nedostatku prišla na pomoč nesreča. Na Hrvaškem in Ogrskem se je razpasla prašičja kuga in zato je bila naša meja proti Hrvaški glede uvoza prašičev večinoma zaprta in končno je sedaj uvoz prašičev tako otežkocen, da s hrvaškimi ali ogrskimi prašiči niti več računati ne moremo. Mi vedno več potrebujemo prašičev doma in naša dežela veliko zasluži z izvozom prašičev v sosednje dežele. Vsled zaprtije je jelo manjkati prašičev in kmetovalci so bili prisiljeni doma pričeti s prašičerejo. Sedaj imamo plemenske svinje in mrjasce v celi deželi. Za današnje gospodarske razmere in za današnje zahteve svetovnega trga ni več primerna hrvaška prašičja pasma, ki silno počasi rase in se počasi debeli le pri dobri žitni krmi. Namesto hrvaške pasme je stopila žlahtna angleška, ki ima vse potrebne vrline. Kmetijska družba je v teku zadnjih 50 let vpeljala na stotine čistokrvnih angleških plemenskih prašičev, in sicer svinj in mrjascev, ki so našo kranjsko prašičjo čredo tako požlahtnili, da se lahko imenuje našim razmeram popolnoma privajena, kranjska žlahtna prašičja pasma. L. 1850. so na Kranjskem naštel 75.000 in l. 1910. pa 177.000 prašičev.«

Goriško kmetijsko društvo je v Gospodarskem listu (Pravila ..., 1876) objavilo pravila za skok merjascev. Kupili so 24 mladih »merjascev berkširske pasme, ki so jih bili pripravljene zastonj podariti občinam, če se te zavežejo, da se bodo držale naslednjih »pogojev (pravil):

- merjasci se oddajo osebam, katere so zmožne, dobro rediti to žival. Merjasci

ne smejo se rabiti za skok, dokler ne dosežejo 10 mesecev,

- gledati se mora na to, da se ne pripušča skoku premladih svinj, ali pa če niso dovolj izraščene, nar manj pa če so bolehnne,
- kolikrat da se pripušča mrjasca na dan k skoku, se bo ugotovilo tako, da mrjasec ne oslabi,
- za skok mrjasca se ne plača više ko 30 kr.,
- pritožbe se pošiljajo predsedništvu c. k. kmetijskega društva,
- najmanj enkrat v letu morajo županstva, katerim so se omenjeni mrjasci oddali, semkaj o stanji teh živali in o pomnoženju tega plemena poročati.«

V Katalogu ob koroški deželni razstavi živine (Die viehwirtschaftlichen ..., 1877) je poudarjen pomen prašičereje, še posebej v južni Koroški, ki je najpomembnejša pri oskrbi gospodinjstev z mesom in maščobami.

Zanimiv je tudi sestavek »Kaj naj se iz kmetijstva uči mladina kmečkih starišev v nadaljevalnih šolah«, ki so ga objavile Kmetijske in rokodelske novice (Gospodarske stvari ..., 1877). Pri predmetu Svinjereja so bila vključena »naslednja poglavja:

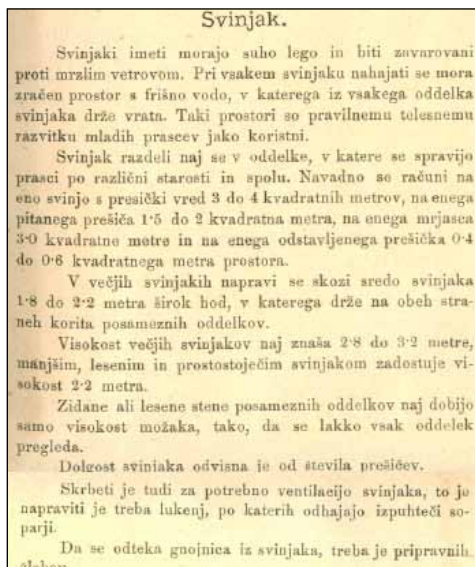
- najboljša svinjska plemena,
- izreja prascev,
- pripravna hrana,
- strežba prešičem in njih debelenje,
- ugodni svinjaki,
- boleznj svinj (ikre, trakulja, trihine).«

V Kmetijskih in rokodelskih novicah (O izbiranju ..., 1892) in Kmetovalcu (O izbiranju ..., 1892) je bil objavljen članek »O izbiranju prašičev za pleme«, ki poučuje, kako je treba odbirati prašiče za pleme. Poleg drugih navodil je tudi zapisano, da so

svinje z večjim številom seskov plodnejše, da dajo večja gnezda.

Kramer (1882) je v Naznanilih objavil sestavek »Vzorni načrt kmetijskih stavb na Kranjskem« in za gradnjo svinjaka svetuje:

Naznanila (1882, str. 17–18)

Kmetovalec (Kakšen bodi ..., 1893) je objavil obsežni sestavek o gradnji svinjakov. Dodani so tudi načrti z merami za ureditev kotceev za prašiče.

O svinjakih je pisal tudi Rohrman (1903). Posebej pa je zanimiv razglas za državne podpore za zboljšanje hlevov (Razglas o razdelitvi ..., 1908). In kakšne pogoje so »razpisali:

1. podpore so bile namenjene ureditvi domačih (ne planinskih) hlevov,
2. hlev mora imeti dovolj svetlobe in čist zrak (vgraditev prevetrovalnih naprav), da je topel, zadosti prostoren in vedno popolnoma

snažen. Živalsko stojišče je treba tako urediti, da se živali lahko spuščajo na napajališče in da ob času požara lahko pridejo na prosto. Ureditvev mora taka, da se lahko donaša krma in stelja ter izvažajo gnoj,

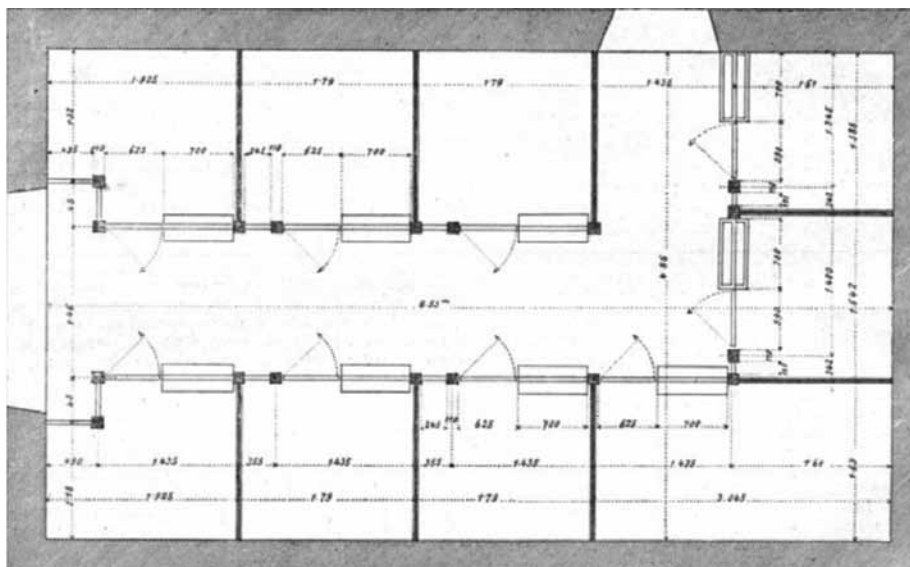
3. tlak je lahko iz betona, kamenja, opeke ali iz lesa,
4. stojišča morajo biti trdna in toliko nagnjena, da gnojnica odteka. V hlevu mora biti jarek za gnojnico, da se neovirano odteka v gnojnično jamo zunaj hleva,
5. gnojišče, ki mora biti zunaj hleva je lahko prosto ali pokrito. Za gnojnične jame je zaželjeno, da so nepropustne in da je praznjenje lahko. Posebej bodo imele prednost pri podporah gnojnične sesalke, gnojnični sodi in razprševalniki.

Potovalni učitelji za živinorejo bodo pregledali obnovljene hleve in na osnovi njihovih poročil bo sklepano o dodelitvi podpor.«

Na srečanju pri krškem županu se je zbralo 17. oktobra 1897. petnajst županov oziroma svetovalcev občin Štajerske in Kranjske. V zvezi s problemi s prašičko kugo in veterinarskimi ukrepi so sprejeli, kakor pišejo v Kmetijskih in rokodelskih novicah (Važna peticija ..., 1897), peticijo s predlogi, ki so jo naslovili na c. kr. ministrtvo za notranje zadeve, da bi zmanjšali škode zaradi veterinarskih prepovedi.

Štupar (1892) je napisal razpravo »Množina živine na kmetiji«, v katerem postavlja v ospredje kakovostno rejo živine, gospodarnost – kaj se kmetu splača in svetuje raje manj pa boljšo živino.

Preprečevanju pomanjkanja merjascev in vpeljavi organiziranega rejskega dela v prašičerejo z namenom povzdige prašiče-

Tloris svinjaka (Kmetovalec 1893, str. 88)

reje na Kranjskem je po sporočilih v Dolenjskih novicah (Določbe o ustanovitvi ..., 1899), v Kmetovalcu (Določba o ustanovitvi ..., 1899) in v Kmetijskih in roko-delskih novicah (Določbe o ustanovitvi ..., 1899) c. kr. kmetijska družba Kranjska v Ljubljani določila pogoje za ustanovitev zavodov in postaj za prašičjo rejo, potem o oddaji posameznih merjascev.

Med pogoji za **zavode za prašičerejo** so zapisani:

- Kdor se poteguje za tak zavod se mora pečati s prašičerejo ter imeti vsaj enega merjasca in pet svinj. Poverjenik glavnega odbora c. kr. kmetijske družbe si ogleda prosilčeve prašiče in je ustanovitev zavoda odvisna od kakovosti plemenskih prašičev.
- Tam, kjer se ustanovi zavod, dobi rejec

čistopasemskega (polnokrvnega) merjasca in zanj mora dati kmetijski družbi dva prašiča 10–12 tednov stara, popolnoma sposobna za pleme; družba ima pravico, da si izbere dva prašiča, tudi kakega spola in določi, kdaj jih vzame; lahko pa zahteva namesto prašičev za vsakega po 20 gld. Šele takrat, ko je ta obveza izpolnjena, postane merjasec last rejca.

- Zavod se nadalje zaveže oddati vse prašiče, sposobne za pleme, kar jih ne potrebuje za domačo rejo, na zahtevo kmetijski družbi po 60 kr. kilogram žive teže.
- Zavod na dve leti dobi pod istimi pogoji enega čistopasemskega merjasca.
- Prašiči v zavodu se zaznamujejo z znakami.
- Zavod lahko dobi od družbe, če to želi, tudi čistopasemske svinje, če so na razpolago, in to s popustom 10 %.

- Vodja zavoda mora pisati plemenski zapisnik in mora vsako četrletje poročati o stanju zavoda.
- Zavodi dobijo tale napis »C. kr. kmetijske družbe kranjske zavod za rejo prašičev«
- Poverjenik družbinega glavnega odbora si lahko ogleda zavod in pregleda plemenski zapisnik in druge beležke, kadar hoče. Ravno tako lahko odredi, kadar se mu zdi potrebno glede reje ali v zdravstvenem oziru, ter odpravo pomanjkljivosti. Ako kak zavod za rejo prašičev ne izpolnjuje katerekoli od navedenih določb, mu sme kmetijska družba naložiti globo do 25 gld, če bi se to ponavljalo, pa zavod opustiti (zapreti). Kmetijska družba lahko da cepiti prašiče v zavodih. Ako jih zaradi tega kaj pogine, da družba primerno odškodnino.
- Poverjenik družbinega glavnega odbora si lahko ogleda postajo, zavod in pregleda plemenski zapisnik kadar hoče. Ravno tako lahko odredi, kadar se mu zdi potrebno glede reje ali v zdravstvenem oziru, ter odpravo pomanjkljivosti.
- Ako kaka postaja za rejo prašičev ne izpolnjuje katerekoli od navedenih določb, se opusti, napis pa se takoj odstrani.

Med določbami o oddaji posameznih **merjascev velike bele angleške pasme** je zapisano:

Med pogoji za **postaje za rejo prašičev** so zapisani:

- Prošnjo za merjasca, v kateri mora biti navedeno število plemenskih svinj, naj posamezniki in zadruga vložijo po kmetijski podružnici dotičnega kraja, kmetijske podružbenice in občine pa neposredno pri c. kr. kmetijski družbi v Ljubljani.
- Merjaški se oddajo 10–12 tednov stari za polovično kupno ceno in postane last prosilca, ko je plačana celotna cena (druga polovica cene mora biti plačana v 14 dneh potem, ko je prosilec prejel merjasca).
- Merjasca je treba vsaj 2 leti rabiti za pleme ali dotlej, dokler se ne izkaže, da za pleme ni sposoben.
- Kdor dobi merjasca pa ne izpolnjuje gornjih pogojev, izgubi pravico do podpor za prašiče, njegovo ime in bivališče pa se objavi v družbenem uradnem glasilu.
- Postajo za rejo prašičev lahko ustanovijo kmetijske podružnice zadruga, občine, zanesljivi kmetovalci, ki lahko rede po enega merjasca in dve svinji.
- Prosilci dobijo po enega merjaščka in dve svinjici v starosti 10–12 tednov za polovično ceno.
- Postaja za rejo prašičev mora vsaki dve leti od c.kr. kmetijske družbe v Ljubljani vzeti plemenskega merjasca pod istimi pogoji, kot je zapisano v predhodnem odstavku.
- Vodja postaje za rejo prašičev mora pisati plemenski zapisnik in 1. maja ter 1. decembra vsako leto natančno poročati o stanju postaje.
- Postaje dobijo tale napis »C. kr. kmetijske družbe kranjske postaja za rejo prašičev«.
- V drugem sporočilu v Dolenjskih novicah (Postaje za ..., 1903) in v Kmetovalcu (Določbe za ustanovitev ..., 1903) razberemo težave, ki so bile po letu 1899 z ustanavljanjem zavodov in postaj za rejo prašičev. Napisane so obrazložitve in spodbude za njihovo realizacijo, kot na primer:
- Kmetijska družba hoče doseči, da se bodo doma prirejali potrebni merjasci

velike jorkširske pasme. Ta pasma se po dosedanjih izkušnjah še najbolj priporoča za izboljšanje naših domačih prašičev.

- S temi postajami je treba vzrediti potrebno število merjascev in plemenskih svinj.
- Namen teh postaj je tudi, da se bodo v njih prirejale živali, ki bodo znanega rodu in se bo po starših lahko sklepalo na večjo ali manjšo plemensko vrednost.
- Posestnik postaje mora imeti tudi plemenski zapisnik, kamor zapisuje vse, kar se tiče reje, torej plemenitve, porodov in porabe mladičev.
- Obveza, da mora posestnik postaje od kmetijske družbe kupiti vsaki dve leti novega merjasca, je namenjena preprečevanju plemenitvi preblizu sorodnih živali, ki je zlasti pri prašičih nevarna in se kaže v tem, da peša rodovitnost.
- Vsi prašiči, ki se oddajo v te postaje, se morajo zaznamovati s posebnimi znamkami in toliko rediti za pleme, dokler so za to sposobni.

Rohrmann (1905) je predstavil prašičje vzrejalnice v Valdeku na Štajerskem, kjer je bila postaja za rejo pasme veliki jorkšir. Posebnost je bila povsem naravna reja prašičev. Za pleme so odbirali le najboljše živali in pri tem so pazili na to, da se »krvnosorodne« živali niso nikdar med seboj plemenile.

Rohrman (1906) je rejo prašičev opisal z besedami: »Prašičjereja je važna v mnogih ozirih. Z njo se lahko ukvarjajo najmanjši posestniki, ker prizadeva najmanj stroškov. Glavna prednost pa obstoji v tem, da se pri prašičih hitreje in več priredi kakor pri drugi živini. S prašičjo rejo se lahko spravljajo v denar najrazličnejša krmila in razni odpadki, ki nimajo nobene druge porabe. Ve-

liko vredno je pa tudi to, da se prašiči lahko prodajajo v vsaki starosti in v vsakem času. Reja prašičev se za vsako gospodarstvo saj v toliki meri priporoča, da se porabijo vsi kuhinjski, vrtni in drugi gospodarski odpadki, ki niso za drugo rabo.«

O pomenu postaj za rejo merjascev piše Dolenjske novice (Postaje za ..., 1906). Rohrman (1910) je tudi spodbujal k ustanovitvi deželnih postaj za plemenske prašiče na Dolenjskem. Opozarja na probleme prometa s prašiči in škodo, ki jo pri tem naredijo tihotapljenja prašičev sumljivega zdravstvenega stanja (prašičja kuga). Spodbuja k lastni prireji plemenskih merjascev in svinj. Kmetovalec (Deželne naprave ..., 1910) je objavil sklepe kranjskega deželnega odbora, da ustanavlja za povzdigo prašičereje na Kranjskem:

– **Zavode za plemenske prašiče** – naloga: vzreja plemenskih merjascev in svinj za potrebe deželne postaje za plemenske merjasec; v pravilniku (14. členov) teh zavodov je bilo predpisano, da naj bo redno v čredi 10 plemenskih svinj in en plemenski merjasec tiste pasme, ki jo določi deželni odbor. Ta izroči zavodu plemenske svinje v starosti 3–12 mesecev po polovični ceni in merjasca, ki pa ostane v lasti deželnega odbora in ga ob letu zamenja z drugim, da tako prepreči sorodstvo živali. Lastnik deželnega zavoda za plemenske prašiče je bil dolžan voditi rodovnik (priloga), »spuščalni« zapisnik in drugo predpisano dokumentacijo. Dolžan je bil rabiti merjasca le za svoje plemenske svinje. Sploh pa ni smel pustiti v zavod nobenega tujega prašiča. Plemenski prašiči se morajo po predpisih deželnega odbora zaznamovati

s črkami in s števili ter jih je treba redno varstveno cepiti proti kužnim boleznim.

- **Postaje za plemenske prašiče** – namen: preskrba posameznih okrajev in občin s plemenskimi prašiči, posebno deželne postaje za plemenske merjasce; v pravilniku (14. členov) je bilo določeno, da naj ima postaja redno enega merjasca in 2–3 plemenski svinji tiste pasme, ki jo določi deželni odbor. Merjasec se lahko spušča v prvi vrsti na domače plemenske svinje in tudi na tuje – na merjasca se računa na leto 40 svinj in določeno je bilo tudi, da se ne sme izkoriščati merjasca vsak dan ali celo večkrat na dan.

- **Postaje za plemenske merjasce** – namen: vzdrževati plemenske merjasce tudi v krajih, kjer ni bilo deželnih postaj za plemenske prašiče; v pravilniku (8. členov) je določeno, da naj bo na postaji redno eden merjasec iste pasme, ki jo določi deželni odbor.

Iz prikazanih pravilnikov lahko razberemo pomen in predpisano strokovno izvajanje rejjskih opravil, usmerjanje rabe pasem in pospeševalne ukrepe, ki so bili povezani s subvencioniranjem cene plemenskih svinj in merjascev.

Pravila teh ustanov je objavil tudi Narodni gospodar (Pravila deželnih ..., 1910).

Navodila za odbiranje mladih svinj za plemo so objavile Dolenjske novice (Odbiranje mladih ..., 1905). Priporočajo odbiro iz drugega ali višjega gnezda, od spomladanskih kotitev, od rodovitnih svinj, od svinj lepe zunanosti in dobrih lastnosti in z vsaj dvanajstimi seski.

Leta 1908 so ustanovili Živinorejsko zvezo za kamniški politični okraj, piše Narodni

gospodar (Živinorejska zveza ..., 1913). Zveza je pospeševala prašičerejo s tem, da je skrbela za dobre plemenske merjasce in svinje v okraju. Do sedaj je oskrbela lepo število merjascev in plemenskih svinj. Dela tudi na tem, da se odpravijo razne velike napake, ki se vrše pri oskrbi in vzreji prašičev. Vplivala je na to, da so prašičerejci dali cepiti prašiče proti rdečici itd.

Vplivala je, da je okoli 200 posestnikov v okraju popravilo oziroma sezidalo hleve in svinjake, da so svetli, zračni in snažni. V mnogih primerih je zveza tudi izposlovala, da so posestniki dobili podporo ali brezobrestno posojilo za popravo ali napravo hlevov in svinjakov. Skrbi tudi, da si napravijo živinorejci gnojnične vozove in sode ter da polivajo travnike z gnojnico.

Gospodarske novice (Skrb za ..., 1911) so opozarjale na zadostno rejo merjascev. Na vsakih 40 plemenskih svinj bi se morale rediti po enega merjasca. Pri tem je treba paziti, da živali niso v bližnjem ali krvnem sorodstvu s svinjami, ker se v tem slučaju vsa reja kvari in slabi.

Kmetijske in rokodelske novice so objavile številne nasvete za uspešno rejo prašičev:

- Kako z brejimi svinjami ravnati, da srečno veržejo? (1856),
- Nekoliko o reji prešičev (1856),
- O reji in strežbi domače živine (pitanje prašičev) (1868),
- O reji prešičev (O svinjaku) (1870),
- Nekateri nasveti gospodinjam o sušenju svinjine (1880),
- Nekaj o izreji telet in prešičev (o sesalnem aparatu za prešiče) (1884),
- O reji prascev brez matere (1884),

- O legi in napravi svinjakov (1885),
- Kako pitati svinje? (1887),
- Kako svinje rabiti za narejanje komposta? (1887),
- O postopku klanja prašičev (1888),
- O pomenu paše svinj (1890),
- Odstavljanje praseta (1890),
- Vzroki slabih uspehov v prašičereji (analize 10 najpogostejših napak) (1895 in 1899),
- Kakšna zračna toplina ugaja živini? (1895),
- Umna prašičereja (1896),
- Jeli treba tudi svinje snažiti? (1897).

V Kmetovalcu so objavljeni številni poučni sestavki o prašičereji, kot na primer:

- Napake pri prašičji reji (1894),
- Kaj je krivo slabih uspehov pri svinjereji (1895),
- Zakaj reja prašičev mnogokrat ne uspeva? (1899),
- Ktere pujske bomo odbirali za plemo (1899), kdo naj skrbi za rejo merjascev (1909) in kakšni naj bodo plemenski prašiči (1909),
- Kako preprečiti, da svinja mladičev ne pomečka? (1902),
- Uspešna prašičereja (1907),
- Nekaj o prašičereji (1911),
- Pitanje prašičev (1909),
- Prašičerejska zadruga (1903),
- Promet s prašiči v l. 1896 (1896) in prašičja zaprtija na Dolenjskem (1906).

V Narodnem gospodarju so objavljeni zanimivi in koristni sestavki s področja prašičereje:

- Zlata pravila za prašičerejce (1901),
- O naši živinoreji (1904),

- Določitev starosti pri prašiču (1904),
- Prašičja reja na Dolenjskem in nje povzdiga (1907).

Primorski gospodar (Koliko prostora ..., 1908) je objavil normative za velikost stojišča za prašiče:

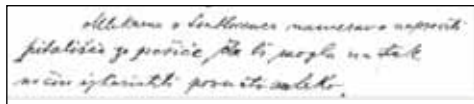
- plemenska svinja z mladiči: 3,5–4 m²,
- prašič za pitanje (če je sam): 1,6–2 m²,
- merjasec: 3,5–4 m²,
- enoletni prašiči (3–4 v enem kotcu): 1 m² na vsakega,
- ¼–½ letni prašiči: 0,5–0,8 m² na vsakega.

Pišek (1910) je v govoru v poslanski zbornici predlagal zaradi velikih izgub zaradi rdečice v sprejem posebno resolucijo za pospeševanje in podporo cepljenju prašičev. V Rodoljubu (Kako je ravnati ..., 1892) so navodila, kako ravnati s sesnimi pujski angleških pasem, ki so občutljivejši in potrebujejo boljšo oskrbo in rejo. Samouprava (1907) v članku »Razstava prešičev in kuretne« piše, da bo v Gorici razstava prašičev in perutnine. Deželnemu zboru so tudi predlagali, kar je ta potrdil, da se ustanovi deželna postaja prešičev-plemenjakov. V notici »Za prašičerejce« (1914) so navodila za rejo plemenskih živali. Zanimivo je tudi, da so na koncu zapisali: »Novo kupljenega prašiča ne daj takoj k drugim v svinjak, pač pa ga imej nekaj časa samega, da se prepričaš, če nima kake bolezn.« Druga notica »Par besed o prašičereji« (1914) pa opozarja, da se mladice pripuščajo prezgodaj in da je nesmotrno, če rabimo svinje le za eno prasitev. V članku »Glavni pogršek v svinjereji« (Juvan, 1907) piše, kako škodljivo je parjenje prašičev v sorodstvu. Štajarski gospodar (1874) poroča o rodovitnosti svinje križanke (domača pasma z angleško pasmo), ki je v petih letih prasila

dvanajstkrat skupaj 180 pujskov in samo 10 pujskov je bilo izgubljenih. Na gnezdo je bilo rojenih 15 pujskov in na leto 36 pujskov. Članek »Nekaj o svinjereji« (1908) opisuje živahno trgovino z zaklanimi prašiči iz Kranjske na Koroško. Veliko prašičjega mesa in špeha ter kranjskih klobas izvozijo iz Kranjske, kar spodbuja razvoj reje prašičev. V nadaljevanju govori o oskrbi brejih svinj in novorojenih pujskov. Svinje naj se uporabljajo koristno za rejo toliko časa, dokler se število mladičev ne zmanjšuje, kar se zgodi navadno, ko prasile 6 do 10 krat. Članek »Važnost svinjereje« (Gerstner, 1894) poudarja gospodarski pomen prašičereje, opiše rejo in nekaj tudi pasme ter običaje ob klanju (svinjski ples).

Oblak (1914) je v prilogi Naš kmečki dom k Domoljubu predstavil pitališče v Št. Lovrencu, ki so ga dogradili po nemškem vzoru leta 1913 in je bil takrat najmodernejši svinjak za pitanje prašičev na Kranjskem. Imel je 24 boksov za skupaj okoli 300 prašičev. Pujske za pitanje so dokupili v starosti 7–8 tednov in na začetku krmili trikrat na dan s kuhano peso, ječmenovim zdrobom in posnetim mlekom. Pitanje se je pričelo, ko so bili prašiči stari dvanajst tednov. Krmili so jih trikrat na dan s krmno mešanico, ki so jo pripravili sami iz koruznega zdroba, lanenih tropin, ribje moke in posnetega mleka. Ob krmljenju so jim dolili v korita vodo in na koncu dodali še nasekano ali celo surovo peso. Zdravi prašiči so imeli pri starosti sedmih mesecev več kot 100 kg. Proti boleznim so se varovali z veliko previdnostjo pri nakupu. Pazili so tudi, da ne bi kak tujec vnesel kugo. V Arhivu Slovenije hranijo listino z naslovom »Strokovno mnenje glede pitališča v Št. Lovrencu«, za

katero pa ni podatkov o času nastanka. Po vsebini lahko sodimo, da je bila napisana pred pričetkom gradnje, ker je zapisano:

Strokovno mnenje (SI AS 533, škatla Razno)

Avtor sodi, da je posneto mleko le del potrebne krme in da bo treba vse ostalo po visokih cenah dokupiti. Poročilo zaključuje: »Mlekarni v Št. Lovrencu se odsvetuje naprava nameravanega pitališča in se ji odreče podpora, ker ni skladu z interesi okolice, ki bi sama potrebovala posneto mleko za mlado živino. Koristi od pitališča bi imela le velika mesta Trst in Dunaj«. V knjigi »Naša prašičja reja« izpod peresa duhovnega očeta pitališča v Št. Lovrencu župnika Antona Oblaka, ki je izšla leta 1927, je uvodoma zapisano, da je »doseglo opisano pitališče v gospodarskem pogledu velike uspehe, kar prihaja v korist vsemu prebivalstvu dotičnega okoliša ...«.

Inž. Rataj, deželni živinorejski nadzornik, je junija 1911 pregledal prašičerejo na področju Krškega na Dolenjskem. Prašičereja je na tem področju močno razširjena in že od nekdaj glavna kmetijska panoga. Pogosto primanjkuje merjascev in avtor svetuje, da se število merjascev poveča tako, da bo eden na vsakih 50–60 svinj. Predlaga povečanje skočnine in uvedbo obveznega licenciranja merjascev. Ko bo licenciranih merjascev dovolj, pa strogo prepoved in kaznovanje uporabe nelicenciranih. Postopoma je treba uvesti tudi rodovnik.

Tržni pogoji so bili v času pred prvo svetovno vojno za prašičerejo ugodni, tako za klavne kot za plemenske prašiče. Samo

okraj Ptuj je redno vsako leto izvozil nad 200 vagonov mladih prašičev. Glavna kupca za mlade plemenske svinje sta bili Istra in Tirolska (Oblak, 1938).

Arhiv Republike Slovenije hrani med dokumenti kranjske kmetijske družbe (AS 533) obsežen zvezek, kjer so zapisani podatki o prejemnikih subvencioniranih plemenskih merjascev in mladici v letih 1913–1923 (glej tabelo).

Leto	Plem. merjasci	Plem. mladici
1913	78	194
1914	89	144
1915	19	31
1916	22	15
1917	4	9
1918	4	
1919	4	
1920	41	
1921 a	8	
1921 b	12	
1922	82	
1923	37	

V Arhivu Republike Slovenije (Dokumenti »Prva ..., 1912 – AS 533, P12 prašičereja) so dokumenti, ki pričajo o ustanovitvi družbe »Prva kranjska svinjerejska družba z o.z. v Lukovici«. Družbo je ustanovilo šest kmetovalcev po določilih zakona o družbah z omejeno zavezo in vsak od njih je dal vložek 5000 kron. Celotno vsoto in dodatno še 15.000 kron so porabili za nakup dveh skupaj ležečih kmetij, za potrebne melioracije, adaptacije zgradb, ograje, vodovod in drugo. Zaposlili so za deželno podporo. Ravnatelj kranjske kmetijske družbe Gustav Pirc in živinorejski nadzornik inž. Rataj sta po naročilu kranjskega deželnega od-

bora družbo obiskala in napisala obsežno strokovno poročilo. V svinjaku je družba na dan ogleda (15. februar 1913) imela 29 plemenskih svinj in dobrega plemenskega merjasca »*požlahtnjene dolgouhate nemške deželanske pasme*«. Svinje so bile »*od domače pasme, kakršna je v kamniškem okraju doma, vendar pa vse kažejo znake vmešane žlahtnejše krvi*«.«

Družba je imela naslednje načrte:

1. Vzrejati in širiti plemenske živali »*kamniškega prašiča*«,
2. vzrejati za prodajo dobre plemenske prašiče kamniške domače prašičje pasme,
3. ustanoviti pitališče za prašiče, ki se ne prodajo kot plemenski prašiči.

Poročilo sta zaključila z nasveti glede nudenja strokovne pomoči, ob sedanjem obsegu reje ugotoviti gospodarnost in ustanoviti živinorejsko zadrugo ter s podporo za dodelitev državne podpore, ki jo je družba v višini 10.000 kron tudi prejela. Med dokumenti je tudi načrt za svinjak (priloga).

Kranjski deželni zbor (Dokumenti »Spomenica ..., 1914) je sprejel sklep, da deželni odbor »*dogovorno s c. kr. kmetijsko družbo kranjsko ustanovi v Belikrajini prešičerejsko postajo, na kateri naj se Turopoljsko pleme upelje*«. C. kr. kmetijska družba je bila zaprošena, da se o tem izjavi. Ta je v podrobnem strokovnem mnenju, ki ga je poimenovala »Spomenica o vpeljavi turopoljske prašičje pasme v Belikrajini«, opisala nastanek in razvoj pasme turopoljski prašič. Želja po vpeljavi te pasme je verjetno povezana z nekdanjim načinom reje, ko so le dokupovali hrvaške prašiče za pitanje. Za sedanje tržne razmere »*pa pri nas turopoljski prašič nikakor ni več umesten in če*

se že gleda na veliko utrjenost in majhno izbirčnost je pa tudi za Belokrajino prašič iz Št. Jernejskega polja neprimerno bolj prikladen .... O reji te pasme pa pri nas kakor v Belokrajini dandanes niti govora ne more biti, če se upoštevajo gospodarske in ekološke razmere... Rejo prašičev v Belokrajini ni pospeševati s špekulacijo na kako pasmo, ki glasom napačnega mnenja prenese na pravilno ravnanje, ampak pospeševati je prašičerejo s poukom in s pasmo, ki je prikladna za intenzivne gospodarske razmere Belokrajine in ki odgovarja zahtevam današnjega trga .... Končno je upoštevati posebno nagnjenja ogrskega prašiča do prašičje kuge in velike težavo izvirne plemenske prašiče iz Ogrskega oziroma Hrvaškega dobiti.« Na osnovi te »peticije« je glavni odbor kranjske kmetijske družbe nasprotoval vpeljavi te pasme v Belo krajino. Svetuje, da se podpre prašičereja v Beli krajini z ustanovitvijo treh

prašičerejskih postaj s po enim merjascem in dvema svinjama. Merjasece bi subvencionirali na začetku v celoti in svinje do polovične cene. Priporočajo, da se plemenske živali nabavi na Št. Jernejskem polju.

4.2. Obseg reje

Stefančič (1966) je o obsegu reje domačih živali na Kranjskem objavil naslednje podatke:

Leto	Število					Vseh živali skupno
	Kopitarjev	Goved	Ovac	Koz	Prašičev	
1822	17.255	152.635	96.018			
1890	23.966	227.613	53.462	8.418	94.985	408.411
1900	25.041	253.839	38.629	6.384	107.836	430.729

Stefančič (1966, str. 13)

Merjasec krškopoljske pasme (foto Andrej Šalehar)

Številčno stanje koristnih domačih živali na Kranjskem ob začetku in koncu XIX. stoletja (Stefančič, 1966):

Št. domačih živali na 1000 prebivalcev l. 1900	Konj	Oslov, mul in mežgov	Goved	Ovac	Koz	Praščev
Kranjskem	47,6	0,4	452	107	16	190
Koroškem	79,5	0,8	685	367	78	387
Primorskem	79,5	25,0	397	397	12	82
Štajerskem	52,1	0,2	545	126	32	497
Povprečno v Avstriji	70,0	0,25	367	248	32	164

Stefančič (1966, str. 14)

Številčno stanje živinoreje po vrstah domačih živali na 1000 prebivalcev na Kranjskem in v sosednjih deželah, deloma naseljenih s Slovenci, nam ob koncu preteklega stoletja kaže naslednji pregled, v katerem je navedeno tudi poprečje za posamezne vrste živali na 1000 prebivalcev (Stefančič, 1966).

Novak (1970) je objavil podatke o popisih živine iz 16. in 17. stoletja in statistične podatke po letu 1869.

Dolenjske novice (1887) so poročale, da so leta 1880 na Dolenjskem redili v krškem

Popisi živine iz 16. in 17. stoletja (Povprečno število živine na eno kmetijo)									
Dežela in v popisu zajeta enota	Leto	Število gospodarstev	Velika živina			Prašiči	Drobnica	Preračunano na glavov vel. živine	Skupaj na enoto vel. živine
			govedi	konj	skupaj				
<i>Štajerska</i>									
Urad Remšnik na Kobanskem	1542	143	?	?	10,49		7,63	0,76	11,25
Vzhodne Halove	1542	60	5,81	0,73	6,54	5,35	?	1,07	7,61
Urad Zavrč	1542	66	6,56	0,39	6,95	6,98	?	1,40	8,35
Urad Leskovec	1542	83	6,71	0,39	7,10	6,96	?	1,39	8,49
Vuzenica	1570	224	?	?	8,12		12,88	1,29	9,41
<i>Kranjska</i>									
Loško gospostvo	1510	34	9,68	0,68	10,36	?	24,71	2,47	12,83
Župa Hlevni vrh	1630	36	13,61	0,67	14,28	?	10,58	1,06	15,34
Župa Žiri	1510	85	4,14xx	0,84xx	4,98xx	?	11,68	1,17	6,15
	1630	85	11,97	0,72	12,69	?	7,40	0,74	13,43
<i>Primorska</i>									
Nilinske vasi pri Trstu	1627	234	1,02	0,03	1,05	?	7,82	0,78	1,83
Tržaški Breg	1627	162	2,09	—	2,09	?	9,19	0,92	3,01
Pod Slavnikom	1627	47	2,23	0,64	2,87	?	25,70	2,57	5,44
Severna Čistarija	1627	31	4,09	—	4,09	?	83,87	8,39	12,48

x Faktor pri prašičih 1 : 5, drobnici 1 : 10.
xx Beneška vojna in živinske bolezni!

Novak (1970, str. 376)

Statistični pregled od 1869 dalje							
Leto	Kranjska	Slovenska Koroška	Slovenska Štajerska	Pri-morska	Prek-murje	Slovenija po enitvi	Skupaj
Prašiči							
1869	63.358	53.568	142.556	28.165			287.647
1880	73.130	55.415	195.715	18.563			342.823
1890	94.985	57.685	214.903	16.846	42.017		426.436
1900	107.836	61.419	187.873	18.734			375.862
1910	177.300	97.048	296.216	36.568	46.141		653.273

Novak (1970, str. 385)

okraju največ prašičev: na 6052 gospodarstvih 14.579 prašičev (2,4 prašiča na gospodarstvo) in najmanj v litijem okraju: na 2211 gospodarstvih 4081 prašičev (1,8 prašiča na gospodarstvo). Prašičev je bilo v novomeškem okraju l. 1880 za 3350 rilcev več kakor pred desetimi leti.

Kmetijske in rokodelske novice (Ljudska štev. ..., 1901) poročajo, da so v Ljubljani 31. decembra 1900 našteali 549 prašičev.

Povše (1886) je opisal živinorejo na Kranjskem in poroča, da je na staležu 79.314 prašičev. Prašičereja je bila po pomembnosti druga panoga živinoreje. Na 100 prebivalcev so na Kranjskem redili 16,4 prašičev. Največ prašičev so redili v okrajih: Rudolfovo (Novo mesto), Krško, Kostanjevica, Mokronog, Metlika; manj pa na Gorenjskem.

Narodni gospodar (1911) je objavil podatke o štetju živine v letu 1910 in jih kritično presodil.

Število prašičev v letih 1880–1910 po nekaterih deželah Avstroogrsk

Dežela	Število prašičev				Priloga (na 1000 prebivalcev)	
	1880	1890	1900	1910	Število	%
Koroška	338.211	327.097	376.917	433.520	+ 157,410	+ 33,3
Kranjska	103.800	100.000	170.043	189.300	+ 13.500	+ 9,1
Korčulska	73.120	54.365	107.089	177.900	+ 99.484	+ 44,4
Trst in okolice	512	391	1.724	3.344	+ 1.000	+ 89,2
Goriška	19.506	26.800	30.000	21.100	+ 31.000	+ 171,3
Istra	47.487	59.456	38.404	30.000	+ 18.700	+ 39,2
Prekmurje	47.347	37.280	70.047	111.000	+ 41.047	+ 30,5
Skupaj	2.721.541	2.048.338	4.062.624	6.421.900	1.740.212	+ 37,4

Narodni gospodar (1911, str. 372)

Na 1 km² produktivne površine (njive, travniki, vrtovi, vinogradi, pašniki, plainski pašniki in gozd.) je bilo leta 1910 na Kranjskem: 55 prebivalcev, 23,9 govedi, 18,7 prašičev in 2,5 ovac. Na 1000 prebivalcev (skupaj 525 083 ljudi) pa 432,3 govedi, 337,7 prašičev in 46,1 ovca.

Plemenska mladica krškopoljske pasme (foto Andrej Šalehar)

4.3. Pasma

Wenko (1933) v obširnem zapisu o živinoreji v Dravski banovini iz starih virov povzema, da je bila »prvotna svinja« v naših krajih dolga, črna svinja z dolgimi visečimi uhlji, baje laškega izvora. Bila je izvrstna slaninarica. Zapisal je: *»To so verodostojni podatki iz sredine preteklega stoletja. Odslej so sledili, spočetka slučajni, pozneje sistematično organizirani importi plemenskega blaga bele barve.«*

Stefančič (1966) piše o oplemenjevanju domačih prašičev naslednje: *»Prašičerejo so začeli izboljševati že graščaki ob koncu XVI-II. stoletja z uvozom plemenskih merjascev iz Anglije. Za napredek prašičereje med širšimi plastmi ljudstva pa so večjega pomena bili šele nakupi plemenskih merjascev, ki so jih začele v drugi polovici prejšnjega stoletja uvažati kmetijske družbe.«*

Wolštajn (1792) opisuje prašiče v petem poglavju knjige »Bukve od kug inu bolezen goveje shivine, tih ovac inu svin, popisane sa kmete«. Glede »sorte« prašičev svetuje, da naj se ne gleda toliko na barvo, ampak bolj na sorto, od kjer prihajajo. Redijo naj take, kateri se po velikosti in obliki telesa ločijo od drugih. Odberejo naj dolge, na straneh široke, trebušaste, s kratkim in močnim vratom, širokih prsi, širokih in kratkih nog, s tankimi kostmi in ješče.

Hlubek (1846) poroča, da so na spodnjem Štajerskem pogosto redili črno, podolgasto (potegnjeno, dolgo), italijansko pasmo prašičev z visečimi ušesi.

Kmetijske in rokodelske novice (Glas iz ..., 1846) pišejo, da ja na Pohorju veliko »pše-

natnih (drobnih) ali strokastih (dolgih, ozkih) svinj in da vsako leto krepajo«.

V knjigi »Poduk, kateri uzhi prefhizhe plemeniti, rediti in debeliti ...« (Vpr. 8. Kako ..., 1850) so opisane različne pasme prašičev v zahodni in severni Evropi: ogrski, poljski, bošnjaški, moldavski in drugi. Opisani so tudi kitajski, angleški ali šampanjski in nemški ali parski prašiči.

Zalokar (1854) je v knjigi »Umno kmetovanje in gospodarstvo« opisal tedanja »plemena« (pasme) domačih prašičev. Razdelil jih je v skupine:

- »velike, stegnjene svinje,
- kratke, okrogle, (naše navadne svinje),
- kratke, okrogle hervaške in ogerske bele svinje,
- bosnjaške, serbijanske ali turške,
- angleške ali kitajske.«

V nadaljevanju poudarja »iz teh plemen so se mnoge pomešane svinje zaplemenile; postavim, štajerske, iz laških in domačih, podolgovate, s pobešinimi ušesi, pa vendar manjši od čistih laških.«

Neznani avtor v poglavju »Živinorejske drobtinice« v koledarju »Velika pratika za prestopno leto 1856« piše o plemennih prašičev in našteva ter opiše: ogerske (horvaške), poljske, laške (francoske) in kitajske prašiče.

Bleiweis (1871) piše o prašičjih rodovih in našteva: srbsko-ogerski, poljski, francoski in kitajski rod. Posebej predstavlja angleške prašiče in opisuje njihov nastanek s križanjem azijskih, laških in domačih prašičev. Za izboljšanje domače prašičereje svetuje oplemenjevanje domačih prašičev z

angleškimi pasmami: jorkšir, suffolk in Essex. Erjavec (1888) za naše domače prašiče navaja, da z gotovostjo izvirajo od evropskega divjega prašiča.

Na spodnjem Koroškem (Katalog ..., 1877) so redili že v starih časih južnonemškega domačega prašiča, črne, včasih rdeče barve, z belimi lisami, z dolgo koničasto glavo, pokončnimi ušesi, visokim nogami; na gornjem Koroškem so tega prašiča delno izboljšali s prašiči italijanskega izvora.

Štefancič (1951) opisuje slovensko živinorejo na Slovenskem v 19. stoletju in za pasme prašičev med drugim piše, da so na Štajerskem vse do polovice 19. stol. redili tako imenovane šiška prašiče. Domači prašiči pa so se s križanjem s prašiči angleških in nemških pasem skoraj popolnoma izgubili.

Oblak (1927) piše, da je bila domača pasma v naših krajih dobra. Prašiči imajo visoke noge, rilec raven, hrbet zelo viden, skoraj oster. Ta prašič je bil kakor kmet tedanjega časa slabega vajen. Saj so pred 50 leti imeli v vsaki hiši komaj kruha zadosti za vse leto, kar se še danes večkrat dogaja. Ti prašiči so dobili spomladi zelenjavo, na jesen krompir, pozimi nekoliko turščice za priboljšek, drugega žita niso videli. Kužne bolezni so bile takrat skoraj neznane. Za mrzaz niso bili posebnost občutljivi. Suho meso od domačih prašičev je bilo prav dobro in se je tudi dolgo obdržalo nepokvarjeno. Rasli so počasi in niso imeli oblik, ki jih zahteva današnji trg. Vozniki so jih nakladali na vozove in vozili v Trst, z Gorenjske tudi na Koroško.

O pasmah prašičev in njihovem nastanku zelo poučno piše članek »Povzdiga svi-

njereje«, ki ga je objavil Gospodarski list (1871). Za parjenje domačih svinj je treba izbrati angleškega merjasca prave pasme. Predstavljen je nastanek modernih angleških pasem s križanjem azijskih in evropskih pasem. Med navadnimi domačimi prašiči razlikujemo: «... *krotke, pogojzdenne, take, ki kmalu zrastejo in take, ki potrebujejo za njih rast dolgo časa. Imamo tudi take prašiče, od katerih dobimo večidel masten špeh; tako imenovane špehaste prašiče in zopet take, od katerih dobimo veliko mesa, pa le malo špeha ali masti in te imenujemo mesnate prašiče.*» Na koncu članka je nasvet, da naj se opustijo doseđani slabi merjasci in nadomestijo z merjasci angleške pasme.

Slovenski gospodar (Razdelitev plemenskih ..., 1873) objavlja notico o razdelitvi 50 plemenskih prašičkov sufolške in berkširske pasme, ki jih je z državno podporo ponudila rejcem štajerska kmetijska družba. V drugem sestavku »Katero svinjsko pleme bi se naj odbralo?« (1877) pa piše, da razločujemo tri vrste prašičjih pasem: domače prašiče, žlahtne prašiče in križance med obema skupinama pasem. Raba ene ali druge pasme je pogojena z možnostmi za rejo in trgovanjem. Na koncu drugega dela članka pa so zapisana pravila, po katerih naj se ravna gospodar:

Konečno podamo 5 glavnih pravil, po katerih zamore gospodar odbrati pravo svinjsko pleme. 1. Kder svinje na pašo ali v žir gonijo, tam sodi le navadno domačo svinjsko pleme. 2. Kder svinje v hlevih izrežajo, tam pokažejo gospodarju pravo pleme različne gospodarske in kupčijske razmere in potrebe. 3. Kdor želi težke, suhe gujate, visok špeh, ta naj odbere domačo svinjsko pleme, katero pozno dorašča ter ima visoke noge in tenek na sredi vpognjen život. Vendar tako postopati kaže, ako se svinje redijo le za domače potrebe. Za prodajo to nikakor ni dobro, reja takih svinj za prodajo je predraga, krmljenje se ne splača. 4. Kdor želi mastne gujate, ne previsok špeh, dobro meso za klobase, ta si naj spravi mešano svinjsko živad od domače presice in merjasca velikega zlahnega angleškega plemena. Ti mešanci hitro dorastejo in se kmalu, torej z malimi stroški, dajo udebeliti. 5. Kdor pa boče dobiti nježno od maščobe preraščeno meso, bodi za mlado svinjetino, bodi za vsoljevanje, temu je svetovati, da si spravi zlahne svinje angleškega malega plemena; te namreč hitro dorastejo in so v 5 ali 6 mesecih že za klanje; tudi se dajo rade udebeliti in njihovo meso je jako nježno, okusno, ki stane gospodarja malo stroškov in se vselej lahko in za drage denarje proda.

Slovenski gospodar (1877, str. 28)

Scholmayr (1873) je v Naznanilih objavil daljše poročilo o Dunajski svetovni razstavi in o prašičih, ki jih dežela Kranjska ni razstavljala, piše, da je bilo največ takih, ki so nastali s križanjem domačih pasem z velikimi angleškimi pasmami.

V Kmetovalcu (1876), ki je izhajal v Gorici v letih 1875–1877, je Kristan objavil obširen sestavek z naslovom »Živinoreja«. Opisane so pasme domačih živali in med njimi tudi pasme prašičev, ki jih avtor deli v šest glavnih vrst:

- dolgouhate pasme srednje Evrope (navadni domači prašič – poznan tudi kot »veliki štajerski prašič ...),
- kratkouhate pasme (so povsod po Sloveniji),
- romanske pasme v Italiji (so deloma pomešane z domačimi kranjskimi prašiči),
- pasme s kodrastimi ščetinami (sremska

ali srbska pasma, mangulica ali pasma knjeza Miloša, bakonjski prašič),

- indijske pasme (kitajski prašič),
- angleške pasme (jorkširski prašiči, leicesterski prašič, berkširski prašič, esseks, suffolk ...).

Leta 1877 so Kmetijske in rokodelske novice (Razstava goveje živine ..., 1877) objavile daljša poročila o razstavi goveje živine, konj, ovc in prašičev v Celovcu. Leta 1875 so imeli na Koroškem 99.243 prašičev. Za razstavljenega prašiča je poročevalec zapisal: »Razstavljeni prašiči pa so me zopet utrdili v svojem prepričanju, da čista kri Angleškega svinjskega plemena ni prava za naše razmere, ampak mešana kri naših domačih svinj z Angleškimi mrjasci. Angleško svinjsko, posebno Sufolško pleme je jako občutljivo in razvajeno, — bolj utrjeno je Berkshirsko pleme — in naši mrzli kraji, kjer se prešiči res še prav v »svinjskih hlevih« rede, pač niso ustrezni za preobčutljivega Angleškega Sufolkca.«

Povše (1878) je opisal postopek sušenja svinjskega mesa na Goriškem – opis priprave »pršuta«. Pomembna je tudi izbira pravih prašičev in po izkušnjah »kranjski prašiči« niso najboljši, ker dajo slabši, trši in manj okusni »pršut«. Najbolj se obnesejo domači goriški prašiči (imenovani tudi Milansko pleme, so črni in precej veliki – tehtajo 3–4 cente). P.P (1913) pritrjuje, da je kakovost pršuta odvisna tudi od prašičje pasme.

K. k. kranjska kmetijska družba je v sedemdesetih letih 19. stol. pospeševala prašičerejo tako, da je uvajala angleško pasmo sufolški prašič. To je zapisano v Naznanilih za leto 1873 (Za povzdigo ..., 1873), 1874

(Za povzdigo ..., 1874) in 1876 (Živinorejske subvencije ..., 1876). Kako uspešen je bil ta rejški ukrep, so zapisali v Naznanilih (Reja goveje živine ..., 1877), kjer beremo: »Reja prašičev. Nobena stroka živinoreje se v naši deželi tako dobro ne obnaša, kakor reja prašičev. Vendar pak se je zdelo kmetijski družbi dobro, ako z enim delom za rejo drobnice (ovac in prašičev) dovoljene državne podpore naredi poskušnjo z angleškim Sufoliškim plemenom, katera se je izprva z veseljem sprejela v zadnjem časi pak za to, ker se prešiči tega plemena ne mogo dopitati v enem, temveč šele v 2 ali 3 letih, kar se zgodi pri domačem prešiči že v prvem leti in na čemer je mnogo ležeče posebno malim posestnikom, katerim nemajo klaje, je minulo veselje do njih tako, da leta 1874 za polovico kupne cene, na dražbo postavljenih Sufolških prašičev skoraj ni hotel nihče kupiti, zato je kmetijska družba lani razdelitev Sufolških prašičev popolnoma opustila.

V vsem skupaj se je pa vendar od 1870 do 1874 leta 125 Sufolških prašičev razdelilo po deželi, ter se na mnogih krajih še vedno goji čisto pleme zato, ker se je pokazalo križanje z domačim plemenom kakor zelo izvrstno.«

O ukrepih za povzdigo prašičereje, ki jih je izvajala c. k. kmetijska družba v Gorici v letih 1869–1875, je v Poročilu, ki ga je objavil Gospodarski list (1876), zapisano, da so za kmetijsko šolo v Gorici kupili tri pasme prašičev:

- sufolske bele prašiče, veliki tip,
- berkširske črne prašiče, srednje velikosti,
- majhno belo pasmo, ki je podobna kitajskim pasmam in jo Angleži uporabljajo za križanje svojih pasem, da dosežejo večjo debelost.

Pri sufolskih prašičih se je kmalu ugotovilo, da to ni čista pasma in so jih opustili.

Berkširski prašiči so bili čiste pasme, majhni kitajski prašiči pa med rejci niso bili priljubljeni. Za rejo prašičev so v letih 1873–1875 namenili 1200 gld državnih podpor.

Odbor Kranjske kmetijske družbe je od leta 1868 dalje od vsakoletne podpore, ki je bila določena za pospeševanje živinoreje sploh, v proračunu predvidel poseben znesek tudi za povzdigo prašičereje. Tako je bil od podpore, ki jo je ministrstvo za kmetijstvo leta 1870 dalo na razpolago kmetijski družbi za povzdigo živinoreje, za pospeševanje prašičereje določen znesek 1000 goldinarjev.

Štajerska kmetijska družba je prav tako z nakupi merjascev na Angleškem pospeševala prašičerejo, toda ne z merjasci suffolske, temveč berkširske in jorkširske pasme. Tako je leta 1873 nabavila 42 merjascev in jih prodala rejcem po 10 goldinarjev. Kupci so se morali obvezati, da jih bodo določen čas vzdrževali kot plemenske živali in jih za predpisano skočnino pripuščali tudi k svinjam drugih prašičerejev.

Kmetijske družbe so ob nakupih pozivale člane in nečlane, da si preko njih na svoje stroške nabavijo merjasce na Angleškem. Tem pozivom so se odzvali številni rejci prašičev. To še toliko bolj, ker so bili s križanci domačih svinj in uvoženih merjascev zadovoljni. Križanci suffolskega merjasca s svinjami domače reje so imeli dobro ceno, saj so jih prodajali celo po 19 goldinarjev. Rejci merjascev pa so imeli dohodke tudi od skočnine, ki je znašala letno 80 goldinarjev.

Dolenjske novice (Domače vesti ..., 1887) poročajo, da je deželna vinarska, sadjarska in poljedelska šola na Grmu kupila merjasca čiste angleške jorkšir pasme, tudi za skaka-

nje na tuje svinje. Za angleško prašičjo pasmo je poznano, da daje v najkrajšem času pitanja najtežje živali z relativno najmanjšo maso kosti.

Kuralt (1888) razlaga, kakšni naj bodo prašiči za pleme. Natančno so opisani posamezni deli telesa, ločeno za svinje in merjasce. Podoben sestavek o izbiranju prašičev za pleme so Kmetijske in rokodelske novice objavile leta 1892. Gavrilović (1884) je napisal prispevek o pospeševanju rodovitnosti pri prašičih, v katerem povzema izkušnje s pasmo mangulica. Kmetijska družba je leta 1873 (Gospodarjem, kateri ..., 1873) objavila obvestilo gospodarjem, kateri imajo čisto pleme Sufolških prašičev, da se kmetijska družba zanima za odkup. V Kmetijskih in rokodelskih novicah (Prešič Poland-China ..., 1883) je bila predstavljena ameriška pasma Poland-China.

V sestavku Nekaj o reji prašičev (1888) avtor poudarja pomen dobre pasme in poudari: *»Zlasti domače svinje slovijo daleč okoli, ker imajo fino meso in okusen špeh. Sedaj so naše domače pleme požlahtnili s tujimi, in zatorej se je tem več srečnega uspeha nadejati. Najdalje slovijo štajarske svinjske gnjati, katere draže plačujejo nego druge.«*

V Kmetovalcu (Razglas o oddaji ..., 1893, Razglas o oddaji ..., 1898, Razglas o oddaji ..., 1902, Razglas o oddaji ..., 1903) je glavni odbor c. kr. kmetijske družbe kranjske objavjal razglas o oddaji plemenskih prašičev jorkširske (velike bele angleške) pasme pod naslednjimi pogoji:

- prašički se oddajo deset ali več tednov stari, kakršni se bodo dobili,
- cena prašičkov bo po 10 gld, kar je polovi-

ca manj kot plača družba,

- oddajo se ali sami merjaški ali pa svinjca skupaj z merjaškom,
- kdor dobi prašiče, se mora zavezati:
  - da jih obdrži za pleme, dokler so sposobni,
  - da naznani odboru, ko jih neha imeti za pleme,
  - da bo pripuščal merjasca tudi k svinjam drugih gospodarjev.

Slovenec (O živinoreji ..., 1895) v članku »O živinoreji na Dolenjskem« objavlja nasvet g. Rohrmana, da naj se vpeljuje jorkširska pasma in na spodnjem Dolenjskem pa berkširska pasma prašičev.

Sestavek »Svinjereja« (1899) poučuje o reji prašičev in deli prašičerejo v rejo plemenskih prašičev in v rejo za pitanje prašičev. Omenja domačo navadno pasmo in angleško pasmo. Svetuje odbiro v drugem in višjem gnezdu in da je treba jako paziti, da se svinje ne plode v sorodstvu. Drugi z enakim naslovom (1887) pa govori o navadni črni pasmi prašičev. J.B. (1894) piše, da imamo sedaj tudi že na Slovenskem več vrst in plemen (pasem), ki so pa mešane ali križane z bolj ali manj plemenitimi angleškimi rodovi. V nadaljevanju poučuje in razloži pomen zunanosti pri odbiri prašičev za pleme. V članku »Kako pasmo prašičev kaže rediti?« (1896) je najprej pojasnjeno, kaj se zahteva od dobre pasme (plodnost, odpornost, ješčnost, rastnost, sestavo telesa, kakovost mesa). Nadalje je kritično opisana navadna domača pasma prašičev, ocenjeno je oplemenjevanje z angleškimi pasmami (sufolk in jorkšir) in pohvaljeno križanje med domačimi in jorkšir prašiči. J. (Slovenski tednik, 1874) poroča o predavanju potovalnega učitelja o prašičereji. Sve-

toval je oplemenjevanje domačih prašičev z angleškimi pasmami. Njegovo priporočilo so upoštevali in najprej kupili berkširskega merjasca in nato še sufolske pasme. Rezultati s križanci so bili zelo dobri in naročili so še več merjascev te pasme.

Poljedelec (Drobtine ..., 1894) je objavil naslednji razglas:

(Prasci angleškega plemena.) Kakor druga leta, bode tudi letos štaj. kmet. družba razdelila nekaj prasov suffolskega in berkširskega plemena. Tisti gospodarji, ki želijo teh prasov dobiti, naj se takoj oglasijo pri kmet. družbi štajerski (Štempferjeva ulica štov. 3. Gradec) ter naj za vsako prasico priložijo 10 gl. av. v. Ena stranica zamore le en par prasov, samca in samico, dobiti. Kedaj se potem prasici naročnikom odpošljejo, to se ne dá mutančno določiti, kajti je to odvisno od časa v katerem svinje povržejo.

Poljedelec (1894, str. 31)

Kmetovalec (Prašičja razstava ..., 1894) v štirih člankih poroča o prašičji razstavi v Novem mestu. Razstava je bila razdeljena v dva oddelka: prvi oddelk s plemenskimi prašiči: posamezni prašiči (merjasci, breje svinje in svinje s pujski ter mladi merjasci in mladice do starosti 10 mesecev) in skupine plemenskih prašičev (merjasec, svinja in pujski). V drugem oddelku so bili pitani prašiči (pršutarji, starejši pitani prašiči). Prašiči so bili lahko domače in tuje pasme ali pa križanci. Splošne pozornosti so bili deležni prašiči jorkšir pasme (čistopasemski in križanci). Iz članka je mogoče razbrati, da so bili poleg križancev in domačih prašičev razstavljeni še prašiči naslednjih pasem: jorkšir (veliki in srednji), poland-china in turopoljci.

O pomenu izboljševanja domače pasme prašičev s križanjem z angleško belo pasmo in rejo križancev piše tudi članek »Svinjereja na Štajerskem«, ki ga je objavil avtor Z. v Gospodarskem glasniku za Štajersko (1900). Zanimiv zapis najdemo v članku Dolenjskim prašičerejem v Dolenjskih novicah

(1900), ki poziva k povečanju doma prirejenih prašičev na Dolenjskem, da jih ne bi bilo potrebno dokupovati na Štajerskem in Hrvaškem in nadaljuje: *«To dovažanje prašičev, osobito iz Hrvaške je naši prašičji trgovini v dvojnem oziru kar naravnost jako škodljivo. Ne le, da gre domač denar za blago, katero bi se lahko doma priredilo, v drugo deželo, marveč se s tem tudi najgladkejša pot najhujšemu sovražniku naše dolenjske prašičereje ter trgovine odpira, namreč – prešičji kugi.»* Podobno je zapisal Rohrman (1906), ko pravi: *»Pri prašičih se je še najbolj obneslo izboljševanje domačega plemena z velikim belim angleškim plemenom, ki je znano z imenom jorkširsko pleme. Domači prašiči so bolj utrjeni, angleški so pa lepše vstvarjeni, bolj rodovitni in bolj sposobni za hitro opitanje. Najbolj se sponašajo cepljenci, ker niso tako mehki kakor so čisti jorkširci. Domače svinje in dobri jorkširski mrjasci dajejo najboljši zarod.»*

Ferjan (1970) je opisal spreminjanje reje mastnega tipa v mesnatejše prašiče. Pobuda za to je izhajala iz zahtev dunajskega in tržaškega trga, kamor so tedaj prodajali iz Slovenije največ prašičev. Da bi popravili vrednost prašičev po željah trga, so v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja (19. stol) začeli z uspešnim pretapljanjem domačega mastno-mesnatga prašiča v mesnato-mastnega. Za to so uvažali predvsem merjasce nemške požlahtnjene in žlahtne pasme.

Dular (1895) je v knjigi O pasmah in umni reji domače živine opisal prašičje pasme, ki jih deli v dolgouhe in kratkouhe svinje, kratko ščetinaste prašiče, kitajske svinje, romanske svinje, angleške prašiče, požlahtnjena svinja. Posebej predstavlja plemenite in borne prašiče ter razlike med njimi v

pogledu plodnosti, ravnosti in mesnatosti. Piše tudi o domačih svinjah ter svetuje njihova izboljševanja z merjasci plemenitih angleških in nemških pasem.

Prvi obširnejši opis krškopoljskega prašiča je iz konca prejšnjega stoletja – Rohrman (1899). Avtor poudarja močno razširjenost prašičereje na spodnji Dolenjski, še posebej na področju Krškega polja. Redili so tako imenovane prekaste ali pasaste prašiče. Prašiči so imeli zadnji konec telesa črne barve, prednji pa bolj ali manj bel – pogosto v obliki širšega belega pasu okoli života. Glava je bila srednje dolga in ravna z velikimi visečimi ušesi. Pasma je odlikovala srednje dobra plodnost, dobra ješčnost in ravnost do velikih telesnih mas (odrasle živali so imele 250–300 kg). Že v času nastanka tega zapisa so oplemenjevali to domačo pasmo prašičev z jorkširskimi prašiči. Vihodil (1902), ki je tudi opisal pasmo, jo imenuje: kranjska krškopoljska pasma.

Orožen (1901) piše: »... s svinjerejo se zadnja desetletja vedno bolj pečajo za domačo potrebo in za izvoz. Za rejo odbirajo ponajveč domače plemo in ga mnogokrat mešajo s hrvaškimi plemenom. Za rejo se uvažajo tudi mlade hrvaške svinje.« Rohrman (1905) je predstavil prašičje vzrejališče v Valdeku na Štajerskem, ki je bila postaja za rejo velikega jorkširskega (belega angleškega) plemena.

Rohrman (1902) v prispevku »Zakaj ne izrejam doma potrebnih merjascev jorkširskega plemena« kritično ocenjuje neurejeno oskrbo z merjasci in spodbuja lastno prirejo. Med vzroki našteje tudi neuspešno delo na vzpostavitvi postaj za rejo jorkširskih prašičev. S primeri iz drugih dežel (Nižja Avstrija) poudarja pomen teh postaj.

Kmetovalec (1903) je s kratko notico ob-

vestil o izidu knjige »O pasminima svinja i njihovoj gojitbi«, ki jo je napisal in v Osijeku izdal Avgust Vichodil. V njej je predstavil tudi pasmo krškopoljski prašič.

V Kmetovalcu so objavljena poročila o občnih zborih kranjske kmetijske družbe in za predstavitev pospeševalnih ukrepov na področju prašičereje smo jih izbrali pet, ki jih objavljamo v originalu:

Kmetovalec (Občni zbor ..., 1903):

Tudi svinjereje je družba pospeševala stem, da je oddajala prašiče za plemo, in sicer velike bele angleške pasme (jorkširske). To delovanje družbe ima najbolje uspehe, pri čemer družbo podpira še dejstvo, da je ogrsko-hrvatska meja proti svoru prašičev skoraj vedno zaprta. Naši kmetovalci so vsled tega prisljeni prašiče doma vzgajati, vsled česar denar, ki je poprej šel na Hrvaško, čezna ostaja, in ker se rabijo za plemo večinoma slabini merjasci, zato prašičja reja pri nas v zadnjih letih glede dobrote kakor mnogole prav povoljno uspeva. Leta 1902. je družba oddala proti polovični nakupni ceni 54 merjascev in 72 svinj jorkširske pasme za plemo, letos pa 57 merjascev in 80 svinj. Dosedaj veljavne cenočle za ustanovitev pasičerejskih postaj se niso izkazale za primerne, zato jih je glavni odbor v zadnjem času našim razmeram primerno prenehal.

Kmetovalec (1903, str. 112)

Kmetovalec (Občni zbor ..., 1906):

Svinjerejo je družba, kakor doslej doslej, pospeševala i oddaja čistokrvnih plemenitih prašičov velike bele angleške pasme, ki so se naklovali iz primarnih rej. Oddajati so se s pomočjo državne podpore po nižnji ceni. Oddajo se je vsaka skupaj na 100 plemenitih prašičev. To delovanje družbe ima najboljši uspeh, pri čemer družbo podpira še dejstvo, da je ogrsko-hrvatska meja proti svoru prašičev skoraj vedno zaprta. Naši kmetovalci so vsled tega prisljeni prašiče doma vzgajati, vsled česar denar, ki je poprej šel na Hrvaško, čezna ostaja, in ker se za plemo rabijo večinoma slabini merjasci, zato prašičja reja pri nas v zadnjih letih glede dobrote kakor mnogole prav povoljno uspeva. Kranjska družba je poprej postavila do 60.000 hrvatskih, evrima ogrskih prašičev, a sedaj ima za doma tako prašičjo rejo, da zadostuje svoji potrebi in izvaja ter dobiva iz inmenovanih dežel le se kakih 5000 prašičev na leto. Naše domače prašičje plemo je sedaj vsled družbenega delovanja skoraj dobesno posvečeno z angleško veliko belo pasmo ter je vsled tega glede kakovosti močno stoljkano ter vedno bolj zadostuje zahtevam velikih plemen. Če bodo naši kmetovalci na vsakem mestu vzrajali, se nam je nadejati, da se tudi pri nas imeni domače postaviteljne deželne prašičje plemo, ki bo najboljši primerne razmeram. Se tudi veliko dobro naša družba ni imela skoraj nikake prašičje reje, temveč le pitanje vrotenih prašičev, dočim imamo danes skoraj v vsaj desetih prašičje rejo ter plemenito merjasci večinoma čete angleške pasme. Zadostne postoj od strani družbe je potvrditi vzajemno precej veljavno rejo prašičev, zato je potrebno ocenjati končevni napredek takih gospodarjev.

Kmetovalec (1906, str. 112)

Kmetovalec (Občni zbor ..., 1907, 1908):

Svinjerejo je družba, kakor doslej običajno, pospeševala z oddajo čistokrvnih plemenskih prasičkov velike bele angleške pasme, ki so se nadobavili iz priznanih rej. Oddajali so se s pomočjo državne podpore po nižini ceni. Oddalo se je vsega skupaj 138 plemenskih prasičkov. To delovanje družbe ima najboljšje uspehe.

Kako domače prasiče plemo je sedaj valed družbenega delovanja skoraj dočeta prekrizano z angleško voliko belo pasmo ter je valed tega glede kakovosti močno zboljšano ter vedno bolj zadovoljuje zahtovam velikega plemstva. Če bodo naši kmetovalci na sedanjem potu vztrajali, se nam je nadejati, da se tudi pri nas lazimi domače polskotajeno detelno prasiče plemo, ki bo najbolj primerno razmeram. Še pred kratko dobo naša dežela ni imela skoraj nikake prasiče reje, temveč le pilanje vvedenih prasičev, dofinj imamo danes skoraj v vsaj deteli prasično rejo ter plemenske merjasec večinoma zboljšane pasme. Zadolžen pouk od strani družbe je povzročil razmerno precej pravično rejo prasičev, tako je pohvalno imenili kmetovalci razredki naših gospodarjev.

Kmetovalec (1907, str. 152; 1908, str. 167)

Kmetovalec (Občni zbor ..., 1909):

Svinjerejo je družba, kakor doslej običajno, pospeševala z oddajo čistokrvnih plemenskih prasičkov velike bele angleške pasme, ki so se nadobavili iz priznanih rej. Oddajali so se s pomočjo državne podpore po nižini ceni. Oddalo se je vsega skupaj 111 plemenskih prasičkov. Stroški pri tem so znašali 5049 K 39 h, dohodki pa 2362 K 80 h. Primanjkljaj se je pokrili z državno podporo.

Cepljenje prasičev proti rdečici je 'za Kranjsko silno važno, ker je rdečica zelo razširjena in vsako leto prizadeva našim gospodarjem ogromno škodo. Valed tega je glavni odbor s pomočjo deželne in državne podpore l. 1908. pričel to cepljenje uvajati ter je bilo že v tem letu več tisoč prasičev cepljenih. Cepljenje se je seveda izborno sponeslo. Neznatno število prasičev, ki so zaradi premočnega cepiva v enem kraju poginili, je c. kr. kmetijsko ministarstvo takoj odredilo po vsi vrednosti odškodovati, ker se cepivo izdeluje pod državnim nadzorstvom.

Kmetovalec (1909, str. 176)

Narodni gospodar (Sprememba v reji ..., 1905) kritično poroča o problemih pri reji prasičev angleške pasme jorkšir (s kratkim rilcem, slabo poraščeni s ščetinami). Ti prasiči se niso dobro obnesli, poroča Kmetijska družba na Dunaju. Nadomestili naj bi jih z živalmi z daljšim rilcem in gostejšo dlako.

Konec leta 1906 je goriški deželni odbor povprašal kranjsko kmetijsko družbo »po kakih splošnih načelih se je postopalo pri akciji glede izboljšanja svinjereje, oziroma

kaka svinjska plemena so se v to svrhu izbrala.« V odgovoru so zapisali:

S prasičarstvom smo na Kranjskem doslej imeli redno velike uspehe, k čemu nam je prišla na pomoč trajna zaprtja ograke naše. Naša družba redno oddaje 8 - 12 tednov stare prasiče od velike bele angleške pasme in sicer proti polovilni ceni. Odda se le merjasec ali pa merjasec z eno evinco ali s dvema. Prejemnik se zavzelo loti dobljeno živali dve leti za plemo. Glede te določbe pa nismo prestržili in se narokaj spregleda. Dosegli smo, da imo naša dežela prasičereje, ki zadovoljuje domači potrebi in izvodu ter skoraj eno tretino, da se vsi prasiči prebrili s imenovanim plemenom ter, da se pri nas tvori ljubljano delovalno plemo, ki kmetikom razmeram najbolj ugaja, kajti na rejo visoka žlahtnega čistokrvnega prasiča niso male razmere in so tudi na Venedkem prišli do popolne priprilnje.

Pri vsem tem delovanju se pa seveda ni posušilo na trajno in veestransko pospeševanje naših kmetovalcev.

Sporočilo goriškemu deželnemu odboru o pospeševanju prasičereje na Kranjskem - 1907 (SI AS 533, P12 prasičereja)

Berbuč (1906) je opisal nastanek in morfološko veliko belega jorkširskega prasiča. Za izboljševanje prasičereje na Primorskem je vlada s podporo pri nakupu merjascev pospeševala oplemenjevanje domačih prasičev.

Neznani avtor v Kmetovalcu (Nekaj o prasičereji ..., 1911) sporoča, da se je na Kranjskem zaplodila posebna prasičja pasma, ki jo v nadaljevanju poimenuje kranjski prasič. Podlaga te pasme so bili deloma domači, največ pa hrvaško-ogrski prasiči, ki so se polagoma prekrizali s prasiči žlahtnejših pasem, zlasti z veliko belo angleško pasmo.

Cizej (1992) je v knjigi Prasičereja zapisal, da je bila prasičereja v Sloveniji do prve svetovne vojne precej ekstenzivna oziroma zaostala. Prevladoval je primitivni domači prasič črne barve s sicer dolgim trupom, vendar slabih proizvodnih lastnosti. Kmetijske šole in veleposestva so uvažala in zrejala tudi dandane evropske pasme prasičev.

Šele ob koncu prejšnjega stoletja in pred prvo

svetovno vojno so slovenski prašičerejci za izboljšanje prašičereje začeli uvažati merjase nemške oplemenjene pasme. Pospeševanje prašičereje na opisane načine in pa razvoj prašičjih pasem v Sloveniji kažejo, da se je današnji tip bele svinje začel razvijati ob križanju z merjasci angleških pasem. Zato je tudi današnji naziv »žlahtni tip bele svinje« pravilnejši in primernejši od prejšnjih dveh »nemška oplemenjena« in »nemška plemennita pasma«, ki sta bila v rabi.

Gospodarske Novice (Kakšne naj so ..., 1913) so zapisale, da morajo biti plemenske živali dobre pasme. Zato je kratkouho kakor hrvaško svinjo od reje za pleme vnaprej izključiti. Plemenski prašiči morajo biti odporni, dobrega zdravja in brez vsake telesne napake (kila, zveržene noge itd.), pomembno je, kakšni so starši, da so iz drugega in tretjega gnezda, da so rojeni pozno spomladi ali začetkom poletja. Merjasci morajo biti »vzorne« živali in štajerska kmetijska družba zalaga štajerske prašičerejce z merjasci sama, in sicer izključno z merjasci velike bele žlahtne pasme. Poudarjajo, da je posebno važno, da merjasci niso v bližnjem sorodstvu s svinjami. Za svinje bodo večinoma dolgouhe domače pasme ali pa požlahtnjena domača svinja. Poudarjen je pomen števila seskov, ker je tista svinja z večjim številom seskov navadno rodovitnejša.

Podrobno so opisane pasme v Gospodarskih Novicah (1913) v članku z naslovom »Osnovna vprašanja umne svinjereje«. Ločijo tako imenovane **naravne** (danes: avtohtone) **pasme**, ki so nastale vsaka na svojem ozemlju vsled ondi se nahajajočih podnebnih in drugih razmer in nih-

če ne ve, odkod izvirajo. Iz teh pasem so se tekom stoletij, zlasti v zadnjem stoletju razvile pod vplivom posebnih rej ter skrbi rejcev tako imenovane **kulturne pasme**. Pri tem je glavno vlogo igralo križanje. Prašič naravne pasme naših krajev (spodnja Štajerska) je velik in dolgouh, ki ga zato imenujemo veliki dolgouhi domači prašič. Ima dolga, naprej in dol viseča ušesa, na hrbtu grebenaste, po ostalem telesu deloma ravne, deloma kodraste, barve pa prav različne: navadno rumenkaste, rjavkaste, sivkaste, pa tudi črne in črnobelega (cikaste). Dobre lastnosti teh prašičev so, da postanejo zelo veliki: dolgi do 1,8 m, visoki do 92 cm, tehtajo pa po 3–4 q, da dajo jako okusno meso in trdo slanino, da so zelo utrjeni in da so samice prav rodovitne. Med slabe lastnosti štejejo: stisnjeno telo, dolga in ozka glava, dolg, ozek in suh vrat, ozek in vzbočen hrbet, malo mesnate visoke noge in debele kosti.

Poleg te domače naravne pasme je tu prisotna hrvaška pasma, ki se je razširila iz Hrvaške. Poznan je tudi tako imenovani kratkouhi prašič, ki je podoben velikemu dolgouhemu domačemu prašiču, a je manjši po velikosti. Včasih ima črno telo ali je samo okoli prsi prepasan z belo progjo. Nahajajo se pa tudi popolnoma črni in popolnoma beli kratkouhi prašiči.

Za izboljšanje prašičereje je pomembno izboljšati velike dolgouhe domače prašiče s primernimi križanji. Poudarjajo, da se še nikjer ni izkazalo za dobro, če se domača pasma popolnoma izgubi. Za križanja so najbolj priporočali veliko belo angleško pasmo, ki so jo pri nas poimenovali velika bela žlahtna pasma, in križance imenujejo požlahtnjeni domači

prašiči. Ti prašiči so najboljši oparjenci (ime-
novani tudi prolenki ali pršutniki; zaklani
tehtajo 100–130 kg in so samo ogarani) in
najboljši izkoženci (težji izkoženi prašiči).

V dokumentu »Poročilo o prvi kranjski
svinjerejski družbi z o.z. v Lukovici« je opi-
san »kamniški prašičji rod. Tega ni mogoče
še imenovati kot samostojna in konstantna
pasma. Podlaga kamniškemu prašiču je li-
sasta planinska prašičja pasma, ki je toliko
od kranjske, kolikor od štajerske strani po-
mešana precej močno s tujimi pasmami,
zlasti z veliko belo angleško pasmo. To je
domača deželanska pasma z lastnostmi, ki
so prav vrle za naše razmere. Te živali so na-
mreč trdne, skromne, se zadovoljijo s slabo
oskrbo in krmo ter so navzlic temu rastne in
se lahko dado opitati.«

V letu 1914 (Dokumenti »Spomenica o vpe-

ljavi ... , 1914) so bili dani predlogi, da se v
Belo krajino vpeljejo turopoljski prašiči.

Zanimiva so poimenovanja pasem, kot so
bila zapisana v raznih dokumentih v času
od leta 1890–1920. Kot primere navajamo:

- žlahtna pasma,
- velikouha nemška pasma,
- velika nemška pasma,
- požlahtnjena nemška jurkšerska pasma,
- prašič iz Št. Jernejskega polja,
- turopoljsko prašičje pleme,
- höschovo pleme,
- jorkshirska pasma,
- jorkširec,
- polnokrvna jorkširska pasma,
- velika bela angleška pasma,
- deželansko pleme,
- mešano pleme,
- domače pleme.

Krškopoljski prašič na dvorišču v kokošji družbi (foto Andrej Šalehar)

5.1. Razvoj

Zavrnik (1979) opisuje prašičerejo med svetovnimi vojnami: »Svinjereja je bila na Slovenskem med vojnami izrednega pomena. Tržnih viškov prašičjega mesa ni bilo dosti, zato so ga veliko uvažali iz svinjerejskih področjih mnogih območij Jugoslavije ... Klali so krmljenke in prolenke. Krmljenke so bile stare svinje, spitate za slanino, prolenki ali projniki pa so bili mlajši prašiči, ki jim pri klanju niso odirali kože. Izraze smo povzeli iz štajerske ljudske govornice. Kmetje niso redili velikega števila prašičev, razen v nekaterih krajih Štajerske in Prekmurja. V kmečkem gospodarstvu je bilo redko več kot 10 prašičev. Večjih svinjerejskih kmečkih obratov skorajda ni bilo. Nekaj jih je bilo le na Štajerskem in v Prekmurju, torej v žitorodnih območjih. Okrog Murske Sobote se je v omejenem obsegu razvila reja mesnatih prašičev (bekonov), ki jih je zahtevalo evropsko tržišče. Pri nas pa je bila slanina še vedno cenjena, saj je bila njena cena dvakrat višja od mesa. Nekaj večjih obratov za pitanje prašičev je sicer bilo, vendar ne pri kmetih. Lastniki teh pitališč so bili nekmetje, ki so poceni dobivali različne odpadke živilske industrije ali pa kupovali ceneno koruzo v vzhodnih delih države. Živa je bila tudi trgovina s pujski. Nekatera območja so se specializirala za zrejo pujskov, ki so jih na sejnih prodajali v območja, kjer svinji niso pripuščali v večjem številu.«

Prijatelj (1920) v svojem prispevku svetuje, katere pujske bomo odbrali za pleme. Poudarja:

- veselo in živo naravo, bistra in jasna oče-

sa, dolg, okrogel, povit in stegnen život, široke in obilne prsi, širok in raven hrbet in križ, trdne in narazen stoječe noge,

- število seskov – deset in več,
- pujski iz drugega ali tretjega gnezda,
- spomladanski pujski,
- pujski, ki sesajo na prednjih seskih,
- dolgost sesanja vpliva na zdravje, trdnost in krepkost pujskov,
- rejo na prostem.

Kmetovalec (1923) opisuje v članku »Napakke v reji merjascev« primer slabo razvitega merjasca, ki je bil odbran iz prvega gnezda nedorasle svinje, v katerem so bili le štirje pujski. Poudarja, da so merjasca pripuščali tudi na sestre (v sorodstvu), kar je huda rejska napaka in vodi k slabi rodovitnosti svinji in piškavem zarodu.

Gospodarski list (Prašičja velereja ..., 1925) poroča o prašičji velereji v Krminu, kjer je bilo ob času ogleda na staležu 255 prašičev. Krmo za prašiče predstavljajo kuhinjski odpadki iz bližnjih vojašnic in dokupljena krma. Prašiči so bili večinoma nemške požlahtnjene pasme, prodajali so tudi mlade prašiče. V drugem članku Ravnik (1925) opisuje stanje svinjakov, ki je na splošno slabo, še posebej tisti, ki so bili betonirani. Opozorjeno je na pravilno prezračevanje. V slabih svinjakih je vzreja čistih pasem težja in v takšnih razmerah je boljša in trpežnejša domača pasma ali kvečjemu požlahtnjen domači prašič. Leta 1927 pa najdemo v Gospodarskem listu kratko notico »Prašič v odstotkih«, kjer je opisana sestava telesa prašiča: »Teža slanine in gnjati znaša pri prašiču 79 % skupne teže; glava, jezik

in noge 4,50 %; pljuča, srce, jetra in ledvice 2,50 %; ostalih 14 % se razdeli na kri 3,50 %, čreva z vsebino 6 %, ščetine in parklji 0,65 % itd.«

V Gospodarski čitanki (Prašičereja ..., 1925) je poučen članek o reji prašičev, ki opisuje pomen hleva in čistoče pri reji prašičev, o pitanju prašičev ter o rdečici. Podgornik (1925) piše o pomenu živinoreje v povojnem času. Poudarja, »da prašičereja donša dohodke z rejo in odprodajo plemenskih prašičev, mladičev in pitancev. Tudi dobro urejene domače preka-jevalnice ter pravilno solenje in prekajevanje prašičjega mesa in špeha bi nam pripomogle, da bi črpali iz prašičereje boljše dohodke. Saj je znano, kako okusna in dobra je naša domača gnjat (peršut), ki bi lahko konkurirala z gnatjo iz tujih krajev. Treba jo je le pravilno pripraviti.« Dornik (1932) pa pojasnjuje in opozarja na napake v prašičereji. Trgovski list (Stanje svinjereje ..., 1924) opisuje stanje prašičereje v Sloveniji in Hefred (1923) prašičerejo v Jugoslaviji. V članku »Špeharstvo v Mariboru in Ptuj« (1930) je opisano črno prekupčevanje zaklanih prašičev, špeha in mesa. Važna poročila (Izreden učinek ..., 1924) sporočajo o dobrih uspehih pri pitanju prašičev, ki so dobivali »krepilna« krmila (krmni dodatek). Hugon (1937) je opisal poimenovanje kategorij prašičev (kvalifikacija prašičev):

Wernig (1926) je napisal 12 navodil za rejo svinj in med njimi:

- za plemensko rejo so najbolj prikladni pujski iz spomladanskih gnezd,
- za pleme je treba odbrati živali, ki so dobro porasle s ščetinami in imajo dolg in raven riley,
- ne odbirati iz prvega gnezda,
- živali morajo biti dolge,
- ne jih plemeniti pred 11. oz. 12. mesecem starosti,
- izogibati se je treba prasiatvam v zimskih mesecih, še posebej v mrzlih svinjakih,
- plemensko svinjo je treba uporabljati za več prasitev,
- za plemenjenje je treba poiskati najboljše- ga merjasca,
- če svinja po prasiatvi požre svoje mladiče, jo je treba izločiti,
- svinje morajo imeti najmanj 12 seskov; svinje, ki so slabo mlečne, je treba izločiti.

V Domoljubu (1927) je bil objavljen kratek sestavek »Plemenitev v sorodstvu pri prašičih«, ki pouči, kako velike škode prinaša prašičereji plemenjenje v sorodstvu. Zaradi tega svetuje, da se domače svinje vedno plemeni s tujim merjascem. In na koncu zapiše: »Mešanje in osveževanje krvi je pri prašičereji posebno potrebno, kajti samo na ta način se doseže največji uspeh v reji.«

ščetinarje imenujemo: merjasec, prašič, t. j. rezan merjasec, svinja in skopljena svinja. ščetinarje, ki še sesajo, imenujemo sesne prašičke.

Odgojniki so mladi odstavljeni ščetinarji, ne glede na njihov spol. Tekachi (Laufer) so nepitani mladi prašički ne glede na njihov spol, čez štiri mesece stari. Peršutarji so prašiči (ne glede na spol) čez štiri mesece stari, rejeni na meso. Projniki, prolenki so mladi prašički pol, tri četrt do enega leta stari, ki imajo že nekaj tolišče.

Hugon (1937, str. 738)

Suštič (1932) piše, da se prašičereja goji, izvzemši nekaj okolišev, skoraj samo za domačo porabo. Reja prašičev je važen steber v malem gorenjskem kmetijskem obratu. Tega se kmet zaveda in posveča tej panogi največjo skrb. V svrhu izboljšanja prašičereje je potrebna akcija za ureditev svinjakov in napravo tekališč. Delati je tudi na tem, da se ustali enotna pasma.

Wenko (1933) sporoča, da so »pospeševalni ukrepi preprosti. Širom banovine imamo pri večjih posestnikih in na nekaterih banovinskih zavodih naša svinjerejska središča, ki gojijo čistokrvno blago po navodilih banovinskih strokovnjakov. Ta vzgajališča dobivajo od časa do časa svežo kri: mrjasce pa tudi svinjke. Vodstvo rodovnikov žal še ni vpeljano. V teh rejskih središčih se nabavijo po primerno višji ceni dobri 3–5-mesečni mrjaščki, katere oddajamo boljšim gospodarjem širom banovine po zelo znižani ceni v dvoletno plemensko rejo. V letu 1932. smo n. pr. na ta način oddali okoli 220 mrjascev. V tej panogi bo treba še mnogo storiti. Dve najvažnejši nalogi sta: uvedba obveznega ocenjevanja mrjascev in ureditev sistematične selekcije po modernih metodah v vseh rejskih središčih, za katere bo treba predpisati pravilnik.«

Na osnovi določil zakona o pospeševanju živinoreje iz leta 1929 je po poročanju Ferjana (1970) prevzela skrb za zamenjavo plemenskih mrjascev na terenu Banska uprava v Ljubljani. Mrjasce so nabavljali pri izbranih rejcih, jih ocenili po zunanosti in jih načrtno

razdeljevali. Niso pa še upoštevali preizkušenj o proizvodnih lastnostih merjaščevih prednikov. Napredek v prašičereji je bil torej možen le slučajno, ako so merjasci po naključju izhajali iz boljšega rodu.

Malasek (1934) je kritično presodil dolensko prašičerejo. Večje povpraševanje je bilo po belih prašičih nemške požlahtnjene ali angleške pasme. Opozarja, da so pri zadnjem ocenjevanju merjascev na Dolenjskem opazili, da so redili svinjčeta v »velikosti psičkov«, za katere je že 100 kg mrjasec pretežak. Svetuje: »Živinorejci, redite rajše 1 glavo manj, zato pa lepe in razvite živali.«

Wernig (1939) svetuje rejo prašičev na paši. Zavrnik (1919) je v treh sestavkih v Ptujemskem listu opisal tri bolezni prašičev: Svinjska kuga, svinjska rdečica in slinavka in parkljevka. Žibert (1922) je kritično ocenil slovensko prašičerejo in svetoval zmanjšanje števila sejmov zaradi preprečevanja širjenja bolezni, pomen preprečevanja širjenja prašičje kuge iz Hrvaške, rabo svinj za več prasitev, pravilno prekajevanje izdelkov in drugo. Podobno sta kritično ocenila slovensko prašičerejo Rohrman (1922) in Gomišček (1930). Rebek (1933) je opisal probleme in škodo zaradi bolezni. Našteje tudi nekaj navodil za njihovo preprečevanje.

Wenko (1937) v krajevnem leksikonu dravske banovine pri predstavitvi prašičereje piše:

Oblak (1938) meni, da je glavno delo pri po-

Pospeševalni ukrepi so sledeči. Širom banovine imamo pri večjih posestnikih in na nekaterih ban. zavodih naša svinjerejska središča, ki gojijo čistokrvno blago po navodilih ban. strokovnjakov. Ta vzgajališča dobivajo od časa do časa svežo kri: mrjasce pa tudi svinjke. Rodovniki se baš vpletajo.

Wenko (1937, str. 25–26)

speševanju prašičereje preskrba dobrih merjascev. V ta namen je banska uprava organizirala na kmetijskih zavodih rejska središča za vzrejo mladih merjascev. Na teh rejskih središčih, ki so tudi pri večjih posestnikih, se odberejo najboljše svinje ter zaznamujejo. O rejskih središčih za prašiče je poročala tudi Urbasova (1989).

Oblak (1938) je v svojem predavanju na »Kmetijski anketi« opisal pomen rejskih središč za vzrejo mladih merjascev in predstavil tedanjo selekcijo prašičev:

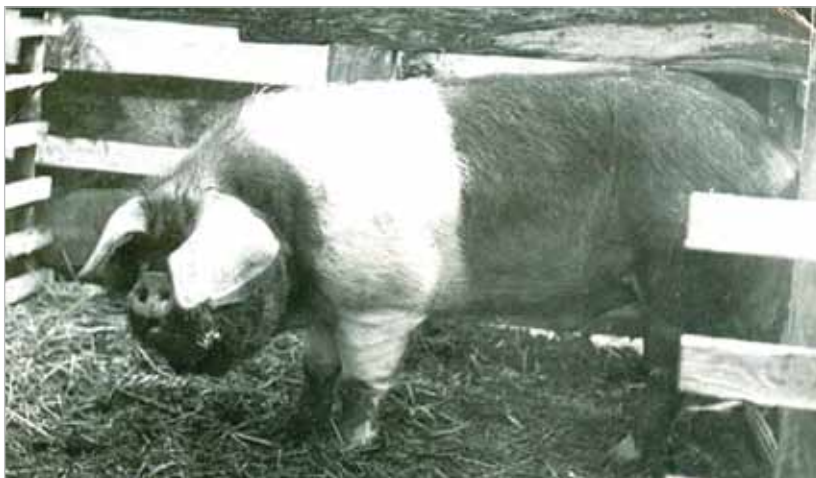
- odbira in zaznamovanje najboljših čistopasemskih svinj,
- čistopasemska parjenja z najboljšimi merjasci (deloma iz uvoza, kar je sofinancirala takratna kraljevska banska uprava),
- nadzor strokovne službe banske uprave nad odbranimi živalmi in naraščanjem,
- odkup najboljših mladih merjaščkov v starosti 3–5 mesecev,
- razdeljevanje plemenskih merjaščkov po subvencionirani ceni (okoli 200 letno),

- odbira je bila na osnovi zunanosti, dobre rodovitnosti in hitre rasti. Predlagal je posebno strokovno službo za vodenje in nadzor rejskih središč ter uvedbo testiranja merjascev.

Hladnik (1940) opisuje napredek prašičereje v škofjeloškem okraju po spoznanjih, ki so jih pridobile kmečke gospodinje na strokovnem izletu po Dolenjski. Spremenili so rabo svinj za več prasitev in poskrbeli za dobrega merjasca oplemenjene pasme, ki so ga nabavili v Stični.

Orač je objavil več zanimivih in aktualnih strokovnih člankov o prašičereji:

- K odbiri prašičev za pleme (1940),
- Vpliv merjasca v prašičereji (1940),
- Škodljivost plemenjenja svinj v sorodstvu (1941),
- O pitanju prašičev (1941),
- Ureditve svinjakov (1940),
- Ubogi prašiči, revne kokoši (1940).

Krškopoljski prašič (fototeka enote za prašičerejo)

5.2. Obseg reje

Zavrnik (1979) navaja statistične podatke o staležu prašičev na območju Dravske banovine:

- leta 1910 – 501.171 prašičev,
- leta 1921 – 303.917 prašičev,
- leta 1931 – 307.225 prašičev,
- leta 1938–39 – 314.708 prašičev.

Stalež prašičev je bil v obdobju med vojnama za okoli 200.000 prašičev ali 40 % manjši kot leta 1910.

Ptujski list (Štetje živine ..., 1919) je poročal o številu živine v Ptujem okraju. Pri 13.557 posestnikih so našli 36-675 prašičev vseh kategorij – 2,7 prašiča na posestnika. Bilo je 17.342 plemenskih svinj in 234 plemenskih merjascev – 74 svinj na enega merjasca, kar kaže na slabo oskrbo z merjasci.

Kmetijski list (Stanje živine ..., 1919) je objavil podatke o staležu govedi in prašičev pred in med prvo svetovno vojno in po prvi svetovni vojni po okrajnih glavarstvih:

Okrajno glavarstvo	Goveda			Prašiči		
	1910	1918	1919	1910	1918	1919
Črnomelj	14.700	14.353	13.941	13.197	8.063	7.921
Kamnik	20.621	17.726	18.577	15.481	11.448	6.880
Kočevje	20.076	17.733	18.587	12.265	6.976	8.543
Kranj	27.849	21.500	24.067	15.165	7.963	8.119
Krško	22.714	21.120	22.764	32.876	20.289	21.641
Litija	19.596	17.706	19.661	12.155	7.921	9.330
Ljubljanska okolica	28.944	25.146	27.382	14.648	12.750	13.546
Novo mesto	22.771	20.011	22.366	25.102	11.970	15.831
Radovljica	12.964	11.227	11.116	11.209	6.881	6.083
Skupaj	190.235	166.522	179.161	152.098	94.261	97.894

Kmetijski list (1919, str. 4)

Pri obeh vrstah domačih živali je stalež po vojni manjši. Večja zmanjšanja so pri prašičih, ker med vojno ni bilo krme.

V Spominskem zborniku (Živinoreja ...,

1939) so objavljeni naslednji podatki o staležu živine:

stanje 31. I. 1921		stanje I. 1937	
govedo	479.106	govedo	371.025
konji	58.647	konji	52.627
svinje	505.917	svinje	298.225
ovce	75.427	ovce	34.245
koze	25.690	koze	10.152

Spominski zbornik (1939, str. 333)

Slovenec (Živinoreja Slovenije ..., 1927) je objavil statistične podatke o živinoreji v Sloveniji v letih 1919 do 1927. Kot posledico vojne navaja pri prašičih zmanjšanje staleža za 55 %. Leta 1919 so našli 259.483 in leta 1927 276.661 prašičev.

Wenko (1933) piše, da največ prašičev gojijo v ljutomerskem srezu, kjer pride 725 prašičev na 1000 ljudi, za tem sledijo sosedni srez Ptuj, Murska Sobota, Maribor levi breg in Dolnja Lendava, torej ves skrajni severovzhod banovine.

Oblak (1938) je objavil podatke o staležu prašičev po okrajih na Dolenjskem v letu 1936:

Okraji	svinje
Črnomelj	7.262
Kočevje	7.066
Krško	18.621
Litija	7.833
Novomesto	14.171
skupaj	54.953
Dravska banovina	290.539

Oblak (1938, str. 201)

Plemenske mladice (fototeka enote za prašičerejo)

5.3. Pasma

Zavrnik (1979) piše: *»Izrazitih pasem ni bilo, pač pa je bilo precej križancev. V tem obdobju so prevladovali prašiči mesnatega tipa in bele barve, razen na Krškem polju, kjer se je zadržala črna bela »krškopoljska svinja«. Takšen tip prašičev so dosegli z uvozom plemenitih ali oplemenjenih nemških in angleških svinj še za časa Avstro-Ogrske. V medvojnem obdobju so to prakso nadaljevali. S tem so postopoma dosegli, da so svinje prej doraščale, imele okusnejše meso in dajale več pujskov. Prašičerejo so pospeševali podobno kot konjerejo in govedorejo z uvozom plemenic in plemenjakov prek kmetijskih organizacij in državne oblasti.«*

Zidanšek (1920) piše o pomanjkanju plemenjakov in spodbuja domačo vzrejo dobrih merjascev.

Grašič (1922) poroča, da starinske istrske pasme prašičev velikega telesa in črne barve ni več. Največ so sedaj v reji pasme, ki so bile vzrejene s križanjem domačih pasem in uvoženih pasem prašičev (jokrširski prašiči).

Gospodarski list (Ureditev postaj za spuščanje ..., 1924) poroča o nakupu 12 merjaščkov in 18 mladice izvirne nemške požlahtnjene pasme z visečimi ušesi. Premierstein (1925) pa, da so v idrijskem in cerkljanskem okraju dobili za izboljšanje prašičereje v letu 1923 tri merjasce in štiri mladice nemške plemenite pasme. Pasma je v drugem sestavku opisal Klavžar (1925).

V Kmetovalcu (Razglas I. Oddaja ..., 1923) je objavljen razglas o oddaji subvencijskih merjascev. Kmetijska družba bo posredovala nabavo dobrih plemenskih merjascev, ki jih bodo nakupovali pri najboljših domačih prašičerejih in jih oddajali s popustom do naj-

več polovične nakupne cene. Jamstvena doba za merjasca traja do izpolnjenega drugega leta starosti, to se pravi, po tem času preide merjasec v polno last prašičerejca, ki se mora zavezati, da bo merjasca pravilno oskrboval, skoke vpisoval v »spuščalni« zapisnik in merjasca pripuščal proti zmerni skočnini.

Rohrman (1923) piše o zboljšanju domačih prašičev do prve svetovne vojne z uvajanjem angleških in nemških pasem in da imamo danes požlahtnjene prašiče, ki jih ni potrebno več oplemenjevati s tujimi pasmami. Svetuje načrtno vzrejo domačih merjascev. V nadaljevanju opiše križance z nemško žlahtno in nemško požlahtnjeno pasmo (imenovana tudi heševa pasma).

Malasek (1926) imenuje z nemškimi heševskimi prašiči požlahtnjene domače prašiče požlahtnjeni dolenski prašiči, ki imajo dolgo in široko telo, trdne noge z bolj tankimi kostmi, dolga viseča ušesa in dobro razvito mišičje, v hrani niso izbircni, so odporni proti boleznim, primerni za pašo in hlevsko rejo ter dajejo slatno meso in mast. Svinje so rodovitne in imajo dobro mlečnost. Svetuje redno zamenjavo merjascev, ki niso v sorodu.

Rohrman (1926) je napisal zelo poučen sestavek »Najboljša prašičja pasma«. Takole meni: *»Na to vprašanje dobimo različne odgovore. Eden hvali angleške jorkširce, drugi nemško Hešovo pasmo, tretji berkširce, zopet drugi turopoljce itd. Prav pa nima seveda nobeden, ker nimamo danes nobene pasme, ki bi odgovarjala v vsakem oziru našim zahtevam in našim razmeram. To je tudi naravno, ker so vse te različne pasme nastale v razmerah in za potrebe, ki se v marsičem in močno ločijo od naših. Vsaka pasma ima svoje posebnosti, ima svoje dobre strani, ima pa tudi*

lastnosti, ki se ne prilagajo vsakemu kraju.

Najbolj se sponašajo cepljenci, ki imajo dosti domače krvi, tedaj izboljšani domači prašiči ... Ako bomo plemenske živali skrbno odbirali in začeli razen v pasmi iskati boljših uspehov v reji sami, kakor so to delali povsod, kjer imajo danes sloveče pasme, potem bo tudi pri nas ponehalo to stikanje po tujih pasmah. Vzgojili bomo iz domačih živali pasmo, ki bo najbolj odgovarjala našim potrebam.»

Suštič (1926) kritično presoja pasme prašičev, še posebej pri reji v planinskih krajih. Trdi, da so jorkširski prašiči kljub dobri rasti prezahtevni za rejo na planinah. Imajo tudi slabšo kakovost mesa kot kranjski podeželski prašiči. Sloves kranjske klobase temelji na reji domače podeželske pasme. Hvali podeželsko pasmo heševskega tipa in črnolisasti tip gorenjskih prašičev.

Zidanšek (1931) je opisal pasmo nemški oplemenjeni prašič. Pasma, ki so jo rejci sprejeli tudi zaradi visečih ušes, predstavi tudi s primerom 11 mesecev starega skopljenega merjasca, ki je tehtal 200 kg in dal ob zakolu 90 kg mesa in 80 kg masti.

Suštič (1932) poroča, da se v gorenjskem srezu goji beli, močno oplemenjeni podeželski tip prašičev. V zadnjih letih se je pričel uveljavljati oplemenjeni črnopasasti prašič starega kranjskega izvora.

Wenko (1933) poroča, da »danes gojimo povsod belo svinjo, med katero je le še malo lisastega in še manj črnega blaga. Edino Gorenjska sistematično goji »črnopasasto« svinjo. Ker smo importirali največ nemške oplemenjene in le malo plemenite nemške in angleške svinje, smo v glavnem ohranili telesne oblike prvotne podlage. Danes je naš tip dolga bela svinja z visečimi

uhlji, srednje hitre ravnosti in dobre pitovnosti.

V zadnjih letih se pojavljajo v glavnih centrih Prlekije, Prekmurja in Dolenjske stremljenja za žlahtnim angležem, ker hitreje raste, ima finejše kosti in lepšo šunko.

Pasemsko vprašanje še ni zakonito urejeno, ker se razen v Prekmurju ne izvaja obvezno ocenjevanje plemenskih mrjascev. Stvarni položaj pa je ta, da v glavnem priporočamo nemški oplemenjeni tip. Poleg tega v Prekmurju in deloma na Dolenjskem angleški, na Gorenjskem pa domači črnopasasti tip. Potrebno bo, da se pasemsko rajoniranje čimprej striktno izvede.»

Šuštič (1934) meni o pasmah prašičev naslednje: »Za naše malokmečke razmere najbolj ugaja polžlahtni prašič. Žlahtni prašiči, n. pr. angleški »jorkširci« ali nemški žlahtni prašiči, niso priporočljivi za malo kmetijo, ker na tej ni dovolj pogojev za uspešna rejo žlahtnih živali. Vsled tega se kmalu izprevržejo in razočarajo neprevidnega kmeta. Polžlahtni prašič je najbolj prikladen za malo kmetijo. Ta je dolgega, povitega života, srednje visokih nog, čvrstih, ne predebelih kosti, širokega križa, globokih in širokih prsi, širokega čela, srednje dolgega rilca in ima velike, ohlapne, viseče uhlje. Živali so zelo rodovitne, odporne in skromne. Dobre so za uporabo mesa, dajo dovolj slanine in masti in sploh odgovarjajo parabnosti in potrebam na mali kmetiji. Barve so povčini čisto bele, pa tudi črnopasaste oziroma progaste. Dasi je barva postranskega pomena, vendar dokazujejo izkušnje, da so črnopasasti prašiči odpornejši in trdnejši. Za hribovite in planinske kraje so ti najboljši.«

Ferjan (1970) pravi, da leto 1934 pomeni za našo prašičerejo nov kakovostni napredek. Tega leta so namreč iz klavnice v Murski Soboti izvozili prve bekonske polovice v Anglijo. V Prekmurje so takrat začeli

uvažati tudi merjasce pasme veliki jorkšir.

Drovc (1934) je zapisal: »Naš kranjski prašič je po svojem okusu poznan v precejšem delu Evrope in ravno radi tega ga moramo vestno gojiti, da se njegova kakovost ne bo zgubila in da ne bi s časom sam kot tak izginil s površja svinjereje .... Zadnja leta uvažajo k nam trgovci s svinjami prašiče iz savske banovine, kar predstavlja nevarnost za mešanje s kranjskimi prašiči in prenos bolezni .... Bomo rajši ostali pri naših kranjcih, ker le-ti so dobri in okusni in dokler bomo to vrsto redili, bo imela kranjska klobasa svoj starodavni sloves.«

Wenko (1934) je načrtoval slovensko živinorejo v prihodnjih letih in za prašičerejo piše:

Tu nas čaka predvsem zakonita ureditev pasemskih okolišev. Predvidena sta dva okoliša. En okoliš, kjer je svinjereja že sedaj številčno najmočnejše razvita, bo proizvajal mesnato svinjo za izvoz. Gojil bo plemenito svinjo. Drugi, večji okoliš bo proizvajal meso in mast za domačo uporabo. Ohranil bo požlahtnjeno domačo svinjo. V vsej banovini bomo morali pričeti z zakonitim ocenjevanjem mrljascev za splošno plemenjenje.

Pospeševanje bo slovelo na **rejskih središčih** pri večjih kmetih in na banovinskih zavodih. Rejskim središčem bo delovanje točno predpisano s pravilnikom za priznanje in s pravilnikom za izvajanje selekcije. Lastniki rejskih središč se bodo organizirali v skupno banovinsko organizacijo s krajevnimi organizacijami. Banovinska organizacija bo vodila rodovnik najboljših svinj in mrljascev. Po potrebi bo uvažala tudi regeneratore iz najboljših inozemskih rej.

Iz teh rejskih središč bodo porazdelili visokovredne **mlade plemenjake** v vse kraje banovine, kakor delamo že sedaj. Predvsem bomo gledali na večjo proizvodnjo beljakovinsate krme, na naravno krmiljenje s surovo hrano, na pravilno namenu primerno pitanje bodisi probkov ali peršutarjev bodisi slaninaric in na zdravo oskrbo v cenčnih hlevih.

Naše veterinarje pa čaka težka, a hvaljezna naloga, da našo svinjerejo očuvajo vsakoletnih ogromnih izgub po **kužnih boleznih**, ki nam sicer stalno ogrožajo donosno svinjerejo.

Kmetovalec (1934, str. 87-88)

Oblak (1938) opisuje, da imamo v naši (Dravski) banovini v glavnem dva tipa prašičev oziroma dve pasmi, poleg manjšega števila domačih črnopasastih prašičev. Najbolje razširjena je t. i. nemška požlahtnjena pasma (veredeltes deutsches Landschwein), nekoliko manj pa nemška žlahtna svinja (deutsches Edelschwein). Velike razlike ni med tema dvema pasmama. V zadnjem času se je uvozilo, zlasti v Prekmurje, tudi nekaj jorkširskih prašičev, kateri se pa bistveno ne razlikujejo od žlahtnih prašičev. Nemška žlahtna pasma je itak proizvod, ki je nastal s križanjem požlahtnjenih prašičev in jorkšircev ter danes že več ali manj prevladuje jorkširski tip. Pasemskega standarda za te dve pasmi nimamo, ker za praktično prašičerejo tudi ni potrebno predpisovati standarda.

Wenko (1940) je v članku »Živinoreja v Solčavi« poročal: »V Solčavi najdemo še tudi prvotno domačo svinjo naših krajev, ki je črne barve in se pase vse poletje po visokih planinah. Tudi ta je trdna in ne pozna bolezni.«

Ovsenik (1948) je zapisal naslednje: »Kakor je na Gorenjskem dolgo časa vzdržala črnopasasta domača svinja, se v solčavski okolici drži še tudi črnopasasta solčavska pasma, ki je tudi črnopasasta in je dobra za rejo, trdnega zdravja ter zelo odporna proti boleznim, celo proti rdečici jo ni treba cepiti. Radi malega okoliša in razmer pa bo gotovo izginila na korist enotnih pasem, kar zahteva novejši čas, ki hoče na trgu belo blago, kar izpodriva črnopasastega.«

Oblak (1938) je takole predstavil prašičerejo in pasme prašičev na Dolenjskem:

Tudi glede svinjereje so Dolenjci zelo znani. Krčki in novomeški okraj prednjačita glede razširjenja svinjereje v vsej bivši Kranjski. Goje 3 tipe svinj, in sicer belo svinjo z visetimi ušesi ter pokončnimi ušesi ter zlasti v krškem okraju še mnogo domačih t. zv. črno pasastih svinj. Dolenjska zniaga z mladici druge kraje, kjer se ne bavijo toliko s svinjerejo, zlasti Gorenjsko.

Na Dolenjskem ima banska uprava svoja najboljša svinjerejska vzrejevališča, kjer redno nakupuje mlade plemenske mrijaške za druge kraje. Najbolj znana vzrejevališča so: v samostanu Stična, pri kmetijski zadrugi v St. Vidu pri Stični, v gospodinjski šoli v Mali Loki in na kmetijski šoli na Grnu. Od teh rejjskih središč se širijo dobre svinje po celi Dolenjski.

Poleg rejjskih središč ima Dolenjska še dvoje pitališč za svinje in sicer v samostanu Stična ter v St. Lovrenu. V splošnem pa redi dolenjski kmet bolj trdo in še primitivno svoje svinje.

Dolenjska (1938, str. 205)

V Spominskem zborniku (Živinoreja ..., 1939) so za prašičerejo zapisali:

Za skladnjaje svinjereje je banska uprava kupovala plemenske svinjereje in plemenske svinjke, ki se so odhajale karantenzom po različni strani. Za svinjerejska središča je bilo odločeno v imenovanem okraju plemenskih svinjerejev in svinjk nemške plemenske pasme.

Spominski zbornik (1939, str. 333)

V Oraču (1941) so v članku »Stanje naše svinjereje« opisane pasme prašičev:

Prvotno je bila pri nas razširjena domača svinja, ki je bila bolj grobe konstitucije, visokih nog, dobra predvsem za mast, vendar bolj počasno rastle in slabo rodovitna. To pasmo je že precej izpodrinila v prvi vrsti nemška požlahtnjena svinja (bela z visetimi ušesi), deloma v okrajih Krško in Novo mesto, pa tudi nemška žlaltna svinja (s pokončnimi ušesi). Obe pasmi — zlasti pa žlaltna — sta sposobni bolj za proizvodnjo mesa kakor pa masti.

Orač (1941, str. 139)

Ilc (1941) je v prvem delu objave poudaril pomen reje prašičev in v drugem opisal udomačitev prašiča in poznejši razvoj pasem. Za slovenske kmečke razmere priporoča pasmi nemški žlaltni prašič in nemški oplemenjeni prašič. Dolenjski rejci, še posebej tisti iz Krškega polja, redijo črnopasaste prašiče.

Kmetovalec (1943) je objavil zanimivo raz-

pravo o seskih pri svinjah. Najprej je opisan pomen seskov za preživetje novorojenih pujskov, nato jih predstavi številčno ter razdeli v tri skupine: normalne, nadštevilne in rektalne. Domače pasme imajo manjše število normalnih seskov, oplemenjene več in največ kitajski prašiči. Pri odbiri je treba paziti na zadostno število seskov tako pri merjascih kot pri svinjah. Mnenje, da je med številom seskov in plodnostjo povezanost, pa še ni dovolj potrjeno.

6.1. Razvoj

Po drugi svetovni vojni si je prašičereja sorazmerno hitro opomogla in razvijala na kmetijah. V letu 1959 je bilo na staležu 550.000 prašičev in od tega 98,8 % na kmetijah. Po drugi svetovni vojni so že kmalu uvedli spremljanje plodnosti svinj, rodovništvo in organizirali rejska središča. Prva poročila o plodnosti svinj so bila objavljena v letu 1953. Ferjan (1970) je predstavil slovensko prašičerejo v petdesetih letih. Redili so predvsem pasmi bela požlahtnjena in bela žlahtna, ki so ju oplemenjevali z občasnimi uvozi plemenskih prašičev. Razvita je bila prašičereja na kmetijah, državna posestva pa so bila pri tem bolj malo uspešna. Pomembno je tudi, da so leta 1953 pričeli uvajati sistematično kontrolo rodovitnosti, najprej na nekaterih državnih posestvih in pozneje še v zadrugah. V tistem času so bile zgrajene prve moderne perutninarske farme in pričela se je gradnja prašičerejskih farm.

Šalehar (1995) je predstavil načine reje prašičev v Sloveniji na začetku devetdesetih letih prejšnjega stoletja:

»1. Farmska reja prašičev:

V Sloveniji je osem prašičerejskih farm s skupno zmogljivostjo 335.000 100 kg pitancev in plemenskih prašičev na leto, kar je slaba polovica celotne slovenske letne priraje. Na farmah so v osnovnih čredah prašiči sodobnih mesnatih pasem (švedska landrace, nemška landrace, large white, duroc in pietrain) in njihovi križanci. Tod poteka tudi pretežni del selekcije in testiranja pra-

šičev za celotno državo. Na farmah je dober strokovni kader, ki ima veliko vsestranskega in specialističnega znanja o prašičereji.

2. Tržna priraja na kmetijah:

V zadnjih dvajsetih letih se je razširila tržna prašičereja na kmetijah. Konec leta 1990 je bilo v osnovni čredi približno 8000 svinj, v klavnice pa je bilo oddanih okoli 90.000 pittancev. Zgrajeni oziroma obnovljeni so bili številni objekti (po podatkih iz leta 1986 je 12.181 stojišč za svinje in 47.946 stojišč za pittance) in nastale so nove v prašičerejo usmerjene kmetije. V osnovnih čredah so večinoma svinje linije 12, intenzivno reje pa je zelo raznolika in tesno povezana z vložnim delom strokovnjakov. Pri reji pujskov porabijo približno 70 %, pri pitanju pa 40 % krme, ki jo pridelajo na kmetijah. Po analizah iz let 1990–1992 redijo na prašičerejskih kmetijah v povprečju 14 plemenskih svinj ali 50 pittancev, kar kaže na slabo produktivnost in rejcu ne prinaša zadostnega dohodka. Po letu 1988 so bila organizirana prva rejska središča na kmetijah.

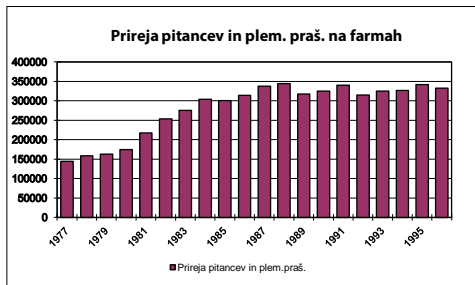
3. Domača reja prašičev:

Domača reja prašičev je še precej razširjena in namenjena predvsem samooskrbi gospodarstev s prašičjim mesom. Vse strokovno delo je omejeno le na obnovo merjascev za naravni pripust. Za to rejo ni nobenih strokovnih podatkov (plodnost, rast, konverzija krme in mesnatost prašičev). Zelo malo je storjenega za preprečevanje parjenja v sorodu, za načrtno menjavanje pasem in za prehrano prašičev. Ta reja da tretjino prašičjega mesa letno, je pa praktično prepuščena sama sebi.«

Povedano dopolnjujejo podatki o zakolu prašičev v Sloveniji v letih 1993–1996:

Leto	1993	1994	1995	1996
Zakol – skupaj	692.898	708.668	696.979	700.313
Zakol v klavnica	472.556	486.146	459.240	498.326
Dokup	7.463	15.601	25.442	9.075
Farme	312.276	314.537	329.737	320.768
Kmetije	152.817	156.008	104.061	168.483
Povp. masa trupov (kg)	81,2	78,2	79,0	77,0
Domači zakol	220.342	222.522	237.739	219.711
Prireja praš. mesa (t)	60.626	60.491	60.292	60.562

Največja in najzaneslivejša prireja klavnih prašičev za klavnice je bila na farmah – okoli dve tretjini. Ostalo je bilo prirejeno na kmetijah ali pa dokupljeno, okoli 225.000 prašičev je bilo v domačem zakolu. Zgraditev prašičjih farm je omogočila kontinuirano tržno prirejo klavnih prašičev, dala je znatne dopolnitve tedanjih tehnologij reje prašičev, omogočila je moderno selekcijo prašičev in bila spodbuda raziskovalnemu in strokovnemu delu na področju prašičereje.

6.1.1. Šestdeseta leta so postavila temelj moderni selekciji prašičev v Sloveniji.

Konec petdesetih in na začetku šestdesetih let so se izvedli za selekcijo prašičev v Sloveniji izredno pomembni strokovni

ukrepi, ki jih brez razvrščanja po pomenu naštevamo v nadaljevanju:

- uvoz modernih mesnatih pasem prašičev v in po letu 1959,
- uveljavitev pravilnika za ustanavljanje in poslovanje rejskih središč za prašiče,
- izgradnja progenotestne postaje za prašiče v Prevojah in uvedba testiranja prašičev v letu 1961,
- uvedba osemenjevanja svinj v letu 1960,
- intenzivno znanstveno raziskovalno delo na področju selekcije v prašičereji,
- itn.

Temelji moderne selekcije prašičev v Sloveniji so bili zgrajeni v šestdesetih letih. Takrat so bile položene osnove raziskovalnega dela, zgrajena je bila progenotestna postaja za prašiče v Prevojah, uvožene so bile moderne mesnate pasme prašičev in uvedeno je osemenjevanje. V študijskem letu 1961/62 sta bila na Biotehniški fakulteti uvedena predmeta Populacijska genetika in Selekcija domačih živali. Vse to je bilo v času, ko so bila tudi v Evropi opravljena šele prva ocenjevanja dednostnih deležev za nekatere gospodarsko pomembne lastnosti prašičev.

Že v prvih letih je selekcijo prašičev spremljalo intenzivno raziskovalno delo. V tem času je bil raziskan spolni dimorfizem, izračunane so bile heritabilite za debelino hrbtne slanine, iz vrednotena je bila zanesljivost meritev nekaterih klavnih lastnosti in drugo. Moderne mesnate pasme prašičev so zahtevale številne dopolnitve tehnologije reje in prehrane. Selekcija prašičev pa se je vse bolj umeščala na nove farme prašičev, ki so v tistem času prestopile prve razvojne stopnje. Pomembne razvojne napredke je dosegalo testiranje prašičev. Že takrat so bile

postavljene osnove testa lastne proizvodnosti merjascev, ki je po letu 1975 edina metoda preizkušnje prašičev v Sloveniji. Pomembne so tudi raziskave letalnih in semiletalnih napak. Posebej natančno so bile raziskane dedne napake: slepi seski, *hernia scrotalis* in *atresia ani*. Vrsto let je potekal tako imenovani »letalni test«. V šestdesetih letih so bile v preskušnji številne nove pasme: pietrain, belgijska landrace, large white in nemška landrace ter druge. Potekala so intenzivna proučevanja depresije zaradi inbridinga in raziskave kombinacijskih sposobnosti. Raziskanih je bilo 16 različnih kombinacij križanja. V letu 1969 je bilo na farmi Ihan raziskano in odkrito tropasemsko križanje 12 x 55. To križanje je bilo v sedemdesetih ter osemdesetih letih najpogosteje uporabljena kombinacija parjenja v slovenski prašičereji.

Z zgraditvijo prašičjih farm v letih 1958 do 1964 in uvozom moderne mesnate pasme prašičev švedska landrace v letu 1959 se je rejsko delo osredotočilo večinoma na farme ter se na kmetijah omejilo na licenciranje merjascev. Samo na območju Pomurja so v manjšem obsegu nadaljevali z rejskim delom s pasmo bela žlahtna tudi v široki rejci. Testiranje prašičev na progenotestni postaji Prevoje (v letih od 1961 do 1972) in na testni postaji na farmi Ihan (od leta 1975 do 2004), uvedba osemenjevanja svinj, načrtne raziskave križanj (proučenih je bilo 16 različnih kombinacij križanj), uvoz novih pasem za križanje (pietrain – leta 1964, belgijska landrace – leta 1964, large white – leta 1967, nemška landrace – leta 1968, 1969), izselekcioniranje tropasemskega križanja 12 x 55 in delitev selekcijskega dela so ukrepi, ki so v zgodnjih sedemdesetih letih precej

vplivali tudi na pasemsko strukturo prašičev in na organizacijo prašičereje v Sloveniji. Začetek novega obdobja v selekciji prašičev v Sloveniji je v letu 1974. Takrat so bila zaključena proučevanja križanja 12 x 55 na drugih slovenskih farmah in na kmetijah. V letu 1974 je bil v okviru Živinorejske poslovne skupnosti Slovenije ustanovljen odbor za prašičerejo, ki je postavil novo organizacijo selekcije prašičev in uvedel regresiranje plemenskih prašičev, ki se je ohranilo vse do leta 1999. Odbor je sprejel selekcijski program za prašiče (Šalehar, Zagožen 1977) in postopek testiranja prašičev ter nato vodil in usmerjal razvoj prašičereje vse do leta 1992. V letu 1975 je uvedeno testiranje prašičev na farmah, izbrana je nova tehnologija preiskunje in ob intenzivnem raziskovalnem delu postavljen optimalen postopek odbire merjascev. Uvedena je stopenjska selekcija, izdelani so prvi računalniški programi za obdelavo lastnosti plodnosti, ugotavljanja sorodstva, odbiro direktno testiranih merjascev in druge obdelave. To je čas začetka zgledega in uspešnega sodelovanja med rejci, stroko in znanostjo, ki je samo potrdilo osnovno misel, da je le s skupnim delom mogoče doseči dobre napredke posameznih gospodarsko pomembnih lastnosti prašičev. Osnova delitve selekcijskega dela je bilo tropasemsko križanje 12 x 55. Najpomembnejša selekcijska opravila in testiranje prašičev izhodiščnih pasem so opravljale selekcijske farme, prirejo svinj križank linije 12 razmnoževalne farme, reprodukcijo in pitanje prašičev pa vsi ostali rejci. Taka organizacija selekcije prašičev in spodbujanje širitve preiskusenega plemenskega materiala sta omogočili vsem organiziranim pa tudi neorganiziranim rejcem prašičev v Sloveniji nepo-

sredno soudeležbo pri selekcijskem napredku. S testiranjem prašičev (merjascev) so pričeli še na farmah Nemščak (1980–2005), Ptuj (1986–2003) in Podgrad (1989–2003).

V letu 1982 sta kupljeni dve novi pasmi (duroc in ponovno pasma pietrain) ter izselekcionirana nova križanja (12 x 33, 12 x 44, 12 x 53 in 12 x 54). Po letu 1987 je promet s plemenskimi prašiči zaradi zdravstvene zapore nekaterih farm delno okrnjen in začeli so graditi vzrejna središča za prašiče na kmetijah. Izredno plodni so bili v tem obdobju tudi rezultati raziskovalnega dela. Opravljene so bile raziskave rasti in razvoja prašičev: potek rasti, nadomestna rast, mišična vlakna in maščobne celice. Rezultati teh raziskav so pripomogli k dopolnitvam postopkov odbire tako pri 60 kg kot pri 100 kg. Ugotovljene so bile nekatere temeljne zakonitosti pojavljanja heterozisa pri lastnostih plodnosti in odkrita je bila translokacija pri merjascu pasme large white z ušesno številko 69/17. To zadnje odkritje je eno izmed devetnajstih do takrat poznanih translokacij, odkritih pri prašičih v svetu. Nadalje so izrednega pomena tudi raziskave, povezane z ocenjevanjem plemenske vrednosti. Raziskani so genetski parametri za lastnosti, ki so vključene v indeks, in izračunan je obrazec za indeks. Uvedeno je primerjalno povprečje pri odbiri merjascev in izdelan je postopek za izračun medpasemskih razlik. Posebne pozornosti so bile deležne lastnosti, povezane s plodnostjo. Raziskane so bile mere plodnosti svinj in merjascev ter izračunani genetski parametri teh lastnosti. Poudariti je treba neposredno in hitro aplikacijo raziskovalnih dosežkov z njihovim sprotnim vključevanjem v računalniške programe. Strokovno delo

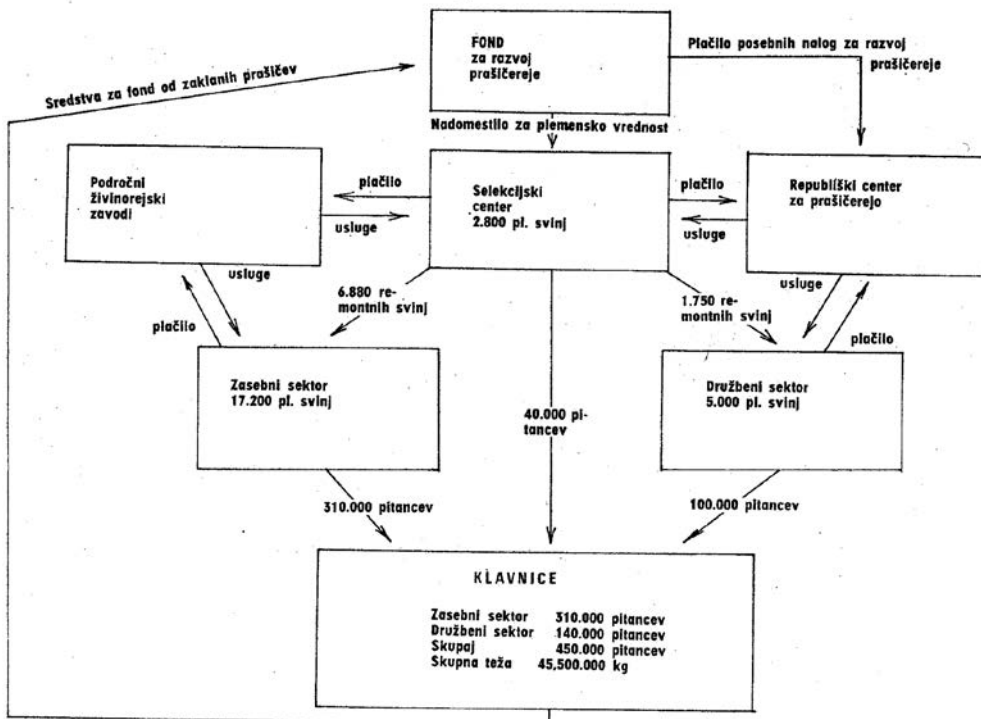
je vključevalo izdelavo enotne dokumentacije, enotnih postopkov obdelave podatkov in enotnih postopkov testiranja ter odbire merjascev.

Velik poudarek je bil dan raziskavam plodnosti. Raziskane so bile medpasemske razlike v življenjski prireji svinj, metoda hiperproličnih svinj in plodne kitajske pasme prašičev. Zmogljivost rasti je osnova za selekcijo prašičev za pitanje na večjo telesno maso. Raziskave na domačih kunčih in dveh sojih laboratorijskih miši so med drugim potrdile veliko variabilnost v odrasli velikosti. Dopolnitev postopka testiranja merjascev do telesne mase 120 kg je eden od neposrednih selekcijskih ukrepov za povečanje zmogljivosti rasti prašičev. Pomembna je tudi ponovitev raziskave maščobnih celic v prvem oziroma drugem sloju podkožnega maščobnega tkiva. Primerjava z rezultati podobne raziskave pred desetimi leti je potrdila hipotezo, da je zmanjševanje debeline drugega sloja verjetno posledica manjšega števila maščobnih celic. S selekcijo na manjšo zamaščenost naj bi bila dana prednost živalim z manjšo hiperplazijo maščobnih celic. Informacijski sistem v prašičereji je v sredini osemdesetih let dobil nova izhodišča in dosegel razvojno stopnjo neposredne aplikacije. Pomembni so novi postopki ocenjevanja plemenske vrednosti, ki so predstavljali skupaj z informacijskim sistemom PigyBank, računalniškim programom PEST in neposrednimi genskimi testi osnovo bodočega razvoja v selekciji prašičev v Sloveniji. Podroben rejski program za prašiče SloHibrid so napisali Kovač in sod. (2005, 2010).

6.1.2. Odbor za prašičerejo pri Živinorejski poslovni skupnosti (kratek povzetek)

V letu 1973 (28. februar) je bil v organizaciji Biotehniške fakultete in Kmetijskega inštituta Slovenije na Raziskovalni postaji Rodica seminar »Selekcija prašičev« in predavanja so bila objavljena v prilogi Sodobnega kmetijstva (april, 1973). Skupaj je bilo šest predavanj, ki so osvetlila tedanje znanje iz selekcije prašičev, in predstavljeni so bili rezultati dela na selekciji prašičev v

Sloveniji. To je bil čas, ko je bilo prekinjeno testiranje prašičev na testni postaji Prevoje in ko so bila zaključena raziskovanja prvih križanj. Takrat je bil tudi velik zastoj v redni in smiselni oskrbi s plemenskimi prašiči in je bila obnova čred svinj in merjascev nestrokovna. Rezultati raziskovalnega dela so bili obetajoči in slovensko prašičerejo je bilo potrebno drugače organizirati. Krivec (1973) je predlagal novo organizacijo prašičerejske proizvodnje in selekcije. Predstavil jo je z naslednjo shemo:

Ta predlog novega organiziranja slovenske prašičereje je bil z ustanovitvijo odbora za prašičerejo pri Živinorejski poslovni skupnosti dne 12. 9. 1974 v veliki meri realiziran. Ob ustanovitvi odbora za prašičerejo je bilo v slovenski prašičereji sedemdesetih let naslednje stanje:

- samooskrba s prašičjim mesom je bila 66-odstotna,
- tržna prireja: 200.000 pitancev,
- kooperacija na začetku razvoja,
- ni bilo selekcijskega programa,
- testiranje prašičev je zastalo,
- prašičerejci nepovezani,
- začetek merjenja mesnatosti,
- nove tehnološke rešitve (zgodnje odstavljanje pujskov),
- za področje Pomurja je bil izdelan plan razvoja prašičereje,
- izdelan je bil dolgoročni plan razvoja slovenske prašičereje do leta 1990, ki je predvideval v letu 1990 prirejo 644.000 klavnih prašičev.

Odbor za prašičerejo je izdelal program dela, ki ga lahko strnemo v naslednje točke:

- premiranje plemenskih prašičev,
- sofinanciranje selekcijskega dela,
- pospeševanje prašičereje,
- sofinanciranje raziskovalnega dela.

Delo odbora, v katerega so bili vključeni predstavniki farm, kooperacije, samooskrbne prašičereje, strokovnih in znanstvenih inštitucij, je bil naslednji:

- razvoj prašičereje,
- zastopanje interesov panoge,
- selekcija, testiranje, obnova čred,
- zdravstveno varstvo,
- gospodarnost, kakovost,
- raziskave, tehnologije ...

Posebna pozornost je bila namenjena organiziranemu prometu s plemenskimi prašiči. Sprejet je bil pravilnik o uporabi sredstev prašičerejskega sklada (del sredstev se je zbiral od zaklanih prašičev) in sprejet nacionalni selekcijski program za prašiče, ki sta ga izdelala Šalehar in Zagožen (1977) in je imel za osnovo tropasemsko križanje 12 X 55. Cilj je bil v načrtnem širjenju preskušanih in kakovostnih plemenskih prašičev in izkoriščanja heterozisa s širokim izvajanjem načrtnih ter preizkušenih križanj. S pravilnikom so bili določeni osnovni kakovostni in zdravstveni pogoji za selekcijske, razmnoževalne in ostale prašičerejske obrate. Odbor za prašičerejo je stalno dopolnjeval kriterije za priznavanje statusa selekcijskih in razmnoževalnih farm ter vzrejnih središč in kakovostne pogoje za plemenske prašiče v prometu in za obnovo osnovnih čred. V letu 1989 so bili naslednji:

Selekcijska farma:

- v osnovni čredi mora imeti najmanj eno čisto pasmo prašičev (svinje in merjasce), ki šteje najmanj 100 glav,
- v čredi merjascev morajo biti samo testirani merjasci z nadpovprečno plemensko vrednostjo (kategorije PD – pleme dom in PO – dom ohranitev linije); za uporabo uvoženih merjascev je potrebno dovoljenje (priznanje) republiške komisije za licenciranje merjascev,
- v okviru farme mora imeti testno postajo, ki ima letno kapaciteto najmanj 300 živali,
- testiranje in odbira merjascev poteka po postopku, ki ga sprejme odbor za prašičerejo;
- organizirano mora imeti lastno selekcijsko službo, ki jo vodi diplomirani kmetijski inženir živinorejske smeri ali strokovnjak

drugega profila, ki se naknadno usposobi za ta dela na posebnih podiplomskih tečajih na VTOZD za živinorejo,

- imeti mora ažurno selekcijsko in zdravstveno dokumentacijo, ki jo določi odbor za prašičerejo,
- izpolnjevati mora pogoje, ki so predpisani z zakonom o ukrepih v živinoreji in v njegovih podzakonskih aktih.

Razmnoževalna farma:

- v osnovni čredi mora imeti svinje ene čiste pasme, ki šteje najmanj 100 glav,
- v čredi merjascev morajo biti samo testirani merjasci z nadpovprečno plemensko vrednostjo (najmanj kategorije PO); za uporabo uvoženih merjascev je potrebno dovoljenje (priznanje) republiške komisije za licenciranje merjascev,
- organizirano mora imeti lastno selekcijsko službo, ki jo vodi diplomirani kmetijski inženir živinorejske smeri ali strokovnjak drugega profila, ki se naknadno usposobi za ta dela na posebnih podiplomskih tečajih na VTOZD za živinorejo,
- imeti mora ažurno selekcijsko in zdravstveno dokumentacijo, ki jo določi odbor za prašičerejo,
- izpolnjevati mora pogoje, ki so predpisani z zakonom o ukrepih v živinoreji in v njegovih podzakonskih aktih.

Vzrejno središče:

- v osnovni čredi mora imeti svinje ene čiste pasme, ki šteje najmanj 15 glav,
- v čredi merjascev morajo biti samo testirani merjasci z nadpovprečno plemensko vrednostjo (najmanj kategorije PO); za uporabo uvoženih merjascev je potrebno dovoljenje (priznanje) republiške komisije za licenciranje merjascev,

- v okviru pristojnega živinorejsko-veterinarskega zavoda mora biti organizirana selekcijska služba za prašiče, ki jo vodi diplomirani kmetijski inženir živinorejske smeri ali strokovnjak drugega profila, ki se naknadno usposobi za ta dela na posebnih podiplomskih tečajih na VTOZD za živinorejo,
- imeti mora ažurno selekcijsko in zdravstveno dokumentacijo, ki jo določi odbor za prašičerejo,
- izpolnjevati mora pogoje, ki so predpisani z zakonom o ukrepih v živinoreji in v njegovih podzakonskih aktih.

Premiranje, regresiranje in ostale materialne spodbude

Premiranje testiranja merjascev:

- testiranje in odbira merjascev sta najpomembnejši selekcijski opravili,
- do premije so upravičeni vsi merjasci, ki so ob koncu testiranja dobili atest,
- višina premije je določena z razliko med stroški testiranja in pitanja prašičev.

Regresiranje plemenskih prašičev:

- regres za plemenske prašiče pomeni razliko med plemensko in klavno vrednostjo, ki pripada rejcu plemenske živali, če tako žival proda po klavno ceno drugemu rejcu ali pa jo uporabi za razmnoževanje v lastni reji,
- do regresa so upravičeni samo tisti rejci, ki imajo status selekcijske ali razmnoževalne farme oziroma vzrejnega središča,
- plemenska vrednost se določa z naslednjimi razmerji do klavne vrednosti:

Plemenske mladice:

Čistopasemske plemenske mladice

– nebreje 1,8

– breje 2,5

Križane plemenske mladice

- nebreje 1,4
- breje 1,9

Plemenski merjasci:

Merjasci brez testa lastne proizvodnosti 2,0

Merjasci s testom lastne proizvodnosti

po kategorijah:

PP – pleme pripust 2,3

PO – pleme osemenjevanje 2,9

PD – pleme dom 3,5

DO – dom ohranitev linije 3,2

Kakovostni pogoji:

Plemenske mladice morajo izhajati od očeta, ki ima znano plemensko vrednost in je bil ob odbiri uvrščen v kategoriji PD oz DO – selekcijske farme in najmanj v kategorijo PO – razmnoževalne farme in vzrejna središča. Za plemensko mladico mora obstajati dokaz, da je bila pri masi okrog 90 kg steh-tana, da ji je bila zmerjena debelina hrbtna slanina (ultrazvok) in da je bila odbrana.

Plemenski merjasci: merjasci brez testa lastne proizvodnosti in vse kategorije merjascev s testom lastne proizvodnosti morajo izhajati od očeta, ki ima znano plemensko vrednost (test lastne proizvodnosti) in ki je bil ob odbiri uvrščen najmanj v kategorijo pleme – dom ali dom ohranitev linije. Merjasci s testom lastne proizvodnosti morajo imeti atest, ki jih uvršča v kategorije pleme. Pri tem morajo biti merjasci za selekcijske farme uvrščeni v kategoriji PD oz. DO, za razmnoževalne farme in rejska središča pa najmanj v kategorijo PO.

Drugi kakovostni pogoji: druga merila kakovosti plemenskih prašičev, kot so: noge, zunanost, število seskov, kondicija in konstitucija, libido in kakovost semena, presoja

kupec ob nakupu oz. rejec pri odbiri sam. V prometu s plemenskimi prašiči veljajo garancije, ki jih sprejme odbor za prašičerejo. Kriterije odbire merjascev in razvrstitev v kategorije sprejme vsako leto odbor za prašičerejo. Kakovost plemenskih prašičev preverja katedra za prašičerejo. V prometu so lahko le prašiči iz tistih rej, ki izpolnjujejo določila zakona o zdravstvenem varstvu živali in spremljajočih pravilnikov. Dokumentacija in testiranje je enotno za celo Slovenijo, plemenska vrednost se ocenjuje z indeksi, rejske dokumente pa potrjujejo republiške kmetijske inštitucije.

Podatki o številu regresiranih plemenskih mladice in merjascev v letih 1974 do 1989 so v spodnji preglednici in potrjujejo, da je bila v tem obdobju načrtna in kakovostna obnova osnovnih čred svinj in merjascev, kar je prispevalo h kakovosti slovenskih klavnih prašičev ter gospodarnosti v slovenski prašičereji:

Leto	Plemenske mladice	Plemenski merjasci	Skupaj
1959–1973			270 letno
1974	802	256	1.058
1975	1.292	368	1.660
1976	2.902	468	3.365
1977	3.708	556	4.264
1978	3.425	530	3.955
1979	6.362	619	6.981
1980	6.202	578	6.780
1981	9.068	617	9.685
1982	8.936	686	9.622
1983	11.702	860	12.562
1984	11.576	693	12.269
1985	11.232	672	11.904
1986	13.966	709	14.675
1987	12.618	570	13.188
1988	12.713	453	13.166
1989	11.467	895	12.362
Skupaj: 1974–1989	127.966	9.534	137.500

Odbor za prašičerejo je po letu 1977 vsako leto organiziral prašičerejski dan, kjer so bili predstavljeni rezultati dela na področju selekcije in testiranja prašičev ter raziskovalni in drugi projekti. Poleg tega je skrbel še za druge oblike izobraževanja: redna vsakoletna strokovna posvetovanja na kmetijskem sejmu v Gornji Radgoni, razstave plemenskih prašičev, strokovne ekskurzije itd.

Leta 1985 je bil na 34. seji (12. 9. 1985) odbora za prašičerejo pri Živinorejski poslovni skupnosti Slovenije sprejet Program razvoja prašičereje v Sloveniji v letih 1986–1990, ki ga je izdelal Šalehar (1985), in s tem je bil sprejet sklep, da v Sloveniji ne bomo nadaljevali z gradnjo velikih farm, ker tega ne dovoljujejo geografska struktura, poseljenost Slovenije in težko rešljivi problemi v zvezi z varstvom okolja. Če temu dodamo še slabšo samooskrbo slovenskih prašičjih farm s krmo, potem je odločitev, da bomo v naslednjem obdobju v Sloveniji le ohranjali zdajšnji obseg farmske priraje prašičev, razumljiva in gospodarsko pravilna. Največ pozornosti bo dan razvoju tržne priraje prašičev na kmetijah. Razvoj te prašičereje bo odvisen predvsem od možnosti povečevanja velikosti kmetij ter od uspešnosti preusmeritve kmetij v prašičerejo. Razvoj tržne prašičereje na kmetijah je potrebno spodbujati predvsem na kmetijah:

- ki imajo dovolj zemlje in možnosti za pridelavo krme za prašiče,
- ki imajo dovolj zemlje za smotrno uporabo gnojevke ali prašičjega gnoja,
- ki imajo primerno lokacijo za ekološko ustrezno rejo prašičev.

V letu 1987 je bil zaradi izbruha TBC in CE (klostridijski enteritis) na nekaterih selekcij-

skih farmah okrnjen promet s plemenskimi prašiči. Posledice so bile slabša kakovost obnove čred in deloma spremembe organizacije selekcije – povečalo se je število razmnoževalnih središč. Po osamosvojitvi je odbor nadaljeval delo do leta 1992. Poleti 1991 je minister za kmetijstvo na predlog odbora za prašičerejo imenoval strokovno skupino za izdelavo študije »Slovenska prašičereja do leta 2000« (Šalehar in sod. 1991/92), ki je bila javno predstavljena marca 1992.

V zaključkih je med drugim zapisano:

»Geografska struktura in poseljenost Slovenije ter težko rešljivi problemi glede varstva okolja ne dovoljujejo nadaljnje gradnje velikih farm. Leta 1985 je bil na odboru za prašičerejo sprejet sklep, da v Sloveniji ne bomo nadaljevali z gradnjo velikih farm. Če temu dodamo še slabšo samooskrbo slovenskih prašičjih farm s krmo, potem je odločitev, da bomo v naslednjem obdobju v Sloveniji le ohranjali zdajšnji obseg farmske priraje prašičev, razumljiva in gospodarsko pravilna. Na obstoječih farmah bo treba odpraviti pomanjkljivosti: zmanjšati onesnaževanje okolja, izkoristiti gnojilno vrednost gnoja oziroma gnojevke in povečati samooskrbo s krmo.

V prihodnje bomo namenjali največ pozornosti razvoju tržne priraje prašičev na kmetijah. Pospševali in razvijali jo bomo na tistih kmetijah, ki bodo imele dovolj lastnih oziroma najetih površin za pridelavo krme in za neškodljivo ter pravilno uporabo gnoja oziroma gnojevke. Pospševali ali bolje rečeno ohranjali bomo tudi domačo rejo prašičev, in sicer kot dopolnilno dejavnost na kmetijah. Za prehrano prašičev bo treba bolj kot doslej uporabiti tudi vse užitne odpadke mlekarn, klavnic, pekarn

in drugih obratov živilskopredelovalne industrije.

B. PRESTRUKTURIRANJE SLOVENSKE PRAŠIČEREJE

CILJI:

Temeljni cilji: Slovensko prašičerejo je potrebno prestrukturirati v skladu z zahtevami tržnega gospodarstva in varstva okolja ter si prizadevati za socialno znosno reševanje problemov, nastalih s prilagoditvijo kmetijstva na nove pogoje.

Strukturni cilji: Zagotoviti take organizacijske oblike reje prašičev, ki bodo omogočale ekološko in etološko sprejemljivo rejo, racionalno rabo odpadkov in zadovoljiv dohodek rejcem. V ta namen bomo spodbujali predvsem razvoj prašičerejskih družinskih kmetij z lastno krmo in s primernim dohodkom za gospodarjenje v čisti in mešani obliki gospodarstva.

Razvoj oz. obstoj velikih farm bo odvisen od sposobnosti njihovega prilagajanja veljavnim predpisom o ekologiji in etologiji reje prašičev ter konkurenčnosti na trgu.

Varstvo okolja: Razvoj prašičereje v skladu z zahtevami okolja, kar mora biti urejeno z ustreznimi normativnimi akti; omejevanje naravovarstveno in socialno pretirane aglomeracije prašičev.

Strokovna skupina ocenjuje, da bi si v Sloveniji morali v skladu z naravnimi danostmi in dosedanjimi strateškimi gospodarско-političnimi opredelitvami prizadevati za povečanje stopnje samooskrbe s prašičjim mesom. Stopnja samooskrbe bo tem večja, čim večja bo vloga prašičereje pri nadomeščanju govedorejske priraje v pretežno

poljedelskih območjih (vloga prašičereje pri usklajevanju prehranske bilance).

PRAŠIČEREJA NA KMETIJAH

Podatki kažejo, da je na kmetijah slabo razvita predvsem tržna prašičereja. Ta naj bi imela po načrtih v zadnjih desetih letih nesporno razvojno prednost. Po prašičerejski krizi v letih 1984/85 pa se tržna prašičereja na kmetijah praktično ni razvijala. Ostala je na obsegu priraje v letih 1986/87. **Ključen za ohranitev oz. povečanje samooskrbe s prašičjim mesom v Sloveniji v obdobju do leta 2000 je prav razvoj prašičereje na kmetijah.** Predstavljala naj bi tudi nadomestno usmeritev priraje mleka v poljedelskih območjih.

DOMAČA REJA PRAŠIČEV

Prizadevati si moramo, da bo domača reja prašičev ohranila sedanji obseg in da bo predstavljala dopolnilno dejavnost na kmetijah (izkoriščanje užitnih odpadkov). Za potrebe domače reje je treba zagotoviti dovolj pujskov, ki bodo vzrejeni v bližnjem okolišu, in tako preprečiti stalno nevarnost prenosa nevarnih kužnih bolezni zaradi nekontroliranega prometa s prašiči. Optimalni rešitvi sta organiziranje kmetij za prirajo pujskov (10 in več svinj) ali preskrba s pujski za pitanje iz farm. Na takih kmetijah bi redili kvalitetne in selekcionirane plemenske svinje in merjasce, ki bi jih kmetije dobivale iz selekcijskih farm ali zasebnih rejskih središč.

Za domačo rejo je potrebna stalna skrb za načrtno in kvalitetno zamenjavo plemenjakov oz. nabavo kvalitetnega semena. Ustrezna podpora selekcijske službe in podpora rejcem pri nabavi plemenskih prašičev bi morala biti v interesu slovenske kmetijske politike.

Spodbujati je treba tudi tržnost in unovčiti posebno kvaliteto te prireje, ki ima osnovo v posebni prehrani (korenovke, paša ...) in v ekstenzivni rasti prašičev. Kmetije lahko povečajo prihodek iz prireje prašičev, če same izdelujejo kvalitetne tipične domače trajne izdelke, ki jih organizirano ponudijo na trgu.

TRŽNA PRAŠIČEREJA NA KMETIJAH

Slovenske kmetije so na splošno majhne in le malo jih je na primernih lokacijah, da bi lahko organizirali tako obsežno prirejo prašičev, da bi dobil rejec z rejo prašičev dovolj velik dohodek za normalno življenje. Prestrukturiranje kmetij bo kljub denacionalizaciji potekalo sorazmerno počasi. Večina strokovnjakov računa, da bo to trajalo štirideset in več let. Tako imamo v času, ko se v svetu občutno povečuje obseg prireje prašičev na rejca in ko se zmanjšuje število kmetij, ki redijo prašiče, v Sloveniji na voljo veliko število majhnih kmetij. Čista prašičerejska kmetija bi po mnenju strokovne skupine morala v naših razmerah v sredini devetdesetih let imeti 25–40 ha obdelovalnih površin in letno prirejo 400–500 pitancev skupaj z osnovno čredo, če želi biti vsaj do neke mere konkurenčna s kmetijami v zahodni Evropi in njegovi družini prinašati primeren dohodek. Smeri razvoja prašičereje so bile nedvoumno postavljene že v letu 1985 in ostajajo enake tudi za naprej: razviti je treba tržno prašičerejo na kmetijah. To naj bo intenzivna prašičereja, katere sestavni del so tudi okolju prijazne tehnologije reje. S slednjimi v Sloveniji (pa tudi drugod) nimamo veliko izkušenj. Veliko je odvisno od družbene usmeritve in podpore. Tudi nove tehnologije morajo ustrezati tehnološkemu standardom in morajo biti ekonomsko racionalne in učinkovite.

Razvoj te prašičereje bo odvisen predvsem od možnosti povečevanja velikosti kmetij ter od uspešnosti preusmeritve kmetij od govedoreje v prašičerejo. Razvoj tržne prašičereje na kmetijah bomo spodbujali predvsem na kmetijah:

- ki imajo dovolj zemlje in možnosti za pridelavo krme za prašiče,
- ki imajo dovolj zemlje za smotrno uporabo gnojevke ali prašičjega gnoja,
- ki imajo primerno lokacijo za ekološko ustrezno rejo prašičev.

Potrebno bo izobraziti rejce ter postaviti živinorejsko in veterinarsko strokovno službo. Postaviti ustrezno organizacijo prireje prašičev na zadružni osnovi -- avkcijske prodaje pujskov za pitanje, plemenskih prašičev in pitancev, organiziran nastop na trgu s krmili, z reprodukcijskim materialom in trgu s klavnimi prašiči ... Prav tako je treba zagotoviti in zavarovati gospodarsko zanesljivost prireje prašičev.

Možen je le postopen razvoj zasebne tržne prašičereje, ki jo morajo spremljati sprotno analize in dopolnjevanja razvojnih usmeritev.

Ob predpostavki 100-odstotne samooskrbe s prašičjim mesom potrebujemo do leta 2000 180.576 novih stojišč za tržno prirejo prašičev na kmetijah. Nova stojišča ne pomenijo v vseh primerih samo novogradenj, ampak tudi adaptacije obstoječih objektov na kmetiji. Po oceni bo potrebno vložiti v povprečju na stojišče okoli 1.000 DEM ali za celotno postavitev hlevskih zmogljivosti okrog 181 mil. DEM.

PRAŠIČEREJSKE FARME

Pomembna in nesporna dejstva, povezana z velikimi farmami, so naslednja:

- na farmah so nepopolno rešeni ekološki problemi predvsem zaradi pomanjkanja kmetijske zemlje za uporabo gnojevke (v tem so med farmami razlike),
- tehnologija reje prašičev na farmah (enako tudi na kmetijah) ni etološko preskušena po novem pravilniku o reji prašičev, ki je bil sprejet v okviru Evropske skupnosti,
- izvajanje selekcije prašičev na farmah ima določene prednosti,
- na farmah je letna prireja prašičjega mesa 19.900 ton (51 % slovenske prireje).

Po podatkih s farm in ocenah bi bilo potrebno za usposobitev (predvsem ekološko) vložiti na farmah okoli 18 mil. DEM.

Glede nadaljnjega obratovanja velikih farm je strokovna skupina mnenja, da je treba na področju prašičereje vzpostaviti tako normativno, usmerjevalno in tržno ureditev, ki bo farmam omogočila, da se bodo same, po podjetniških principih odločale o nadaljnjem obratovanju. V okviru normativne ureditve je potrebno:

- opredeliti največjo dovoljeno obremenitev okolja,
- sprejeti oz. dopolniti zakonodajo na področju etologije, zdravstvenega varstva in selekcije domačih živali.

V okviru usmerjevalne politike razvoja prašičereje je treba čimprej sprejeti in objaviti spodbujevalne ukrepe z jasno opredelitvijo, za kakšen tip prašičereje posamezen ukrep velja. Skupina je mnenja, da naj bi večina teh ukrepov veljala le za spodbujanje razvoja prašičereje na kmetijah (investicijske spodbude, premije za ekološko in etološko neoporečno rejo, premiranje strukturnega spreminjanja). Velike farme tovrstnih spodbud pra-

viloma naj bi ne bile deležne (razen, če bodo izpolnile pogoje za dodelitev spodbude).

S čimprejšnjo vzpostavitvijo tržne ureditve na področju žit in mesa je treba zagotoviti razmere, ki bodo omogočale enakopraven nastop na trgu vsem rejcem prašičev.

Ocenjujemo, da bi v razmerah urejene zakonodaje in ustrezne spodbujevalne politike potreba po arbitražnem odločanju po obstoju velikih farm odpadla.

Pri presoji bodočega razvoja slovenskega gospodarstva in s tem tudi kmetijstva in prašičereje imamo opraviti z velikim številom neznank. Število le-teh se dodatno še poveča z učinki transformacije družbenega sistema in osamosvojitve. Tako niti približno ni moč napovedati stanja čez nekaj let. Ne smemo pozabiti, da nas verjetno čaka še nadaljnji tehnični razvoj predvsem na področju biotehnologije. Napovedi o bodočih oblikah proizvodne strukture v kmetijstvu so zato še posebej rizične.«

S tem pa je tudi prenehalo delo odbora za prašičerejo, ki je za skoraj dve desetletji povezal vse slovenske prašičerejce. Njegovo delo se je še posebej odrazilo v kakovostnem in količinskem razvoju ter boljši gospodarnosti slovenske prašičereje, kar je dobilo tudi vsestransko priznanje v drugih delih Jugoslavije in Evrope.

Delo odbora za prašičerejo je prispevalo k boljši gospodarnosti prireje prašičev, kar potrjujejo podatki iz slovenskih farm v letu 1980 in letu 1988.

Podatki v gornji preglednici so zgovorni in dokazujejo med drugim, da smo z izboljšavami v tehnologijah, menedžmentu itn. dosegli boljšo gospodarnost. Brez boljših

Prodaja plemenskih mladic se je v zadnjih letih povečala na skoraj 3000 živali, kar je za izboljševanje kakovosti prašičev na kmetijah velikega pomena. Ukinitve regresiranja plemenskih prašičev pa je to uspešno delo močno ogrozilo ali pa celo popolnoma zavrlo.

6.1.4. Slovenska prašičereja in EU

6.1.4.1. Pred vstopom

Na tradicionalnem posvetovanju prašičerejev v času mednarodnega kmetijskega sejma v Gornji Radgoni dne 27. 8. 1997 je potekala tudi razprava o pripravi slovenske prašičereje ob sprejetju Agende 2000 in pričetku priprav na vstop Slovenije v EU. Izhodišče razprave je bilo predavanje »Agenda 2000 in slovenska prašičereja« – Šalehar (1997, 1998). Ugotovitve in sklepi so bili naslednji:

- Osnovne razlike slovenske prašičereje v primerjavi s prašičerejo v EU so v znatno slabši samooskrbi s prašičjim mesom, slabši strukturi (majhnost prašičerejskih kmetij) in slabši produktivnost, drugačni so ekološki in etološki predpisi, neurejena sta trženje ter plačevanje po kakovosti, manjša je prireja prašičjega mesa na prašiča na stalažu, slabo je sodelovanje med rejci in klavno industrijo in razdrobljena organiziranost ob drugačnih pogojih gospodarjenja.
- Izredno pomembna so predvidevanja EU, da se bo rast prireje prašičev nadaljevala in da bo leta 2005 na trgu EU 700.000 ton viškov prašičjega mesa in pri kandidatkah za vključitev v EU še dodatnih 252.000 ton viškov, kar pomeni, da bo na trgu izredno huda konkurenca.
- Priprava slovenske prašičereje na vstop Slovenije v EU pomeni konkurenčno usposobitev prašičerejskih obratov za uspešno gospodarjenje na zahtevnem evropskem trgu.
- Predlogi programa ukrepov in državnih

podpor v obdobju 1998–2003 za pripravo slovenske prašičereje na skupno kmetijsko politiko EU vključujejo: strukturne spremembe, povečanje produktivnosti in povečanje intenzivnosti prireje, prilaganje zakonodaji na področju ekologije in etologije, izboljšanje kakovosti klavnih prašičev in trženja prašičev, enotno organiziranost in izvajanje nacionalnega selekcijskega programa za prašiče ter usposobitev rejcev in strokovnjakov.

Vse naštetu je bilo posredovano slovenskemu kmetijskemu ministru s prošnjo za podporo in realizacijo predlogov.

Omeniti velja tudi raziskavo, ki je bila predstavljena v sestavku »Slovenska prašičereja pred vstopom v EU« (Šalehar in sod. 2004), kjer je bila ponovno primerjalno predstavljena in kritično ocenjena prašičereja v EU in v Sloveniji, našete so bile najpomembnejše pomanjkljivosti slovenske prašičereje in predstavljeni predlogi nekaterih ukrepov. Analizirana je bila realizacija predlaganih ukrepov za konkurenčno usposobitev slovenske prašičereje iz leta 1997 in na osnovi te analize ugotovljeno, da je slovenska prašičereja slabo konkurenčno usposobljena za EU. Ponovno so bili predlagani ukrepi, kateri bi pomagali slovenski prašičereji po vstopu v EU:

- dovoljene državne pomoči v kmetijstvu (investicijske pomoči, pomoči za nadomestilo škode, podpora živinoreji),
- ureditev prometa s prašiči v Sloveniji,
- izboljšanje prireje prašičev in tako zmanjšanje stroškov,
- poslovna povezanost slovenske prašičereje,
- znanje v slovensko prašičerejo,
- ohranitev lastne selekcije prašičev in
- imenovanje strokovne skupine za spremljanje in usmerjanje razvoja prašičereje v Sloveniji.

6.1.4.2. Po vstopu

Sedaj, v letu 2013, po vstopu v EU, že lahko naredimo prve ocene, kaj nam je prinesel odprt evropski trg in kakšno je sedanje stanje v slovenski prašičereji. Prašičereja je med tistimi kmetijskimi panogami, ki je z odprtjem tržnih pregrad izpostavljena zelo hudi konkurenci. V EU se je srečala z na splošno nižjimi cenami prašičev, intenzivnejšo prirajo, boljšo velikostno strukturo obratov, presežkom prašičjega mesa in zahtevnejšimi etološkimi ter ekološkimi normativi. Skupna kmetijska politika za prašičerejo predvideva le nekatere manjše možnosti njene posebne tržne zaščite. Sprostitev prometa s prašiči in prašičjim mesom pa prinaša s seboj tudi večjo nevarnost za prenos bolezni, ki so v zadnjih letih naredile v nekaterih delih Evropske unije veliko škode. Tudi slovenski prašičereji ni bilo prizaneseno.

6.1.4.3. Primerjava podatkov o reji prašičev v letih 2000 in 2010 za Slovenijo in po statističnih regijah

Podrobnejši vpogled v dogajanja v slovenski prašičereji nam kažejo podatki iz Popisa kmetijstva v letih 2000 in 2010 (začasni podatki, marec 2011).

Reja prašičev v Sloveniji v letih 2000 in 2010 – primerjave (Vir osnovnih podatkov: Statistični urad Republike Slovenije)

Leto popisa	Število gospodarstev z rejo prašičev	Delež od vseh gospodarstev (%)	Število prašičev	Število prašičev na gospodarstvo	GVŽ/ gospodarstvo
2000	44623	51,6	601953	13,5	2,0
2010	26451	35,5	382065	14,4	2,2
2010/2000	0,59		0,63	1,07	1.1

V zadnjem desetletju je reja prašičev opustilo več kot 40 % gospodarstev in med njimi tudi

tri farme (Stična, Ptuj, Podgrad). Prašiče redi le še dobra tretjina slovenskih gospodarstev. Le nekaj manj se je zmanjšal tudi stalež prašičev. Za sedem odstotkov se je povečalo število prašičev na gospodarstvo, a je še vedno nekajkrat manjše od povprečja v EU in slovenska prašičereja ostaja nekonkurenčna. Na 1 km² površine je leta 2010 le še 18,8 prašičev, na 1 ha kmetijskih površin pride 0,75 prašiča in na 100 prebivalcev 18,7 prašičev. Ni kaj, veliko smo izgubili na številu prašičev in še bolj se je zmanjšala že itak slaba samooskrba s prašičjim mesom. In koliko smo s tem izgubili delovnih mest – po oceni najmanj 2000.

Reja prašičev v Sloveniji v letih 2000 in 2010 – primerjave po statističnih regijah (Vir osnovnih podatkov: Statistični urad Republike Slovenije)

Statistična regija	Število prašičev			Število gospodarstev z rejo prašičev			Število prašičev na gosp.
	2000	2010	2010/2000	2000	2010	2010/2000	2010/2000
Pomurska	223.952	157.821	0,70	9548	5.609	0,59	1,20
Podravska	176.424	102.388	0,58	11.542	7.253	0,63	0,92
Koroška	10.656	6.117	0,57	2.227	1.407	0,63	0,91
Savinjska	38.082	25.132	0,66	8.736	5.378	0,62	1,07
Zasavska	1.443	6.91	0,48	493	254	0,52	0,93
Spodnje-posavska	37.739	18.093	0,48	3.637	2.294	0,63	0,76
Jugo-vzhodna Slovenija	38.652	15.916	0,41	3.426	1.952	0,57	0,72
Osrednje slovenska	63.348	47.146	0,74	2.161	993	0,46	1,62
Gorenjska	4.457	3.355	0,75	864	425	0,49	1,53
Notranjsko-kraška	1.596	925	0,58	440	229	0,52	1,11
Goriška	4.788	3.416	0,71	1.189	550	0,46	1,54
Obalno-kraška	1.716	1.065	0,62	360	107	0,30	2,09

Primerjave po statističnih regijah kažejo, da je geografija prašičereje v Sloveniji ostala nespremenjena in da več kot dve tretjini pra-

šičev redijo v Pomurski in Podravski statistični regiji. V prvi, Pomurski, je število prašičev za 30 % manjše in število gospodarstev za dobrih 40 % manjše, a na gospodarstvo so redili leta 2010 dvajset odstotkov prašičev več. V drugi, Podravski, se je število prašičev zmanjšalo za 42 %, število gospodarstev za 37 % in na enem gospodarstvu je leta 2010 kar za osem odstotkov prašičev manj. To kaže na slabe obete za rejo prašičev v naslednjih letih. Od ostalih statističnih regij je še posebej zanimiva Osrednjeslovenska, kjer je sicer reja prašičev opustilo več kot polovica gospodarstev, a je število prašičev na gospodarstvo za 62 % večje. Reja prašičev se je ohranila na farmi Ihan in opustila so jo manjša gospodarstva. Povečevanje števila prašičev na gospodarstvo je še v Savinjski, Gorenjski, Goriški, Obalno-kraški in Notranjsko-kraški statistični regiji. V teh regijah redijo skupaj le slabih deset odstotkov slovenskega staleža prašičev.

Pitanci (fototeka enote za prašičerejo)

6.1.4.4. Primerjava – prašičereja EU : Slovenija v letu 2006 in v letu 2002

Primerjava – prašičereja EU : Slovenija v letu 2006

Prašičereja v EU in Sloveniji v letu 2006, deleži slovenske prašičereje v EU v letih 2006 in 2002 (vir: SURS in spletna stran EU)

	EU	Slovenija	Slov/EU (%)	
	2006	2006	2006	2002
Stalež prašičev (000 rilcev)	151.143*	575	0,4	0,5
Štev. prašičev na 100 prebivalcev	32,9*	28,8	88,0	101,9
Število prašičev na gospodarstvo	70,2	15,9*	22,6	6,9
Prirreja prašičjega mesa (000 t)	21.306	64,2*	0,30	0,4
Prirreja praš. mesa na prašiča na staležu (kg)	139,7	106,8	76,4	68,4
Povprečna cena za razred E (€/100kg polovic)	145,3	147,9	101,8	
Uvoz (000 t)	13	17,8		
Izvoz (000 t)	1.563	0,02		
Poraba prašičjega mesa (000 t)	19.743	82,0		
Poraba prašičjega mesa na prebivalca (kg)	42,9	41,0*	95,6	89,0
Samooskrba (%)	107,6	78,3	72,7	71,7

*Podatki za leto 2005.

Podatki kažejo, da je delež staleža prašičev v Sloveniji okoli pol odstotka in da je bil v letu 2006 stalež prašičev v Sloveniji nekaj manjši kot v letu 2002. To potrjuje tudi podatek o številu prašičev na 100 prebivalcev, ki je bil v letu 2002 v Sloveniji praktično enak kot v EU in je bil v letu 2006 v Sloveniji 12 % manjši. Slabo strukturo prašičereje v Sloveniji potrjuje število prašičev na gospodarstvo, ki je bilo v letu 2002 v povprečju 14,5-krat manjše kot v EU. V letu 2006 je sicer naraslo, a je to bolj posledica manjšega povprečnega števila prašičev na gospodarstvo v EU zaradi pridružitve novih desetih članic kot pa povečanje števila prašičev na gospodarstvo v Sloveniji. Prirreja prašičjega mesa v

Sloveniji je za EU praktično brez pomena. V zadnjih štirih letih pa je v Sloveniji večja prireja prašičjega mesa na prašiča na stalezu, kar potrjuje povečanje intenzivnosti. Še vedno pa naša prašičereja zaostaja za EU v intenzivnosti za okroglih 25 %. V povprečni ceni skoraj ni razlik med EU in Slovenijo, kar pomeni, da se je v Sloveniji cena prašičev po vstopu v EU zmanjšala.

Po podatkih lahko sodimo, da v slovenski prašičereji prvi leti našega polnopravnega članstva v EU ni bilo večjih sprememb. Vse bolj pa so prihajale v ospredje zakonitosti skupnega trga, na katerega pa, podobno kot številne druge gospodarske panoge ne, tudi slovenska prašičereja ni bila dovolj dobro pripravljena in usposobljena. Tako beležimo do leta 2012 drastično zmanjšanje staleza prašičev – konec leta 2011 je na stalezu samo še 347.000 prašičev – za dobrih 40 % manj. Že itak nepopolna samooskrba s prašičjim mesom pa dosega le 30 %. EU načrtuje do leta 2013 povečanje prireje prašičjega mesa za 3,7 % in večjo porabo prašičjega mesa na prebivalca od 42,9 kg na 44,1 kg (za 2,8 %), kar pomeni, da bodo viški prašičjega mesa v EU še večji. Povečano ponudbo bomo občutili tudi na slovenskem trgu, kar pomeni, da bo konkurenca vse večja in »ostanki« naše slovenske prašičereje še bolj ogroženi.

6.1.4.5. Kaj naj stori slovenska prašičereja?

Med možnostmi, ki so še na razpolago, jih bomo nekaj izbrali in predstavili v nadaljevanju.

Ureditve prometa s prašiči v Sloveniji

Svobodna trgovina s prašiči v EU je veli-

ka sprememba, ki zahteva drugačno preventivo v slovenski prašičereji. Evropski predpisi določajo svobodno trgovino, ne zahtevajo in ne predpisujejo, da je obvezno tudi kupovati v drugih državah EU. To je svobodna odločitev kupca. In ravno v tem je možnost za zmanjšanje vnosa novih bolezni. Drugače rečeno, od nas samih je odvisno, kako in kaj bomo vnašali v naše populacije prašičev. Nenačrten in nekontroliran vnos tujih prašičev v domače črede pa je samo znak nizke stopnje osveščenosti, slabe organiziranosti in premajhnega znanja rejcev in strokovnjakov. Prosta in svobodna trgovina je zahtevnejša od predpisane.

Urediti in dogovoriti je potrebno tudi promet s prašiči med obrati, ki ga je treba zmanjšati na nujno potrebno mero, ter skupno načrtovati nakupe plemenskih prašičev za namene osveževanja pasem. Osnovne preventivne ukrepe, kot je preprečevanje mešanja prašičev različnega izvora, pa izkušeni rejci vedno izvajajo in dobro vedo, kakšni nevarnosti bi izpostavili svojo rejo, če bi kupovali »prašiče v žaklju«. Koristno bi bilo, da bi po vzoru ureditve prometa s prašiči na Danskem napisali in sprejeli pravila o prometu s prašiči v Sloveniji, ki bi bila obvezna za vse člane priznane rejske organizacije v prašičereji. Z ureditvijo prometa s prašiči bi pridobili osnovne pogoje za izvajanje določil potrjenega selekcijskega programa in tudi realne možnosti za izboljšanja proizvodnosti, še posebej tistih lastnosti, ki zaostajajo za možnimi in pričakovanimi vrednostmi (recimo izgube od rojstva do konca pitanja).

Pravica do kmetovanja

Socialna struktura slovenskega podeželja se je znatno spremenila in vse pogosteje prihaja na vaseh do problemov, povezanih s kmetovanjem in z rejo domačih živali. V vseh dokumentih, ki določajo pravila za kmetovanje, pridelavo lastne hrane in ohranitev obdelovalne zemlje, manjkajo oz. so premalo upoštevana nekatera osnovna zagotovila za realizacijo zastavljenih ciljev. Med temi je na prvem mestu zakonska zaščita kmetovanja kot gospodarske dejavnosti na podeželju.

Slovenska prašičereja je neenakomerno razporejena in tako so tudi okoljske obremenitve po posameznih območjih zelo različne. Večina prašičerejskih kmetij je umeščenih sredi vasi in v bližini sosedov. Pomembno je tudi, da na vasi samo eno tretjino nekmečkih gospodinjstev reja živine ne moti. Zaradi tega je razumljivo in pričakovano, da na vaseh prihaja pogosto do medsebojnih napetosti in tudi sodnih sporov. Poudariti je treba, da se je socialna struktura podeželja znatno spremenila in da se bo v bodoče trend spreminjanja samo še povečal in vse več bo tudi medsosedskih sporov. V Sloveniji pa smo zakonsko zaščitili kmetovanje kot gospodarsko dejavnost na podeželju šele v letu 2008 (zakon o kmetijstvu). Popolnoma napačno bi bilo, če bi opustili kmetovanje, ker se v nobenem primeru ne smemo odpovedati lastni pridelavi večine hrane ter drugim funkcijam kmetijstva, in zaradi tega je treba kmetovanje skupaj z rejo živine kot gospodarsko dejavnost na podeželju zakonsko zaščititi.

Slovenski zaščiteni kmetijski pridelki in živila

Na spletnem naslovu MKO so objavljeni podatki o slovenskih zaščiteneh kmetij-

skih pridelkih (Slovenski zaščiteni kmetijski pridelki in živila – 2010), kjer so tudi slovenski proizvodi iz prašičjega mesa:

A. Zaščiteni označba porekla – ZOP:

- prekmurska šunka.

B. Zaščiteni geografska označba –ZGO:

- kraški pršut,
- kraška panceta,
- kraški zašink,
- prleška tunka,
- kranjska klobasa.

Poudariti je treba, da je bilo na področju zaščite slovenskih izdelkov iz prašičjega mesa v zadnjih letih opravljeno veliko dela in da lahko pričakujemo, da bodo postopoma uvrščeni na spiske posebnih proizvodov v EU še drugi proizvodi. To bo povečalo gospodarske in poslovne možnosti tako slovenske prašičereje kot mesne industrije.

Izboljšati prirejo prašičev in zmanjšati stroške

V primerjavi s prašičerejo v EU imamo za okoli 25 % slabšo intenzivnost prireje. Zmanjšati je treba izgube, povečati plodnost in priraste v pitanju, prevelika je poraba krme in drugo. Poiskati je treba boljše tehnologije. Življenjska prireja svinj in merjascev mora biti večja, obnova čred svinj in merjascev pa manjša.

Uvesti je treba ločeno uhlevitev in pitanje pitancev po spolu in genetskih skupinah, individualen pregled nad rastjo pitancev, tehnologijo »ALL IN, SUCCESSIVE OUT«, določiti optimalno telesno maso ob zakolu za posamezne vrste pitancev, izboljšati kakovost osnovnih surovin za pripravo krmnih mešanic, urediti prehrano pitancev (delež

koruze in beljakovin), zmanjšati gostoto naselitve in zagotoviti pravočasno prodajo slabo ravnih in zamaščenih prašičev. S smiselno uporabo predlaganih ukrepov lahko s sigurnostjo pričakujemo povečanje dnevnih prirastov in zmanjšanje konverzije krme v pitanju ter povečanje mesnatosti.

Več znanja v slovensko prašičerejo

V slovenski prašičereji je premalo znanja. Da bi ljudje na kmetijah lahko sprejemali sodobna tehnološka spoznanja in jih uporabljali pri svojem delu ter bili hkrati sposobni prilagajati se novim razmeram trajnostnega kmetovanja na vasi, je ena ključnih nalog izobraževanje (tudi splošno). Izobrazbena struktura ljudi na kmetijah je slaba in večina rejcev nima ustrezne izobrazbe, preslabo so usposobljeni za intenzivno tržno prirajo prašičev. Prav tako je malo ustrezno usposobljenih strokovnjakov.

V rejo prašičev je vključenega vse več najrazličnejšega znanja ter moderna informacijska in molekularno biološka orodja. Intenzivna in tržna prašičereja je postala zahtevna kmetijska panoga, ki jo obvladujejo in gospodarsko uspešno vodijo le ustrezno izobraženi rejci in strokovnjaki.

6.1.4.6. Misel za zaključek: slovenska prašičereja in EU

Slovenska prašičereja je že leta 1997 po sprejetju Agende 2000 sprejela in kmetijskemu ministrstvu uradno predlagala programe ukrepov in državnih podpor v obdobju 1998–2003, ki za pripravo slovenske prašičereje na skupno kmetijsko politiko EU vključujejo:

- strukturne spremembe (povečanje zmogljivosti, novogradnje, obnovitev in dograditev obratov ter infrastrukture –

povečanje produktivnosti in povečanje intenzivnosti priraje),

- prilagajanje zakonodaji na področju ekologije in etologije,
- kakovost klavnih prašičev in trženje prašičev,
- povezati rejce in klavnice v skupen interes,
- nacionalni selekcijski program za prašiče, testiranje prašičev, osemenjevalni centri in vzrejna središča na kmetijah,
- organizirati enoten odbor za prašičerejo,
- usposobitev rejcev in strokovnjakov, strokovne službe in zakonodaja.

Pravega odziva in podpore tem predlogom na ministrstvu ne takrat in tudi pozneje ni bilo. Slovenska prašičereja je bila slabo pripravljena na vstop Slovenije v EU in to je samo dodatno prispevalo, da je sedaj v tako slabem stanju.

V članku »Ali so to znaki ali že prve posledice globalizacije v prašičereji?« – (Šalehar, 1998), ki ga je objavila revija Reja prašičev, je v zaključkih zapisano:

»Za dolgoročne rešitve pa ostane predvsem slovenski prašičereji sami, da najde pota svojega preživetja. Pri tem bo neuspešna, če ne bo enotno organizirana, neposredno povezana s klavno industrijo in če ne bo imela kvalitativnih klavnih prašičev. Predvsem pa mora poskrbeti, da se bo razvila nacionalna zavest – slovenski prašič je dober prašič. Tudi časi, ko je bila prodaja za prašičereje zaključena z zakolom prašičev, so mimo. Poiskati je treba nove proizvode, ki bodo zanimivi za potrošnike doma in v svetu. Prav to spodbuja tudi EU s politiko nacionalnih produktov, ki so poleg vsega izvzeti iz pravil notranjega trga.«

Zapisano je veljalo pred desetletjem, velja tudi danes in bo veljalo v prihodnjih letih.

Ob koncu še misel iz študije »Slovenska prašičereja šest let po vključitvi Slovenije v EU«, ki jo je napisal Kastelic (2010):

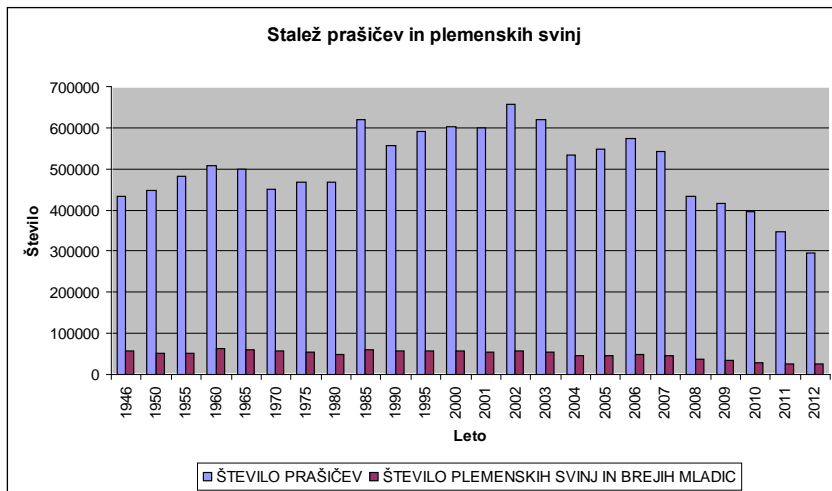
Stanje, v katerem je slovenska prašičereja je mogoče popraviti le s skrajnim naporom in po vnaprej pripravljenem in usklajenem načrtu. Ugovori v smislu, da ne potrebujemo slovenske prašičereje in da je Slovenije škoda za prašičerejo ne držijo, saj je ta kmetijska panoga razvita v industrijsko razvitih državah, med drugim tudi v sosednji Avstriji, ki še posebej pazi na svoje okolje. Razvita prašičereje bo tudi omilila pritisk kmetov na prirajo mleka; tega imamo že sedaj več kot dovolj.

Kastelic (2010, str. 76)

Svinja s pujski (fototeka enote za prašičerejo)

6.2. Obseg reje

Leto	Število prašičev	Število plemenskih svinj in brejih mladic
1946	433715	58787
1950	446684	52990
1955	480899	50753
1960	508880	63482
1965	500068	60156
1970	449188	56152
1975	467561	54508
1980	467108	48136
1985	620460	61089
1990	557878	57871
1995	592034	56232
2000	603594	56895
2001	599895	55646
2002	655665	57567
2003	620506	55799
2004	533998	47332
2005	547432	47273
2006	575116	47976
2007	542590	45425
2008	432011	36326
2009	415230	33601
2010	395593	29630
2011	347310	25509
2012	296097	24389

PRIMERJAVA 2010/2000 – Kmetijska gospodarstva in število prašičev						
VELIKOSTNI RAZREDI GLEDE NA ŠTEVILO PRAŠIČEV						
Velikostni razred (število prašičev na gospodar.)	Število prašičev			Število kmetijskih gospodarstev		
	2000	2010	2010/2000	2000	2010	2010/2000
SKUPAJ	601.953	382.031	63,5	44.623	26.441	59,3
1 do 2	28.580	18.348	64,2	16.361	10.630	65,0
3 do 4	44.950	25.173	56,0	12.992	7.342	56,5
5 do 9	51.694	27955	54,1	8.293	4.446	53,6
10 do 19	49.499	25.867	52,3	3.654	1.949	53,3
20 do 49	61.434	34.403	56,0	2.081	1.143	54,9
50 do 99	47.429	27.942	58,9	692	401	57,9
100 do 199	48.779	42.671	87,5	356	302	84,8
200 do 399	38.733	41.428	107,0	148	151	102,0
400 ali več	230.855	138.244	59,9	46	77	167,4

Opombe:

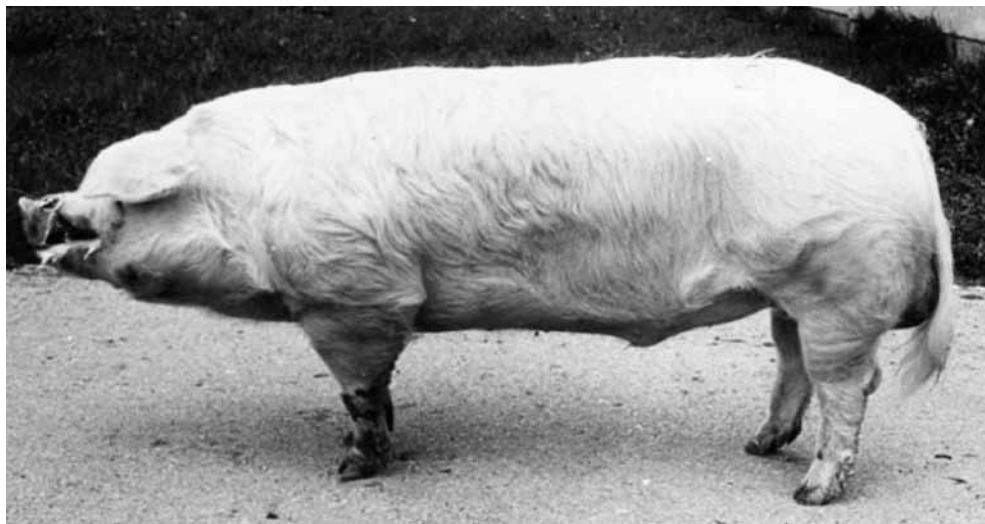
Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2012

Podatki o staležu prašičev in plemenskih svinj in brejih mladice kažejo, da je po koncu druge svetovne vojne stalež naraščal in se je po letu 1985 ustalil. Po vstopu Slovenije v EU leta 2004 je opazno znatno zmanjšanje staleža in je v letu 2012 dosegel 296.097 prašičev, kar je skoraj 140.000 prašičev manj kot v letu 1946, ko je bilo opravljeno prvo štetje domačih živali po drugi svetovni vojni.

(tabela Primerjava 2010/2000, stran 69)

V Sloveniji je bil leta 2000 in 2010 statistični popis kmetijstva, kar omogoča podrobnejša analiziranja spreminjanja staleža prašičev v Sloveniji v zadnjem desetletju.

Splošna ugotovitev je, da se je stalež prašičev zmanjšal za 40,7 % in da je opustilo rejno prašičev 36,5 % kmetijskih gospodarstev. Največje zmanjšanje števila prašičev je bilo v rejah, ki so imele na staležu 3–99 prašičev. Manjše zmanjšanje je opazno v rejah s 100–199 prašiči. V rejah z 200–399 prašiči je stalež večji – 107 % in večje je tudi število kmetijskih gospodarstev – 102 %. Pri velikostni skupini 400 ali več prašičev, kamor so uvrščene prašičje farme, so največje spremembe – prašičev je manj za 30,1 % in število kmetijskih gospodarstev večje za 67,4 %. Tri farme so bile opuščene, več pa je kmetij, ki so preusmerjene v prašičerejo.

Merjasec švedske landrace (fototeka enote za prašičerejo)

6.3. Pasma

Cizej (1946) je svetoval, da sta za ponovno obuditev prašičereje po drugi svetovni vojni najustreznejši pasmi požlahtnjeni in žlahtni prašič. Enako meni tudi Sustič (1950), ko pravi, da je mogoče doseči dobre rezultate s požlahtnjenimi prašiči domačega izvora, kakor tudi z žlahtno belo pasmo. Na splošno je bil najbolj razširjen beli požlahtnjeni prašič. Omenja pa tudi črnopasatega prašiča, ki se je ohranil na Dolenjskem in posamič tudi na Gorenjskem. Eiselt in Ferčej (1952) sta poročala, da sta v Sloveniji v glavnem razširjeni beli pasmi – požlahtnjena in žlahtna ter da imamo še ostanke domače črnopasaste – krškopoljske pasme. Ferjan (1953) je pisal, da so bili na prvi republiški razstavi živine razstavljeni prašiči različnih pasem in pri tem omenja: belo požlahtnjeno, belo žlahtno, veliko belo angleško in črnopasasto – krškopoljsko pasmo. Največ je bilo prašičev dveh pasem, ki ju je poimenoval: dolgouha požlahtnjena in kratkouha žlahtna svinja. O istih pasmah, ki jih je poimenoval bela kratkouha, bela klapouha in domača črnopasasta pasma, je pisal tudi Veble (1954). Puppisova (1955) pa jih je imenovala: bela plemenita, bela oplemenjena in krškopoljski pasasti prašič.

Pomembno sporočilo je v poročilu Kmetijskega inštituta Slovenije (Rejski centri in pitališča ..., 1959), da je bil 1947 leta uveden rodovnik za plemenske prašiče. Ferjan (1970) to dopolnjuje, ko piše, da je tedanje ministrstvo za kmetijstvo pričelo uvajati kontrolo rodovitnosti svinj bele požlahtnjene in žlahtne pasme. To delo je pozneje prevzel Kmetijski inštitut Slovenije, ki je

leta 1953 uvedel sistematično kontrolo rodovitnosti na nekaterih tedanjih državnih posestvih, ki jo je dve leti kasneje razširil tudi na nekatere zadruga. Objavlja tudi podatke o uvozu plemenskih prašičev.

Uvoz plemenskih prašičev v Slovenijo v letih 1947–1959 (Ferjan, 1970)			
Leto	Število	Kategorija	Pasma
1947	2	merjasca	veliki jorkšir
1948	48	merjasci	velika češka
1954	50	svinje in merjasci	veliki jorkšir
1956	16	svinje	holandski landrace
1959	809	svinje in merjasci	švedska landrace
1959	265	svinje in merjasci	holandski landrace

Ferjan (1958) poroča, da so bile v letu 1956 v kontroli proizvodnosti naslednje pasme: bela požlahtnjena dolgouha pasma, žlahtna ali bela plemenita kratkouha pasma (obe ima za domači pasmi), veliki jorkšir, holandska landrace in črnopasasta pasma. V analizi stanja slovenske prašičereje pa Ferjan (1959) piše, da preko 80 % prašičev v Sloveniji pripada belim pasmam (bela požlahtnjena, bela žlahtna in v ožjem obsegu še pasmi veliki jorkšir in holandske landrace) in le dobrih 15 % je prašičev črnopasaste pasme. Ločniškar in Mežan (1958) sta opozorila, da stare, nekoč tako priljubljene pasme prašičev, za rejo za meso večinoma niso primerne. Med tistimi, ki so primerne, pa naštevata bele pasme: požlahtnjena, žlahtna, veliki jorkširec, holandska in švedska pasma mesnatih prašičev. Med ostalimi pasmami, ki so jih redili v tistem času, je primeren za meso črnopasasti prašič, še boljši so križanci med črnopasastimi svinjami in belimi

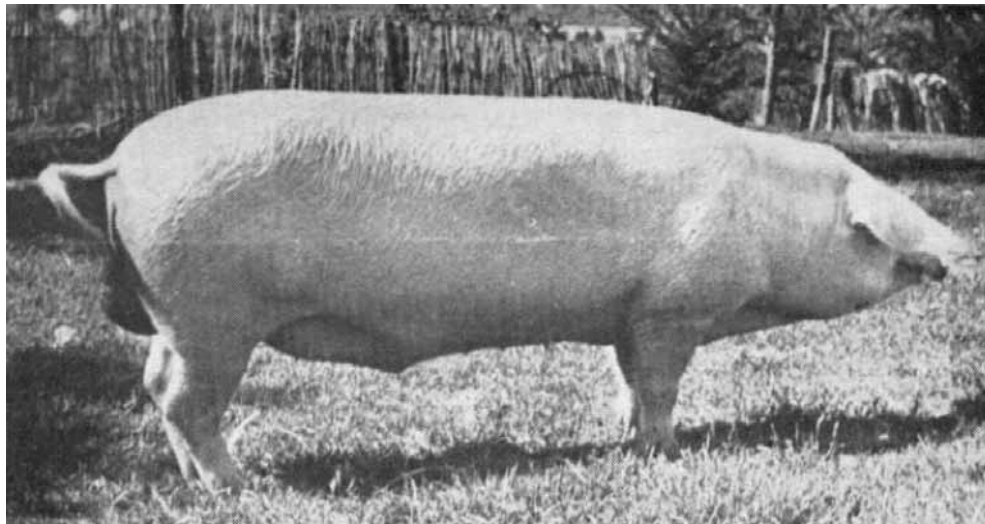
merjasci. Ločniškar in sod. (1962) trdijo, da so se bele mesnate pasme – požlahtnjena in žlahtna, katerih izvor poteka iz Nemčije, z ostanki domačih pasem tako asimilirale in aklimatizirale našim pogojem, da jih lahko označujemo kot domače pasme.

Leta 1959 smo v Slovenijo uvozili 1074 plemenskih prašičev – 768 svinj in 41 merjascev pasme švedska landrace in 256 svinj in 9 merjascev pasme holandska landrace – Šalehar (1999). V prilogi je naslovna stran zapisnika odbire na Švedskem v mesecu avgustu 1959.

Uvoženi plemenski prašiči so bili porazdeljeni med tedanja družbena posestva z namenom, da bi razmnoževala ta plemenski material za potrebe prašičereje na območju Slovenije in v drugih republikah. Že samo število uvoženih plemenskih prašičev je

nenavadno veliko. Kakorkoli že, dobili smo moderni mesnati pasmi prašičev in tudi s tem so bili postavljeni temelji moderne intenzivne prašičereje v Sloveniji.

V poročilu Kmetijskega inštituta Slovenije št. 14 (Proizvodnost plemenskih svinj ..., 1961) je zapisano, da je odbor za prašičerejo pri Zadružni poslovni zvezi Slovenije sprejel takrat sklep, da se uvozi večje število plemenskih svinj in merjascev tipa »landrace«. Ta sklep je bil sprejet z namenom, da bi z zboljšanjem domače žlahtne in požlahtnjene pasme dosegli kakovstnejšo tržno proizvodnjo bekonov za tuje trge. Po kasnejšem sklepu odbora je bila za rej-ska središča predpisana čistopasemska reja švedskih prašičev »landrace«, zato so vsa rejska središča postopoma opuščala rejo ostalih pasem.

Švedska landrace leta 1959 (arhiv Zadružne poslovne zveze Slovenije)

O nakupu plemenskih prašičev pasme švedska landrace je takrat poročalo tudi švedsko časopisje in objavilo sliko komisije pri odbiri prašičev.

Odbira plemenskih prašičev na Švedskem (slaba fotografija; v podpisu pod sliko je zapisana sestava slovenskega dela strokovne komisije: veterinar Zoltan Šiftar, inž. Zmago Hrušovar, inž. Vojislav Vuksanov – arhiv Zadružne poslovne zveze Slovenije)

Po prvem uvozu plemenskih prašičev v februarju 1959 je Slovenija takrat uspela, da je Zvezni sekretariat za kmetijstvo in gozdarstvo Jugoslavije s posebnim odlokom (štev. 02-900/1 z dne 19. 5. 1959) odločil, da se na farmi Ihan v okviru Agrokombinata Ljubljana organizira razmnoževalni center za pasmo švedska landrace. S tem so bile pridobljene možnosti, da so poleg prvega uvoza 280 plemenskih prašičev, ki so bili uhlevljeni na farmo Ihan, realizirali s pomočjo zveznih sredstev še drugi uvoz plemenskih prašičev (529 živali). Ta

drugi uvoz, ki je prispel v Slovenijo v dveh transportih v mesecu septembru 1959, je bil porazdeljen na osem drugih državnih posestev, ki so dobili status podcentrov razmnoževalnega centra na farmi Ihan. Ta državna posestva so bila: kmetijska gospodarstva Rakičan, Ljutomer, Beltinci, Apače, Dravsko polje, Ptujsko polje in Snežnik ter Zadružna poslovna zveza Brežice. Slovenija pa se je obvezala, da bo uvožene plemenske prašiče razmnožila in jih dala na razpolago tudi drugim republikam (že v letu 1960 je bilo prodanih v druge republike 354 plemenskih merjascev in 1499 plemenskih mladic).

O pasmi holandski landrace ni veliko podatkov. V poročilu Kmetijskega inštituta Slovenije štev. 17 (Proizvodnost plemenskih svinj v rejskih središčih ..., 1963) je zapisano, da se je pri rejcih bolj uveljavila švedska landrace in da so manjše število plemenskih svinj holandske landrace obdržali le na štirih posestvih.

Nova moderna mesnata pasma švedska landrace je imela povsem drugačne zahteve za rejo kot tedanji domači prašiči v Sloveniji. Zaradi tega je povsem razumljivo, da je bila skupaj s plemenskimi prašiči kupljena na Švedskem tudi krma za prvih štirinajst dni in da je Zadružna poslovna zveza obvestilu o prispetju plemenskih prašičev priložila kratka navodila za krmljenje in nego svinj, ki so jih sestavili na Kmetijskem inštitutu na podlagi dotedanjih izkušenj, prehrane in nege iz Švedske uvoženih svinj na Farmi bekonov Ihan. V izvlečku poročila »Problematika v prašičerejski proizvodnji družbenih obratov« (povzeto po Šalehar, 1999) lahko preberemo tudi naslednje:

- Uvožene, visokovredne plemenske svinje so bile razmeščene v glavnem v nove, povečini nedograjene objekte. Povečevanje staleža prašičev je bilo hitrejše od izgradnje potrebnih objektov.
- Problemi uhlevljenja: živali so uhlevljene v nepresušene hleve; zaradi tega so se pojavljale respiratorne bolezni in atrofični rinitis.
- Problemi prehrane: neupoštevanje strokovno pravilne prehrane mesnatih prašičev in neizbalansirani obroki so močno vplivali na rezultate reje, reprodukcijske probleme (slabe obrejitve), pojavljanje anemije, driske in zahiranja pujskov.
- Zdravstveni problemi: poleg že omenjenih zdravstvenih težav je omenjena agalaktacija, mastitis, garjavost prašičev. Med te probleme sta vpisana tudi pojavljanje tako imenovanega belega mesa in zgodnja embrionalna smrtnost pujskov, ki naj bi bila posledica prezgodnjega pripuščanja.
- Problemi kadra: pri uvajanju nove pasme prašičev ni bilo na farmah izkušenega kadra, ki bi bil sposoben voditi intenzivno in specializirano proizvodnjo. Kolikor so posamezni obrati dobili strokovnjake za vodstvo prašičerejskih farm, so bili to mladi in neizkušeni strokovnjaki, ki so se s problemi proizvodnje spoznali šele na farmi.
- Pri izvozu bekona v Veliko Britanijo je Slovenija naletela še na problem nizkih cen zaradi slabe kakovosti jugoslovanskega bekona. Slovenski strokovnjaki so uspeli, da je bil sprejeta posebna kakovostna kategorija, tako imenovana »Yugoslav special«, ki je imela višje kakovostne zahteve (večja dolžina polovic in tanjša debelina hrbtna slanina) ter zato boljše ceno in so jo izpolnjevali pitanci švedske landrace pasme.
- Vse naštetu je spodbudilo med drugim tudi naslednje:
  - raziskovalno delo v prašičereji: takratni odbor za prašičerejo je strokovne in znanstvene inštitucije pozval, naj predlagajo raziskovalne teme, ki jih bo financirala Zbornica za kmetijstvo in gozdarstvo,
  - program izobraževanja kadrov v prašičerejski proizvodnji; na Kmetijskem inštitutu Slovenije so tako v času od 25. do 27. 5. 1961 za strokovnjake organizirali strokovni seminar iz prašičereje,
  - izgradnjo Progenotestne postaje Prevoje in uvedbo moderne selekcije prašičev,
  - pravilnik o delovanju in zdravstveni zaščiti rejskih središč,
  - pravilnik o načinu prevzema, odkupa, prevoza, uhlevljenja in ocenjevanja kakovosti prašičev za bekon – začetek plačevanja prašičev na osnovi dosežene klavne kakovosti,
  - pričetek osemenjevanja svinj.

V tistih letih žal ni uspel načrt izboljšanja kakovosti prašičev, ki so jih takrat redili predvsem na kmetijah. Ferjan (1970) piše, da so poskusi spričo visoke zahtevnosti landrace prašičev ob ekstenzivnih pogojih kmečke reje že v drugem rodu propadli. To je tudi čas pričetka zmanjševanja prašičereje na kmetijah, ki je bila ob koncu petdesetih let zelo dobro razvita – leta 1959 je bilo v Sloveniji na staležu 549.669 prašičev in od tega na kmetijah 98,8 %. Po tem letu se je število prašičev v Sloveniji pričelo zmanjševati in šele v letu 1983 je bilo na staležu več prašičev kot v letu 1959, ko smo imeli na 100 prebivalcev 34,88 prašičev, kar je med največjimi v vsej zgodovini slovenske prašičereje.

Z zgraditvijo prašičerejskih farm se je preneslo selekcijsko delo na farme. Šestdeseta

in začetek sedemdesetih let je obdobje intenzivnega raziskovalnega dela, ki je dalo osnove za organizacijsko preureditev slovenske prašičereje v sedemdesetih letih. Dobili smo nove pasme prašičev – uvoz novih pasem za križanje (pietrain leta 1964, 1982, belgijska landrace leta 1964, large white leta 1967, nemška landrace leta 1968, 1969, duroc leta 1982), izselekcionalirali križanja 12 x 55, 12 x 33, 12 x 44, 12 x 53 in 12 x 54. V letu 1978 je bil sprejet zakon o ukrepih v živinoreji in uvedeno je licenciranje merjascev. V skladu z določili zakona o ukrepih v živinoreji je bila vsako leto imenovana republiška komisija za pregled in odbiro merjascev za osemenjevanje in merjascev v selekcijskih središčih.

Na farmah je bilo od čistopasemskih prašičev največ prašičev pasme švedska landrace. Poleg tega so imeli v manjšem obsegu predvsem za potrebe načrtnih križanj še pasme large white, nemška landrace, pietrain in duroc. Na večini farm in na prašičerejskih kmetijah so po letu 1976 uporabljali za proizvodnjo pujskov svinje križanke linije 12 in

merjasce nemška landrace, po letu 1982 pa tudi merjasce pasem duroc in pietrain ter križance. V široki reji z uporabo merjascev mesnatih pasem oplemenjujejo obstoječe populacije prašičev. Še posebej po vstopu Slovenije v EU se je zelo povečalo nakupovanje, pogosto povsem nenačrtno, plemenskih prašičev v tujini in z njimi so prišle tudi različne bolezni, ki so nekdanje dobro zdravstveno stanje slovenskih prašičev povsem spremenile. Ravno to pa je verjetno glavni vzrok za propad številnih farm in kmetij z rejo prašičev, za propadanje slovenske prašičereje.

Svet za živinorejo pri MKGP je leta 2005 sprejel Rejski program za prašiče SloHibrid, ki so ga izdelali Kovač, Malovrh in Sedminek (2005). Dopolnjen in ponovno potrjen je bil v letih 2010 in 2012. Zadnji je dostopen tudi na spletu: http://agri.bfro.uni-lj.si/Enota/html/RP/RP_SloHibrid12.pdf. Pasma, ki so vključene v rejski program, so bile imenovane na novo in so predstavljene v prilogi: Slovenske pasme prašičev (str. 106) ter na str. 31–37 v Rejskem programu za prašiče SloHibrid (Kovač, Malovrh, 2012).

Merjasec large white (fototeka enote za prašičerejo)

7.

Stalež prašičev v Sloveniji v letih 1869–2012

Leto	Število prašičev	Število plemenskih svinj in brejih mladice
1869	287.647	*
1880	324.823	*
1890	440.326	*
1900	375.862	*
1910	553.273	*
1921	317.000	*
1931	490.000	*
1939	470.000	*
1946	433.715	58.787
1947	366.352	51.062
1948	*	*
1949	429.061	59.658
1950	446.684	52.990
1951	516.568	53.638
1952	452.091	53.112
1953	418.826	43.297
1954	438.000	*
1955	480.899	50.753
1956	424.087	*
1957	434.135	*
1958	491.524	*
1959	549.669	68.767
1960	508.880	63.482
1961	513.797	60.110
1962	517.086	60.886
1963	478.284	58.488
1964	491.448	58.372
1965	500.068	60.156
1966	428.289	54.937
1967	452.866	53.045
1968	480.294	54.855
1969	444.963	54.677
1970	449.188	56.152
1971	471.145	57.855
1972	444.608	51.304
1973	408.680	49.920

1974	446.640	54.535
1975	467.561	54.508
1976	442.997	49.442
1977	455.098	50.971
1978	484.767	51.418
1979	460.288	47.333
1980	467.108	48.136
1981	509.117	54.680
1982	544.318	51.850
1983	566.652	55.233
1984	635.112	67.262
1985	620.460	61.089
1986	565.690	58.469
1987	596.438	58.468
1988	607.275	59.259
1989	576.263	57.485
1990	557.878	57.871
1991	587.815	57.707
1992	529.041	51.890
1993	601.850	55.511
1994	591.514	55.130
1995	592.034	56.232
1996	552.273	47.899
1997	578.193	52.829
1998	592.378	52.212
1999	558.459	51.183
2000	603.594	56.895
2001	599.895	55.646
2002	655.665	57.567
2003	620.506	55.799
2004	533.998	47.332
2005	547.432	47.273
2006	575.116	47.976
2007	542.590	45.425
2008	432.011	36.326
2009	415.230	33.601
2010	395.593	29.630
2011	347.310	25.509
2012	296.097	24.389

Angleški cepljenci: križanci domačih prašičev z angleškimi prašiči.

Cépljenec: prašič križanec.

Čisto domače pleme, domače prešičje pleme: prvotni prašiči, prašiči na visokih nogah, z dolgimi suhimi rilci, pokonci stoječimi ušesi, ostrimi (ozkimi) grebenastimi hrbtišči, slabo rastjo, dopitani imajo velik delež kosti v primerjavi z mesom in mastjo.

Črno bela »krškopoljska svinja«: krškopoljski prašič.

Črno bijela slovenska svinja: krškopoljski prašič.

Črno lisasti tip gorenjskih prašičev: je nastal s križanjem **stare podeželske pasme**, tj. prašiči prvotne pasme z jorkširski in deloma s prašiči nemškega heševskega tipa. Na to pasmo je znatno vplival tudi krškopoljski prašič.

Črno pasasta gorenjska svinja: gorenjski črno lisasti prašič.

Črno pasasti, pasasti ali krškopoljski prašič: domači primitivni prašič, ki je bil dolg, na visokih nogah, z ravnim, toda ozkim in strehastim hrbtom, z dolgim in ravnim rilcem. Ta prašič je bil počasne rasti, slabše rodovitnosti, vendar izredno odporen in skromen. Tudi za mraz ni bil občutljiv. Klali so ga v drugem letu starosti, ko je dosegel telesno maso celo 400 in več kilogramov. Meso je bilo zelo okusno, lepo pretkano z mastnim tkivom, cenjeno za sušenje, ker se je dolgo ohranilo nepokvarjeno, zlasti pa

je bilo iskano za izdelavo kranjskih klobas. Prašič je bil črn z značilnim belim pasom čez hrbet in trebuh za plečetom.

Deželska svinja: prvotni prašiči, trdnejše narave, dobro prenašajo slabšo rejo in prehrano.

Deželski ščetinarji: prvotni prašiči; deželski prašič ima goste, dolge, včasih celo kodraste, na hrbtu grebenaste ščetine; domači ščetinec je trden, da se ne zmeni za vsak dež, za vsako sapico in za vsak mraz; tudi vročino lažje prenaša.

Dolenjska krškopoljska pasma: krškopoljski prašič.

Domača črno pasasta – krškopoljska pasma: krškopoljski prašič.

Domača črno pasasta ali krška svinja: prvotni dolenjski prašič; krškopoljski prašič; na Dolenjskem imenujejo te prašiče **pasaste, prekaste** ali **progaste**. So črni, le sredi života imajo belo liso. Glava je srednje dolga, ozka, z velikimi, visečimi uhlji, vrat je kratek, močan, noge so srednje velike.

Domače prašičje pleme: prvotni prašiči.

Domače požlahtnjeno deželno prašičje pleme: oplemenjeni prvotni prašiči.

Domači dolenjski čisto navadni prešiči: dolenjski domači neoplemenjeni prašiči; veliki po velikosti, niso dobri za pitanje, velik delež kosti v primerjavi z mesom in mastjo.

Domači prašiči: prvotni prašiči; dobre lastnosti domačih prašičev so utrjenost, dobra rodovitnost in rastnost, da se radi rede, da so pripravi za pašo, da dajejo

prav slastno meso, ki je posebno pripravno za mesene klobase in fine gnjati (ali šunke). Meso domačih prašičev je čvrsto, jedrnato ali bolj temnordeče barve, preka-jeno je bolj stanovitno in bolj okusno kakor meso jorkširskih prašičev. Prav zaradi tega nam dajejo domači prašiči najboljše mesene klobase in sočne gnjati.

Gorenjski črnopikasti prašič, črnopasasta prašičja pasma, gorenjska črnopasasta prašičja pasma, črnolisasti tip gorenjskih prašičev, prašiči črno-belo lisastega ali črnopikatsega tipa: gorenjski črnolisasti prašič.

Gorenjski podeželski tip prašičev: prvotni gorenjski prašiči.

Heševc: nastal je s križanjem severnonemških pasem z veliko angleško belo pasmo – jorkširci. Poimenovan tudi **nemški žlahtni prašič, nemška oplemenjena pasma.**

Izkoženci: prašiči, ki so jim pri klanju odirali kožo, zaklani tehtajo 150 kg in več.

Karbonadni prašič: prašiči ob zakolu stari $\frac{3}{4}$ do 1 leto s telesno maso 100–120 kg; za svežo svinjino, za pečenko, za karbonade (za kotlete ali karmenateljce).

Kranjska krškopoljska pasma: krško-poljski prašič.

Kranjski podeželski prašič, prvotna pokrajinska pasma, domača podeželska pasma, stara podeželska pasma: prvotni prašiči na Gorenjskem, dajejo izborno meso (kranjske klobase), odporni so proti kužnim boleznim in vremenskim neprilikam v planini.

Kranjski prašič, kranjec: prvotni prašič.
Kratkouha svinja: prvotni prašiči na spo-

dnjem Štajerskem; pasma je verjetno nastala iz križanja velikih dolgouhkih domačih svinj s hrvaškimi in nazadnje še z laškimi svinjami. Ščetine so večinoma na prednjem delu telesa bele, na zadnjem pa črne ali tudi včasih rjave. Včasih je ves život črn in samo okoli prsi prepasan z belo proggo; nahajajo se pa tudi popolnoma črne in popolnoma bele kratkouhe svinje. Prašiči so utrjeni, niso izbirčni v krmi in dajo slastno meso in slanino.

Krmljenka, izkoženka: prašiči za pitanje, spitani za slanino.

Krškodoljska svinja: krškopoljski prašič.

Krškopoljska ali črnopasasta svinja: krškopoljski prašič.

Krško-poljski – črnobeli slovenski prašič: krškopoljski prašič.

Krškopoljski prašič: pokrajinska pasma, ki so jo poimenovali po kraju, kjer se nahaja; Dolenjci jim pravijo **pasasti prašiči** ali pa tudi **prekasti prašiči**, ker so take barve.

Krškopoljsko svinjčje (dolenjska pasmina): krškopoljski prašič.

Lisasta pasma: domači prašiči oplemenjeni z angleško – jorkširsko ali požlahtnjeno nemško (heševsko) pasmo.

Naravna pasma (pleme): pasme (plemena), ki so nastale vsaka na svojem ozemlju vsled ondi se nahajajočih podnebnih in drugih razmer in ni poznano, od kod izvirajo.

Naravna ali prvotna plemena: sem spada tudi naše domače »prekasto« pleme, to so trdni prašiči, ki so za zgodnje pitanje manj sposobni, ker se bolj počasi razvijajo. Tudi nimajo za pitanje najugodnejših telesnih

oblik. Prav dobri pa so za poznejše opitanje, ko so stari eno leto in pol ter več.

Naši navadni prašiči: domači neoplemenjeni prašiči, prvotni prašiči.

Navadna deželjska pasma: prvotni prašiči.

Navadna domača pasma prašičev: prvotni prašiči; to so počasi rastni prašiči, pri pitanjih je v primerjavi s slanino preveč kosti. Meso je iz predebelih in pretrdih vlaken, slanina pa je premalo razstopljiva in daje preveč ocvirkov. Primerna za pašo ali za žir.

Navadno črno pleme: domači neoplemenjeni prašiči, prvotni prašiči.

Nekdanji prekasti ali pasasti (črnolisasti) prašiči: prašiči z dolgimi rilci, visokimi nogami, krivim hrbtom in ploščatim životom.

Nemški cepljenci: križanci dolgouhkih nemških prašičev z velikimi angleškimi prašiči.

Nemški heševski prašič: prašiči se odlikujejo v tem, da so dolgega in širokega života in imajo dolga in viseča ušesa. Noge so trdne. Mišičje je močno razvito. Prašiči se hitro razvijajo; svinje so rodovitne in imajo za mladiče dovolj mleka. V hrani niso izbirčni, imajo utrjena prebavila, zaradi česar so prav sposobni za pašo kakor tudi za hlevsko rejo. Sprememba v podnebjju ali v hrani jim ne škoduje. Tudi proti boleznim so zelo utrjeni. Dajejo slastno meso in mast.

Oparjenci: prašiči, ki jim pri klanju niso odirali kože, zaklani tehtajo 100–130 kg – **pršutniki**.

Oplemenjeni črnopasasti prašič starega kranjskega izvora: gorenjski črnolisasti prašič, oplemenjen z jorkširo in/ali s heševcem.

Pasasti prašiči ali prekasti prašiči: krško-poljski prašič.

Peršutar: mesnati prašiči, zaklani tehtajo 100–130 kg; imenovani tudi **prolenk**, **projnik**, **probenk (?)**, **pršutar**, **oparjenec**, **pršutnik**; prašič za pršut.

Pikci ali mali hrvaški turopoljci: domači prašiči, prekrižani s hrvaškimi prašiči; pikci so dobri za pitanje in se močno opitajo (verjetno je mišljeno zamastijo), pikci so ob koncu pitanja majhni v primerjavi z domačimi prašiči.

Polžlahtni prašič: križanci med domačimi prašiči in žlahtnimi prašiči (angleški jorkširci, nemški); prevladuje delež domačih prašičev; so dolgega, povitega života, srednje visokih nog, čvrstih, ne predebelih kosti, širokega križa, globokih in širokih prsi, širokega čela, srednje dolgega rilca in imajo velike, ohlapne, viseče uhlje. Živali so rodovitne, odporne in skromne, dobre so za meso, dajejo dovolj slanine in masti in so primerne za male kmetije. Barve so povetini čisto bele, pa tudi črnopasaste oziroma progaste. Mnenje je, da so črnopasasti prašiči odpornejši in trdnejši ter primerni za hribovite in planinske kraje.

Požlahtnjena plemena (pasme): so nastala s »cepljenjem« naravnih plemen z žlahtnimi prašiči in po naših krajih jih imenujejo »cepljenci«; izboljšane domače pasme.

Požlahtnjeni dolenski prašiči: domači prašiči (pasasti, črni) oplemenjeni (požlahtnjeni) z nemškimi heševskimi prašiči.

Požlahtnjena domača svinja: križanci velike dolgouhe domače pasme z veliko belo žlahtno pasmo.

Prekasti prašič: krškopoljski prašič.

Prekec: krškopoljski prašič.

Primitivni domači prašič, prvotna domača pasma, stara domača pasma, domači prašič starega tipa: prvotni prašiči; odporni prašiči, prilagojeni domačim, običajno revnim razmeram. Iz domačih pridelkov dajejo sorazmerno več kakor uvožene pasme.

Prolenk, projnik, probenk (?): prašič pri telesni masi okrog 80–100 kg, ki se mu ostrga ščetine (se ga gara), meso je namenjeno za uporabo skupaj s slanino in kožo; ime tudi za tekače za pitanje ali peko (odojki).

Pšenatne ali strokaste svinje: prvotni prašiči, ki jih je bilo veliko na Pohorju; verjetno so to drobni, podolgovati prašiči?

Slaninarica: ime za prvotno svinjo v naših krajih, dolgo črno svinjo z visečimi uhlji; svinja, ki daje mnogo slanine.

Solčavski črni (črnopasasti) prašič: prvotni prašiči v Solčavi; so črne barve in se pasejo

vse poletje po visokih planinah; odporni.

Starinsko istarsko pleme: prvotni prašiči v Istri; veliki po velikosti in črne barve.

Ščetinar: s ščetinami porasla žival, zlasti prašič: nakrmiti ščetinarje.

Ščetinovec: zastarelo ščetinar, ščetinec: zaklati ščetinovca.

Štajerski črni prašič: prvotni prašiči na Štajerskem; imajo fino meso in okusno slanino; slovijo štajerske svinjske gnjati.

Velika dolgouha domača svinja: prvotna oz. naravna pasma na spodnjem Štajerskem; ima dolga, široka, naprej in dol viseča ušesa. Ščetine so na hrbtu grebenaste, po ostalem telesu deloma ravne, deloma kodraste in različne barve: navadno rumenkaste, rjavkaste, sivkaste, pa tudi črne in črno-bele (cikaste). So zelo velike, utrjene in dajo okusno meso in trdno slanino.

Hvala prof. dr. Ivanu Štuhcu in Petru Pribožiču za pomoč pri nastajanju glosarja.

Farma Ihan (fototeka enote za prašičerejo)

Slovenska dežela.

terland odpre, Rejbinski rešetarji se bodo z svojo suho robo po nemških železnicah vozili, de bo kaj, slava krajskih klobas se bo clo do Šlesvig-Holsteina glasila, če jih bo kak učen nemšk kuhar za „pikant“ spoznal, naše kuharce se bodo v Hamburg, Berlin, v Monakovo prevažovale, za terde tolarje Nemškute učit, kako gre žgance zabeliti in krajske potice narediti; za priklado ali nameček

Slovenija, 1849, šte. 19, str. 74

**Različnost živeža
v raznih krajih sveta.**

Ljudje sploh mislijo, da klobasa izvira od prešiča, pa moti se, kdor je takih misel, zlasti v večjih mestih, kjer nabašeja marekdaj čuvo bolj s konjskim, oslovskim, kozjim in drugim mesom, kakor s svinjskim.

Kmetijske in rokodelske novice, 17(1859)40, str. 312

**Ozir po svetu.
Pisma iz Mehike.**

24. decembra o polnoči ššli smo se okoli božičnega drevesa, s kterega je visela tudi kranjska prekajena klobasa, ki mi jo je na pot dala Lozerjeva Manica, teta mojega in tvojega součenca Boštijana Luterška.

Kmetijske in rokodelske novice, 23(1865)18, str. 143

Eine Ersteigung des Triglav.

sich meldenden Hunger mit einer köstlich mundenben Krainer Wurst und einem Stück Brot gestillt hatten, wurde ein kräftiger Schluck aus der Flasche mit Schest's Kräuterduftenden Nebenessen gemacht.

Laibacher Tagblatt, (1869)186, str. 2-3

Spomini na planine.

II.

Hoja na Grintovec.

nili. Ko prisopihamo čez strmo Ljubeljco v Leskovec, se podamo v krčmo, da bi si ondi s kapljico vina namočili svoja suha grla in pa še kako Kranjsko klobaso ali kaj družega za prihodnji dan kupili. Nismo

Kmetijske in rokodelske novice, 35(1877)9, str. 66

Kaj Valvazor kratkočasnega pripoveduje o starih Kranjcih in Kranjcih.

o božiču. — „Medena in orehova potica“ in pa „suha klobasa“ sta tedaj starodavna originala Kranjska, katera tudi Nekranjecem še danes dobro dišita.

Kmetijske in rokodelske novice, 35(1877)11, str. 83

Ričet.

Dolgo že nisem kuhaj ričeta, skoro že ne vem več, se mi bo li sponesel, ali pa bo vse skup neslana, neokusna in neprebavljiva brozga, ktera se nazadnje vlije v korito tisti čveteronožni živali, ki daje gradiva za slavne kranjske klobase, po kterih ričet dobiva še le pravo zabelo.

Slovenec, 6(1878)94, str. 1

Täglich zu haben:
Krainer Würste,
 hergestellt in jedem Mittwoch und Samstag frischer
Rebraten und Bratwürste,
 mit beste zubereitet, bei
Karl Urbas,
 Fleischh. Nr. 38.
 Besteßte Vorbereitungen werden prompt und leidend
 ausgeführt. (401)

*Laibacher Tagblatt, 11(1878)208, str. 4
 (oglas je objavljen tudi v drugih številkah)*

Velika gospa.

(Femina luxuriosa.)

in brati slabo ali celo ne, nemščina njena je pa res klasična, namreč taka, da je na nemškem nikjer ne dobiš. Krški raki, bohinjski žganci, kranjske klobase in ljubljanska nemščina, kakoršno ženstvo govori, — so štiri reči, kakoršnih menda po vsem svetu nikjer ni, le da prvo troje slovi zavoljo svoje dobrote po svetu, zadnjega pa se naša dama še celo višega stanu ne sramuje.

*Ljubljanske slike, Ljubljana 1879, str. 169–185
 Slovenec, 7(1879)63, str. 2*

Nova knjiga.

kar ima njegova domovina dobrega in lepega: krasni ilid, lepe gorenjske dekleta, zdravo dolensko kapljo in glasovite kranjske — klobase. A kaj še le, ko začne govoriti o svojem Proširnu! Z nekim

Zvon, 6(1880)7, str. 109–112

Izvirni dopisi.

gulaš itd. Kaj je zaukazal, ne vem. Natakur mu prinese na lepem kročniku kranjsko klobaso s brenom in ker je tu prenočil, tudi knjigo, v kojoj se tujci zapisujejo. Na vprašanje g. profesorja, od kod so klobase, odgovori muhasti natakur, kakor so včidel vsi njegovi tovariši, šalivo ali iz nevednosti, da so iz Brezja na Gorenjskem.

Slovenec, 8(1880)51, str. 2–3

Gostilna „pri fajfi“,
 lingarjeve ulice,
 vsako ~~soboto~~ (555—1)
frišne pečene klobasce, jeterne,
krvave in kranjske klobase.

Slovenski narod, 13(1880)249, str. 4
(oglas je objavljen tudi v drugih številkah)

(Novi klavni red)

Toliko priljubljene in vsemu svetu znane „kranjske klobase“ bodo vsled tega bolj in bolj iz navade prišle. Mi sodimo, če se zasebnikom dovoli, da smejo prešiče doma klati, da bi se to tudi krčmarjem lahko dovolilo. Kar se tiče

Slovenec, 9(1881)118, str. 4

Poslano.

Listič, katerega v Ljubljani nikdo tiskati neče, a malokdo čita, napada zbog pomanjkanja gradiva slovensko dramatiko, oponašaje jej, da je v nekeji igri bil govor tudi o kranjskih klobasah in prestah. Naj bi dotična glava v svojej dvomljivej duhovitosti premislila, da je omenjena igra vzeta iz nemščine, da so klobase, posebno pa „Wurst mit Sauerkraut“ v Nemčiji jako v čišlu in da Nemci razločujejo toliko vrst klobas, kolikor filozofičnih zistemov. Zakaj nam tedaj zavidati klobaso, to skoro izključljivo nemško jedilo? Zlasti so pa kranjske klobase jako dobre in okusne, dokaz temu je, da se razpošiljajo po celem cesarstvu in še dalje, da jih celo marsikdo uživa, ki si je s svojim umazanim peresom baš toliko zaslužil, da si privošči kranjsko klobaso in presto — a večkrat še tega ne plača.

Sicer naj bi pa dopisun bil vesel, da se sploh igra slovenski in mu je tako dana prilika mašiti luknje v svojem listu, kateri je in ostane „blat“, naj izhaja vsak ali le vsak osmi dan.

Kranjska klobasa & Comp.

Slovenski narod, 15(1882)3, 04.01.1882, letnik 15, str. 2 -3

*Amtsblatt zur Laibacher Zeitung (30.09.1882, številka 224), str. 1915
(oglas je objavljen tudi v drugih številkah)*

Listek.

Ribničan nagovori Kočevarja slovenski, Kočevar pa se zareži nad njim: — „Nix krainerisch.“ — Ribničan si je to dobro zapomnil, ter pustil odslej Kočevarja popolnem v miru. Na Semmeringu pa potegne Ribničan iz jednega žepa kranjsko klobaso, iz družega pa malo steklenico brinjevca. Z nekako čudno poželjivostjo gledal je Kočevar na Ribničana, ki se je s tako okusno klobaso mastil. Pa kaj klobasa, brinjevec, brinjevec.

Škrat, 1(1883)3, str. 6

Kratka povest v dveh odstavkih.

Vse premalo praktični so taki ljudje. Mari bi si izbrali kak drug bolj hvaležen predmet. Zakaj bi ne pisali n. pr. o kranjskih klobasah?

Kranjska klobasa nosi slavo naše dežele križem svet. Na Dunaji in v Gradci je v čisljih in pridobila si je že častno mesto mej inserati nemških listov. To pa v prvej vrsti zaradi tega, ker je ostala lepo pohlevna in ponižna „kranjska klobasa“ in je ni napuh nikdar toli prevzel, da bi se hotela šopiriti kakor slovenska klobasa mej svet.

V drugej vrsti pa zaradi tega, ker je v resnici dobra, naj prihaja iz Auerjeve ali pa iz Pavlinove tovarne, ali pa iz katere druge hiše, ki se peča s klobasarijo in je vsled tega več ali manj na glasu.

Škrat, 1(1883)20/21, str. 79–81

7. **Bodežiče.** Cesta iz Radovljice na Bled, poleg bohinjske Save, pelje, ko pride po slabem mostu na levi breg reke, nekaj časa pod visokim, skalnatim robom. Vrh tega roba je na brdovitem svetu mala vas Bodežiče z majhno cerkvico, pri kateri se je shajalo pred več stoletji mnogo romarjev. Bila je tu nekdanj imenitna božja pot. Cerkvica je predelana in prezidana; a ostala je neizpremenjena severna in zahodna stena in slike na zunanji strani. Na korovi steni sta dve podobi: sv. Krištof, čeznaravne velikosti, in podoba Križanega pod naravno velikostjo. Svetnik je mladega brezbradnega obraza in dolgih kostanjevih las, prsi do pasa so v jeklenem oklopu, okoli ledij blizu do kolen je svetlo-rudeče ovijalo, položeno v bogate vertikalne gube, noge so gole. Ta slika je podobna onim pri sv. Janezu v Bohinji; način nagleda in slikanja je isti; mora biti z onimi sočasna. Tudi male rozete po ovijalu so nanešene istim načinom. Druga podoba, predstavljajoča Kristusa na križi, je po vnanjosti nekoliko mlajša, vendar je prištevati vsaj srednji gotski dobi; golo je bolje razumljeno in energičneje modelovano, barve ne tako sveže in vesele, ker vlečejo nekoliko na rujavkasto. V srednjem in spodnjem delu podobe se vidijo reči, ki simbolizujejo prestopanje božjih zapovedij. Muzikalna in poljska orodja nečestje praznikov; **klobasa, prava „kranjska klobasa«** (po ti sliki že srednjeveškim Kranjcem priljubljena) **prelom posta i. t. d.** Strešica je varovala zgornji del slik pred vremenom, spodnji del je pa že precej poškodovan. Na steni ladje sta dve podobi iz 16. stoletja, ki predstavljata neko povest, katero pripoveduje P. pl. Radič v svojem vodilu za blejsko okolico na drobno.*)

Umetniške starine na Gorenjskem (1885, letnik 5, številka 1)

Avtor(ji): Franke, Ivan

Vir: Ljubljanski zvon, 5(1885)1,

<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-7A38UP0M>

Kaj človek skusi, ako peš na Dunaj gre.

v tem oziru potniku na Kranjskem bolje, kajti krčmarjeva „mati“ imajo vsaj kako „suho“ klobaso v kakšnem predalu, ki jo z veseljem lačnemu potniku podajo — kakoršne si že ta želi, surove ali kuhane; na tujem pa nimajo „kranjskih klobas“.

Slovenec, 13(1885)47, str. 2

Anzeigblatt zur Laibacher Zeitung (02.10.1886, številka 225), str. 1848
(oglas je objavljen tudi v drugih številkah)

Sviftijada.

(Edenindvajseti sprev.)

Poslednja spremlja v istini Slovca kršdem sveta. A pravaga rodoljuba ne zapelje prirojena sentimentalnost sredi blagra tujih narodov v renegatstvo. Posledaje nam izpričuje rodoljuben rimski romar, ki hvahli na razvalinah nekdanjega mogočnega Rima — domače kranjske klobase, katerih mu ne nadomestijo vse lukulčne jedi ponosnega Rima.

Pravično sodi rodoljubni rimski romar. A Sviftijaneec, večni sitneč, analiziral je slaboje baš prod štirinajstimi dnevi z nekim vršim rejakom na tujem klobaso naših narodnih razmer. In ta domača klobasa veljala ga je dve butelji vina za boljše njeno prebavljenje. Sviftijaneec.

Slovenec, 16(1888)93, str. 1

Hišna obrtnost.

Nekatere stroke kranjske hišne obrtnosti pa so se venderle ohranile in so celo napredovale, kakor sitarski izdelki, izdelovanje čipek, pletarstvo slame in lesni izdelki. Drugi izdelki hišne obrtnosti, izmed katerih gredo nekateri preko kranjskih mej, so: sirarski izdelki, žgane pijače in „kranjske klobase“, katere imajo odlično mesto na velikomestnih jedilnih listih. Izvrstni in obširni opis kranjske domače obrtnosti, ki ga je sestavil v tej stvari prvi naš strokovnjak ces. svetnik g. J. Murnik, podaje nam jasno in pregledno sliko o sedanjem stanju naše hišne obrtnosti in se ozira tudi na zgodovinski razvoj te stroke.

Učiteljski tovariš, 30(1890)19, str. 223

Razne vesti.

(Ostrupljenje s klobaso.) V Ulmu na Nemškem zbolelo je 13 vojakov vsled užitka pokvarjenih klobas. Jeden je že umrl. Pri kranjskih klobasah se take nezgode pač ni bati.

Rodoljub, 1(1891)4, str. 35

— (Nov Polikratev prstan.) Stara pravljica pripovedaju nam o prstanu Polikrata, ki ga je ta vrlog v morje in zepet našel v trebuhu rihe pri pojedini. Da se pa slati prstani nahajajo tudi v kranjskih klobasah, tega se je preveril to dni ljubljanski brivec g. A. D., ki je v neki gostilni v Šiški jedel mesnate klobase. Bile so mu tako všeč, da si je vzol dro žo domov. Kako se zvedu njegova soproga, ka preseže dobro prokajeno klobaso, ko ja je skubala, in zadene z nožem ob nekaj trdega. Bil je rlat poročni prstan s črkama M. S. Po popraševanju zvedel je g. D., da je v

istini krčmarica pogrešala že nekaj mesecev svoj poročni prstan. Da bi se bilo to vidno znamenje zakona v mesnati klobasi prokajalo v dimniku, to jej pač ni prišlo na sm. In vender je bilo tako. Kranjske klobase imele so že do zdaj dobro ime po svetu, že se bade pa zvedelo, da se v njih nahajajo celo slati prstani, pomislila se boja gostora prav močno popravevanje po njih. Kdor hoče krenieti, kje je ta srečna gostilna, ki se bade baje odslej imenovala „pri slati klobasi“, lazu to lahko pri g. A. Duranen v Malčevi hiši.

Slovenski narod, 25(1892)9, str. 3

Janke Ev. Sire v Kranji
 pripravila staga lahorna zaloga mnogostrotnega 77 2 2
specerijskega blaga.
 Pevhno pripravila kranjske klobase po 9¹/₂ kr. komad, pleče in gnati, suho meso, špeh, salami ograke po gid. 1 50, domače po 1 gid. Kilo, pri odvetju najmanj 5 kilo lahorni kranjski brinjevec liter gid. 1— do gid. 1 40 ali-
 vovko po 1 gid. s steklenico sred po poklsem porzetji.
 Tudi vsprajem pridnega dolga dobrih stariet za učencem.

Domoljub, 6(1893)16, str. 201

Na slovanski sever.

Ali res ne? Potem že raje sam povem: Najbolj znamenita jed na svetu so — kranjske klobase. Temu izvestno vsi priitrdite. Rad bi ga poznal, kateri bi to tajil.

Koledar Družbe sv. Mohorja: za navadno leto 1893, str. 50

3) V tem računu se tudi čita: „Dem Fleischkuecker so die Castrava abgethan und die Würste gemacht, zahlte ich 48 kr.“ Kaj, ko bi se iz tega sklepalo, da so delali klobase od koštrunovega mesa? Najbrže pa bi bil ta sklep prenagljen; tako slabega ukusa pač niso imeli mestni očetje, katerim je učitelj Marius za novo leto želel „auch Beibehaltung dero hochbegabten Verstandes“. Da bi leta 1623 ne bili še znali delati naših slavnoznanih klobas? To ni verjetno! Zato recimo rajši, da se je blagajničar v svojem računu le neokretno izrazil, in pustimo kranjskim klobasam njih kolikor mogoče častito starost.

Ljubljanski zvon, 14(1894)12, str. 730

Trgovska in obrtniška zbornica za Kranjsko

III. Zbornični svetnik Feliks Stare poroča o prашanju a. k. okrajnega glavarstva v R., ako zadostuje, da se za izdajo obrtnega lista za izvrševanje preka jevalskega obrta oziroma izdelovanja in prakajevanja kranjskih klobas doprinese spregled učnega spričevala kupcev in odjemalcev o dobroti izdelkov.

Zbornica se je že v svojem poročilu na o. k. deželno vlado z dne 12 junija 1899, št. 722 izrekla, da naj se tudi v interesu prešičeroje ne otežkoči trgovina s klobasami in drugimi prekajevinami in da naj se dotične osebe pouče, kako se doseže pravica trgovanja s prekajenimi kranjskimi klobasami.

M. G., katere se to vprašanje tiče, se poča že skoro 40 let s prakajevanjem in izdelovanjem klobas, in ta obrt že 30 let samostojno izvršuje. Goštinčičarji in trgovci iz Dunaja, Gradca, Ljubna in drugih mest so ji izdali najboljše spričevala, da imajo njene kranjske klobase najboljši okus in da vse take izdelke katere so od drugih dobili, prekašajo.

Kmetijske in rokodelske novice, 57(1899)52, str. 46

Vprašanje 28. Kako se delajo iz svinjine **pristine kranjske klobase**, ki so tako okusne in sočne? Prosim za natančen postop, oziroma recept, koliko je vsaki mesa in špeha, kako je stek ravni in kakšne primesi je dodati? (S. S. v. Z.)

Odgovor: Bistveno izdelovanje kranjskih klobas je naslednje: Svinjsko meso se zrele ali razseka na primerne drobne kosec (ne predrežne) in raznotake špeh, ki so ga dodane več ali manj, kakor mestne klobase se žele. Razsekana meso so počkropi s šesnevo vodo ter se pehtupa s poprom. Čreva se nabašajo na znan način in gotove klobase se potem denejo sušiti in prekajati v dimnik ali v prekajevalnico. Dovolj sušene in prekajene klobase imajo in ehanje najboljši okus, če se hranjene v zasoki ali v sovrtne špehn. Soer imajo pa skoraj v vsaki hiši svoj recept in navade klobase delati, zato presimo štatanje, ki imajo v tej zadevi izkušnje, naj nam sporoče, kako se delajo najboljše kranjske klobase. In danih poročil hočemo sestaviti navodilo, kako delati dobre kranjske klobase, ker smo to spraskanje že večkrat dobili iz Primorskega in Štajerskega, ter utegne tak navod tudi marsikteri kranjski gospodini koristiti.

Kmetovalec, 20(1902)2, str. 17

— **Krainer Würste** — **deutsches Erzeugnis** ponuja graška tvrdka Heinzel nemškonačioninim ljudem. Kdo in kje dela na Kranjskem te „nemške klobase“, nam ni znano, hudomušneži pa trde, da Lojze Džimsky pa dr. Binder. Nam je to — „würst!“

Slovenec: političen list za slovenski narod, 33(1905)7, str. 3

Rdeče vino in vinska kupčija.

Preteklo leto se je iznova pokazalo, da so rdeča vina pridelovalcem ostajala v kleti. Ne govorim tukaj o kranjskem cvičku, ki se še vedno prodaja po neprijetno visoki ceni. Vendar pa smelo trdim, da ne bo nikdar dosegel tiste trajne, širokoznane slave, ki jo uživa na pr. pristna „kranjska klobasa“. Kajti ta diši vsakemu zdravemu človeku, dočim se cviček pije le bolj doma.*)

Kmetovalec, 22(1905)12, str. 102

Kranjskih klobas izvoz — Krainerwürste-Export — Esportazione delle salsiccie della Carniola.

Černe Karel, Spod. Šiška.
 Hafner Josip, Škofjaloka.
 Janežič Ivan, Ljubljana.
 Jeršin Ivan, Kranj.
 Jezeršek Fran, Kranj.
 Končina Ivan, Zatičina.
 Kos Alojzij, Vrhnika.
 Rus Ivan, Grosuplje.
 Sajovic brata, Tacen.
 Sirk Ivan, Ljubljana.
 Tomšič Viktor, Ilirska Bistrica.
 Urbas Julija, Ljubljana.
 Urbas Marija, Ljubljana.
 Urbas Vincencija, Ljubljana.
 Zajec Ivan, Ljubljana.

Adresar, Splošna naslovna knjiga za Kranjsko, 1912, str. 114

Klobase (izdelovanje) — Würsteerzeugung — Produzione di salsiccie.

Anžič Anton, Poljanska cesta 62.
 Cuzak Ivan, Šolski drevored.
 Chalupnik Janez, Stari trg 19.
 Černe Karol, Poljanska cesta 29.
 Selan Neža, Poljanska cesta 83.
 Urbas Julija, Stari trg 15.
 Urbas Vincencija, Komenskega c. 16.
 Zajec Ivan, Poljanska cesta 73.

Adresar, Splošna naslovna knjiga za Kranjsko, 1912, str. 141

Bleiweis (1855) je v knjižici »Zgodovina ces. Kralj. Kranjske kmetijske družbe s statističnim popisom kmetijstva na Kranjskem« popisal tudi prašičerejo. Takole piše: »Do zdaj smo le srednje in celo slabe oddelke živinoreje pregledovali; zdaj pa se nam vendar nekoliko boljše odpre. Posebno veselje nam ravno reja prešicev napravlja. Priprosti kmetič za goved in konje le malo skerbi, prešiče pa tako skerbno redi in pita, da si večje marljivosti o ti reci skor nikdo želeti ne more.

Pitanje z želodom in žirom je po Dolenskem močno v navadi. Izmed 75,200 prašičev se jih vsako leto več kot polovica tako odebeli, da tergovci izmed pridelkov krajnskega kmetijstva po špehu (zaski, slanini) najbolj vprašujejo.

Krajci pa ne pitajo samo domačega priredka; vsako leto se jim po več tisuč horvatov priganja, ktere manjši lastniki celo kajzarji ali sobenki kupujejo, pitajo, zaklane in otrebljene v Terst in na Koroško prodajajo. Tako prirede kak grošek in z ostanki si še predpustom postrežejo.

Klobase umejo Krajci kaj dobre delati; okajenih mesenih po veliko v Terst pošiljajo in tudi sami precej poručajo, zatorej se pa tudi s čevi močno kupčuje«.

Bleiweis, J. Zgodovina ces. Kralj. Kranjske kmetijske družbe s statističnim popisom kmetijstva na Kranjskem. Ljubljana, 1855, 32 strani

Članek »Nekaj o svinjereji« (1908) opisuje živahno trgovino z zaklanimi prašiči iz Kranjske na Koroško. Veliko prašičjega mesa in špeha ter kranjskih klobas izvozijo iz Kranjske, kar spodbuja razvoj reje prašičev. V nadaljevanju govori o oskrbi brejih svinj in novorojenih pujskov. Svinje naj se uporabljajo koristno za rejo toliko časa, dokler se število mladičev ne zmanjšuje, kar se zgodi navadno, ko prasile 6 do 10 krat.

Nekaj o svinjereji. (1908)19, str. 3-4, Korošec

Sustič (1926) kritično presoja pasme prašičev, še posebej pri reji v planinskih krajih. Trdi, da so jorkširski prašiči, kljub dobri rasti prezahtevni za rejo na planinah. Imajo tudi slabšo kvaliteto mesa kot kranjski podeželski prašiči. Sloves kranjske klobase temelji na reji domače podeželske pasme. Hvali podeželsko pasem Höschovega tipa in črnolisasti tip gorenjskih prašičev.

Sustič, Josip. Gorenjski črnolisasti prašič. 43(1926)20, str. 166-167, Kmetovalec

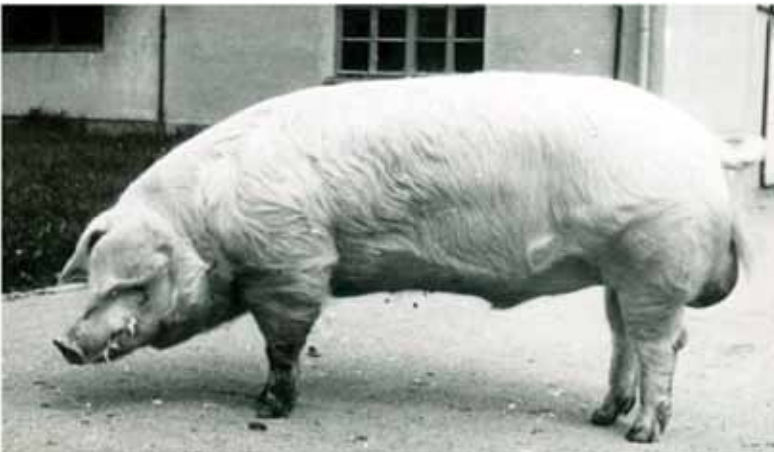
Drolc (1934) je zapisal: »Naš kranjski prašič je po svojem okusu poznan v precejšnjem delu Evrope in ravno radi tega ga moramo vestno gojiti, da se njegova kakovost ne bo zgubila in da ne bi s časom sam kot tak izginil s površja svinjereje.... Zadnja leta uvažajo k nam trgovci s svinjami prašiče iz savske banovine, kar predstavlja nevarnost za mešanje s kranjskimi prašiči in prenos bolezni.... Bomo rajši ostali pri naših kranjcih, ker le ti so dobri in okusni in dokler bomo to vrsto redili bo imela kranjska klobasa svoj starodavni sloves.«

Drolc, Jože. Črtice iz svinjereje. 16(1934)14, str. 3, Kmetški list.

**Dobre lastnosti domačih prašičev
treba ohraniti.**

Med dobre lastnosti domačih prašičev ni le prištevatih teh, da so utrjeni za naše razmere, da so rodovitni in rastni, da se radi redé, in da so pripravni tudi za pašo, ampak tudi te, da nam dajejo prav slastno meso, ki je posebno pripravno za mesene klobase in fine gojati (ali šunke). Meso domačih prašičev je čvrsto, jedrnato in bolj temno-rudeče barve; prekajeno je bolj stanovitno in bolj okusno kakor meso jorkširskih prašičev. Prav zaradi tega nam dajejo domači prašiči najboljše mesene klobase in prav fine in sočne gojati.

Dolenjske novice, 15(1899)24, str. 217

Plemenski merjasec (fototeka enote za prašičerejo)

10. Viri

1. Absec, M.O. O pitanju prašičev. 2(1941)10, str. 152–153, Orač
2. Arhiv Zadružne poslovne zveze Slovenije, mapa Bekoni, Ljubljana 1959–1964
3. Berbuč, Ivan. Veliki beli jorkširski prešiči. 2(1906)14, str. 216, Primorski gospodar
4. Bleiweis, J. Zgodovina ces. kralj. Kranjske kmetijske družbe s statističnim popisom kmetijstva na Kranjskem. Ljubljana, 1855, 32 strani
5. Bleiweis, J. O reji prašičev. V: Nauk o umni živinoreji. Ljubljana, C.k. kmetijska družba kranjska, 1871, str. 80–88
6. Bogataj, Janez. Živinoreja – Prašičereja. str. 114–115. V: Sto srečanj z dediščino na Slovenskem. Prešernova družba v Ljubljani, 1992
7. Britovšek, Marijan. Razkroj fevdalne agrarne strukture in prehod na individualizirano kmetijstvo na Kranjskem. I. del. 8(1960)2, str. 81–90, Kronika
8. Britovšek, Marijan. Razkroj fevdalne agrarne strukture in prehod na individualizirano kmetijstvo na Kranjskem. II. del. 8(1960)3, str. 159–165, Kronika
9. Cizej, D. O naši svinjereji. Umni Kmetovalec, 11. 7. 1946, šte. 7, str. 26
10. Cizej, D. Prašičereja. Maribor, Založba Obzorja, 1992, str. 22–23
11. Deželne naprave za povzdigo prašičerje na Kranjskem.
12. 27(1910)5, str. 51–54, Kmetovalec
13. Die viehwirtschaftlichen Verhältnisse Kärntnes. V: Katalog der I. Kärntner Landes-Tierschau 20 bis 23 September 1877. Celovec 1877, str. 1–18
14. Dokumenti »Prva kranjska svinjerejska družba z o.z. v Lukovici«. Ljubljana 1913, 10 strani. (SI AS 533, P12 – prašičereja)
15. Dokumenti »Spomenica o vpeljavi turopoljske prašičje pasme v Belokrajino«. Ljubljana 1914, 5 strani. (AS 533, P12 – prašičereja)
16. Dolenjskim prešičerejem. 16(1900)8, str. 77–78, Dolenjske novice
17. Določbe o ustanovitvi zavodov in postaji za prašičjo rejo, potem o oddaji posameznih mrjascev. 15(1899)7, str. 62–63, Dolenjske novice
18. Določbe o ustanovitvi zavodov in postaj za prašičjo rejo, potem o oddaji posameznih mrjascev. 57(1899)15, str. 144–145, Kmetijske in rokodelske novice
19. Določba o ustanovitvi zavodov in postaj za prašičjo rejo. 16(1899)4, str. 29–30, Kmetovalec
20. Določbe za ustanovitev postaj za prašičjo rejo. 20(1903)6, str. 50, Kmetovalec
21. Določitev starosti pri prašiču. 5(1904)7, str. 106, Narodni gospodar

22. Domače vesti. 3(1887)11, str. 85, Dolenjske novice
23. Dornik, G.. Napake pri prašičjereji. 1932, str. 75–78, Koledar Goriške matice.
24. Drobtine (Prasci angležkega plemena). II(1894)4, str. 31, Poljdedelec
25. Drolc, Jože. Črtice iz svinjereje. 16(1934)14, str. 3, Kmetiski list
26. Dular, Fr. Zakaj reja prašičev mnogo-krat ne uspeva. 16(1899)8, str. 58–59, Kmetovalec
27. Dular, F. O prašičjih pasmah. Str. 81–100. V: II. knjiga: O pasmah in umni reji domače živine. Celovec, Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1895, 205 strani
28. Ekl, V. Gotičko kiparstvo u Istri. Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1982, LXVIII, 163 strani
29. Eiselt, E., Ferčej, J. Prašičereja. Ljubljana, Založba Kmečka knjiga, 1952, str. 6–9
30. Eiselt, Erik. Okopavine in silaža izdatna krma za prašiče. 4(1955)13, str. 310–311, Naša vas
31. Erjavec, F. Domače in tuje živali v podobah. 9. Svinja. Celovec, Družba sv. Mohorja, 1888, str. 105–115
32. Erste allgemeine Versammlung im Jahre 1822. Die Verteilung der a. b. Erste bestimmten Praemien zur besseren Emporbringung der Viehzucht. Str. 41, Jahrgang 1822 und 1823, 1830, Annalen der k. k. Landwirthschafts-Gesellschaft in Laibach (ni siguren podatek)
33. Ferčej Jože. Razvoj živinoreje na Kranjskem v Bleiweisovi dobi. V: Dr Janez Bleiweis in njegov čas, Gorenjski muzej Kranj, 1996, str. 65–75
34. Ferčej, Jože. Razvoj živinoreje v Sloveniji. Zbornik Biotehniške fakultete Univ. E. K. v Ljubljani. Supl. 12, 1988, str. 51–81
35. Ferčej, Jože, Eiselt, Erik. Reja prašičev v Sloveniji. 8(1954)7, str. 328–333, Stočarstvo
36. Ferjan, Jakob. Prašičereja v Sloveniji nekoč in danes. Koledar družbe sv. Mohorja za leto 1970, str. 170–173
37. Ferjan, J. Republiška razstava v očeh prašičereje. Živinorejec, 1(1953)11, str. 81–82
38. Ferjan, J. Uspehi prašičerejskih središč Slovenije v letu 1956. V: Koledar kmečke knjige. Ljubljana, Kmečka knjiga, 1958, str. 175–178
39. Fučić, B. Vincent iz Kastva. Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Pazin, Istarsko književno društvo »Juraj Dobrila«, 1992, 167 strani
40. Fleischconsumation in Triest. 10. marec 1842, šte. 10, str. 37–38, Illyrisches Blatt
41. Gavrilović, Lj. Nekaj o pospeševanju rodovitnosti pri peršičih. 42(1884)32, str. 253, Kmetijske in rokodelske novice.
42. Gerstner, R. Važnost svinjereje. (1894)16, str. 195–198, Gospodarski Glasnik za Štajersko
43. Glas iz Štajerskega. Letn. 4(1846)7, str. 27, Kmetijske in rokodelske novice

44. Golob, Nataša. Koledarček (MS 160) v ljubljanski narodni in univerzitetni knjižnici. Zbornik za umetnostno zgodovino. Nova vrsta XXIV (1988), str. 33–44
45. Gomišček, G. Naša prašičereja. 11[prav12](1930)1, 6–7, Kmetijski list
46. Gorenje, Lukovica. Wikipediija, 2008. http://sl.wikipedia.org/wiki/Gorenje,_Lukovica (18. 6. 2008)
47. Gospodarjem, kateri imajo čisto pleme Sufolških prašičev. 31(1873)39, str. 39, Kmetijske in rokodelske novice
48. Gospodarske skušnje. 14(1856)21, str. 81–82, Kmetijske in rokodelske novice
49. Gospodarske stvari. Kaj naj se iz kmetijstva uči mladina kmečkih starišev v nadaljevalnih šolah. 35(1877)9, str. 65 in štev. 10, str. 73–74, Kmetijske in rokodelske novice
50. Gospodarske skušnje. 18(1860)18, str. 138, Kmetijske in rokodelske novice
51. Grašič. Živinoreja, ovčarstvo in svinjereja v Istri. 1(1922)6, str. 87–89, Gospodarski list.
52. Hauptmann, Ljudevit: Staroslovenska družba in obred na Knježnem kamnu. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1954, 162 strani
53. Hefred, P. Jennis. Svinjereja v Jugoslaviji. 6(1923)32, str. 2, Trgovski list
54. Historisches Tagesbuch für Krain. Štev. 3., petek 19. januar 1821, str. 9, Illyrisches Blatt
55. Hladnik, J.. Lep napredek svinjereje v škofjeloškem okraju. 1(1940)9, str. 199, Orač
56. Hvala prašičje reje. 9(1851)51, str. 257–258, Kmetijske in rokodelske novice
57. Ilc, Karel. Naša prašičereja. 1(1934)4, str. 58–59, Rejec malih živali
58. Ilc, Karel. Naša prašičereja. 1(1934)6, str. 94–95, Rejec malih živali
59. Ing. T. K. K odbiri prašičev za pleme. 1(1940)4, str. 81, Orač
60. Ing. T. K. Vpliv merjasca v prašičereji. 1(1940)5, str. 105–106, Orač
61. Izreden učinek pri pitanju svinj. 1924, str. 7, Važna poročila
62. Izvleček iz rodovnika. Deželni prašičerejski zavod (postaja) v ... Kupljeno na boljšem sejmu v letu 2008
63. Iz Hrvatskega. 15(1881)1, str. 7, Slovenski gospodar
64. J. Nekaj o svinjereji. 2(1874)34, str. 7–8, Slovenski tednik
65. J. B. O izbiri prašičev za rejo in pleme. 4(1894)9, str. 88, Rodoljub
66. Jeli treba tudi svinje snažiti? 55(1897)53, str. 518–519, Kmetijske in rokodelske novice
67. Juvan. Glavni pogrešek v svinjereji. 8(1907)19, str. 6–7, Štajerc
68. Kaj je krivo slabih vspehov pri svinjereji? 53(1895)43, str. 429–430, Kmetijske in rokodelske novice
69. Kaj je krivo slabih uspehov pri svinjereji. 12(1895)22, str. 170, Kmetovalec

70. Kako je ravnati s sesnimi praseti angleških plemen. 2(1892)5, str. 49, Rodoljub
71. Kako pasmo prašičev kaže rediti? 8(1896)7, str. 71, Rodoljub
72. Kako pri nas drobno živino koljejo. 46(1888)2, str. 11, Kmetijske in rokodelske novice
73. Kako svinje pitati. 45(1887)12, str. 90–91, Kmetijske in rokodelske novice
74. Kako svinje pitati. Let. 45 (1887) 7, str. 50, Kmetijske in rokodelske novice
75. Kako svinje rabiti za narejanje komposta. 45(1887)16, str. 121, Kmetijske in rokodelske novice
76. Kako preprečiti, da svinja mladičev ne pomečka. 19(1902)10, str. 73, Kmetovalec
77. Kakšen bodi vzoren svinjak. 10(1893)15, str. 87–89, Kmetovalec
78. Kakšne naj so plemene svinje?. 6(1913)23, str. 178–179, Gospodarske novice
79. Kakšni naj bodo plemenski prašiči. 26(1909)7, str. 71–73, Kmetovalec
80. Kastelic, Miran. Slovenska prašičereja šest let po vključitvi Slovenije v EU. Domžale 2010, 78 strani
81. Katero svinjsko pleme naj bi se odbralo. XI(1877) 4, str. 28 in štev. 5, str. 35–36, Slovenski gospodar
82. Klavžar, Milton. Nekaj o nemškem plemenitem prašiču. 3(1925) 10, str. 204–205, Gospodarski vestnik
83. Koliko je na Dolenjskem živine?. 3(1887)1, str. 3–4, Dolenjske novice
84. Koliko prostora naj ima razna živina. 4(1908)17, str. 270, Primorski gospodar
85. Kos, Franc. Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Druga knjiga (l. 801–1000). Gradivo št. 23. Ljubljana 1906, str. 19–27
86. Kos, Franc. Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Tretja knjiga (l. 1001–1100). Gradivo št. 104. Ljubljana 1911, str. 71–72
87. Kos, Milko. S kmečkih domačij v Hrastovljah ok. 1300. V: Kos Milko: Srednjeveška zgodovina Slovencev. Slovenska matica, Ljubljana, 1985, str. 325–329.
88. Kos, Milko. Slovani na zboru pri Rižani. V: Kos Milko: Srednjeveška zgodovina Slovencev. Slovenska matica, Ljubljana, 1985, str. 322–324
89. Kovač, Milena, Malovrh, Špela, Čop-Sedminek, Darja. Rejski program za prašiče SloHibrid. Ljubljana 2005, 379 strani
90. Kovač, Milena, Malovrh, Špela. Rejski program za prašiče SloHibrid. Ljubljana 2010, 398 strani
91. Kovač, Milena, Malovrh, Špela. Rejski program za prašiče SloHibrid. Ljubljana 2012, 394 strani –(http://agri.bfro.uni-lj.si/Enota/RP/RP_SloHibrid12.pdf – 19.6.2013)
92. Kramer, Ernest. Vzorni načrt kmetijskih stavb na Kranjskem. Ljubljana 1882, Dodatek, str. 12–20, Naznani-la-Mittheilungen
93. Kristan, J. Živinoreja. 2(1876)6, str. 43–44 in št.9. str 67–69 in št. 11, str.

- 83–85 in št. 12, str. 91–93 in št. 15, str. 113–115 in št. 16, str. 122–125 in št. 17, str. 131–132, Kmetovalec
94. Krivec, Lucijan. 41 let s farmo Ihan ter prispevek ihanske tehnologije evropski in svetovni prašičereji. Ljubljana 2009, 374 strani
95. Krivec, Lucijan. Organizacija prašičerejske proizvodnje in selekcije. 8(1973)4, str. 213–216, Sodobno kmetijstvo
96. Ktera zračna toplina ugaja živalim? 56 (1898) 16, str. 154–155, Kmetijske in rokodelske novice
97. Ktere pujske bomo odbrali za pleme. 16(1899)17, str. 134, Kmetovalec
98. Kuralt, Franjo. O reji prašičev. 28(1870)12, str. 94, Kmetijske in rokodelske novice
99. Kuralt, Franjo . O reji prašičev. Kakošni naj prešiči bodo za pleme? 28(1870)13, str. 102–103, Kmetijske in rokodelske novice
100. Kurze Beschreibung der Landwirtschaft im herrschaftsbezirke Reifniss. III. Viehzucht. str. 68–73, Jahrgang 1822 und 1823, 1830, Annalen der k. k. Landwirthschafts-Gesellschaft in Laibach
101. Lampe, Frančišek, Valjavec, Ivan, Radizza, Bartolommeo (domnevni avtor): Berilo o svetkih in nedeljah za dorašeno mladost . Poglavje: Vodila za kmetovanje s posebnim oziram na primorsko in dalmatinsko kmetijstvo (poslovenil Malavašič Franc). Trst 1850, str. 230–248
102. Ljudska štetev v Ljubljani. 59(1901)8, str. 72, Kmetijske in rokodelske novice
103. Ločniškar, F., Mežan, F. Reja mesnatih prašičev. Ljubljana, Založba Kmečka knjiga, 1958, str. 10–16
104. Ločniškar, F., Ferjan, J., Urbas, J. Usmeritev prašičerejske proizvodnje v LRS in metodika progenotestiranja prašičev. Poročilo za SBK. Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije, 1962, str. 20–23.
105. Malasek, Franc. Zboljšanje prašičereje na Dolenjskem. 43(1926)3, str. 19, Kmetovalec
106. Malasek, Franc. Dolenjska prašičereja. 51(1934)24, str. 356–357, Kmetovalec
107. Mlinarič, J. Kartuzija Bistra. Ljubljana, Družina, 2001, strani 229, 274 in 449
108. Najboljša prašičja pasma. V: Viljem Rohrman. Zbirka kmetijskih nauk. II. zvezek. Ljubljana, 1926, str. 134–137
109. Napake pri prašičji reji. 11(1894)22, str. 171, Kmetovalec
110. Napake v reji merjascev. 40(1923)4, str. 33, Kmetovalec
111. Nekaj besed o reji prašičev. 44(1886)12, str. 89–90, Kmetijske in rokodelske novice
112. Nekaj o izreji telet in prašičev. 42(1884)12, str. 91, Kmetijske in rokodelske novice
113. Nekaj o reji prašičev. 5(1888)7, str. 51–52, Kmetovalec
114. Nekaj podatkov iz zadnjega štetja

- živine. 12(1911)24, str. 368–377 + 6 tab., Narodni gospodar
115. Nekaj o prašičereji. 28(1911)10, str. 95–97, Kmetovalec
116. Nekaj o pospeševanju rodovitnosti pri prašičih. Let. 42(1884)32, str. 253, Kmetijske in rokodelske novice
117. Nekaj o svinjereji. (1908)19, str. 3–4, Korošec
118. Nekateri nasveti gospodinjam o sušenju svinjine. 38(1880)47, str. 375, Kmetijske in rokodelske novice
119. Nekoliko o reji prašičev. Letn. 14(1856)87, str. 347–348. Kmetijske in rokodelske novice
120. Neuspehi pri svinjereji. 57(1899) 1, str. 4–5, Kmetijske in rokodelske novice
121. Novak, Vilko. Živinoreja. V: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog. Ljubljana 1970, str. 343–394
122. Novičar iz austrijskih krajev. 12(1854)75, str. 299–300, Kmetijske in rokodelske novice
123. Občni zbor c. kr. kmetijske družbe kranjske. 20(1903)14, str. 111–114, Kmetovalec
124. Občni zbor c. kr. kmetijske družbe kranjske. 23(906)12, str. 112, Kmetovalec
125. Občni zbor c. kr. kmetijske družbe – del poročila. 25(1908)17, 166–168, Kmetovalec
126. Občni zbor c. kr. kmetijske družbe – del poročila, 26(1909)16, str. 175–176 in štev. 17, str. 186, Kmetovalec
127. Oblak, A. Pitališče v Št. Lovrencu. 6(1914)5, str. 33–35, Domoljubova priloga za naše gospodarje, Naš kmečki dom
128. Oblak, Anton. Naša prašičja reja. Ljubljana 1927, 77 strani
129. Oblak, Ivan. Pasma svinj, njihova razširjenost in glavne lastnosti. V: Živinoreja, II. svinjereja. Ljubljana 1938, str. 3–5
130. Oblak, Ivo. Živinoreja Dolenjske. 1938, str. 200–207, Dolenjska
131. Oblak, I. Svinjereja. Za izboljšanje življenjskih pogojev našega kmetijstva. Poročilo o kmetijski anketi. II. Ljubljana, Kraljevska banska uprava dravske banovine, 1939, 362–377
132. Odbiranje mladih svinj za pleme. 21(1905)20, str. 197, Dolenjske novice
133. Odstavljanje praseta. 48(1890) 23, str. 177–178, Kmetijske in rokodelske novice
134. O izbiranju prašičev za pleme. 50(1892) 14, str. 112, Kmetijske in rokodelske novice
135. O izbiranju prašičev za pleme. 9(1892)12, str. 70, Kmetovalec
136. O legi in napravi svinjskih hlevov. 43(1885)3, str. 17–18, Kmetijske in rokodelske novice
137. O reji in strežbi domače živine. 26(1868)41, str. 329 - 330, Kmetijske in rokodelske novice
138. O živinoreji na Dolenjskem. 23(1895)135, str. 4, Slovenec

139. O prašičjih pasmah in njih gojitvi. 20(1903)9, str. 73, Kmetovalec 3(1925)5, str. 99–100, Gospodarski vestnik
140. Od reje prašičev. Velika pratika za prestopno leto 1856. C.K. družba, Ljubljana 1856, 7 strani
141. Orožen, F. Slovenska zemlja. IV. del: Vojvodina Kranjska. Ljubljana, Matica slovenska, 1901, str. 222–226
142. Osnovna vprašanja umne svinjereje. 6(1913)20, str. 153–154 in šte. 21, str. 162–164, Gospodarske novice, Glasnik za Štajersko
143. Ovsenik, Janez. Živinoreja in mlekarkstvo. Spital, 1948, 172 strani
144. Pasma. V: Oblak, Anton. Naša prašičja reja. Ljubljana 1927, str. 26–38
145. Par besed o prašičjereji. 6(1914)3, str. 8, Slovenski dom
146. Pengov, Frančišek. O naši živinoreji. 5(1904)18, str. 279–282 in šte. 19, str. 297–299 in šte. 20, str. 308–311, Narodni gospodar
147. Pišek, Franc. O svinjereji. 44(1910)25, str. 1–2, Slovenski gospodar
148. Podgornik, Anton. Pomen živinoreje s posebnim ozirom na povojne razmere. 1925, str. 48–56, Gospodarska čitanka
149. Pomembnejši podatki Popisa kmetijstva: zemljišča, tržno vrtnarstvo, število živine, kmetijska mehanizacija, Slovenija, 2010 - začasni podatki. SURS, 30.3.2011; http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3818 (29.4.2011)
150. Premerstein pl. Štefan. Živinoreja v idrijskem in cerkljanskem okraju. 3(1925)5, str. 99–100, Gospodarski vestnik
151. Plemenitev v sorodstvu pri prašičih. (1927)4, str. 64–65, Domoljub
152. Poročilo o porabi državnih podpor dovoljenih c. k. kmetijski družbi v Gorici od leta 1869 do konca 1875.. 7(1876)14, str. 4 in št. 15, str. 4 in št. 16, str. 4 in št. 17, str. 4 in št. 19, str. 4, Gospodarski list
153. Poročilo o delovanju glavnega odbora c. kr. Kmetijske družbe Kranjske v letu 1906; občnemu zboru dne 27 junija 1907. 24(1907)14, str. 151–153, Kmetovalec
154. Poročilo dež. živinorejskega nadzornika inž. Jan Rataja – Prašičereja na Dolenjskem. Ljubljana 23.6.1911, 5 strani (SI AS 533, škatla Razno)
155. Postaje za prašičjo rejo. 19(1903)10, str. 91–93, Dolenjske novice
156. Postaje za mrjasce. 22(1906)18, str. 159, Dolenjske novice
157. Povše. Kako na Goriškem sušijo svinjsko meso. 36(1878)4, str. 26, Kmetijske in rokodelske novice
158. Povše, Franc. Živinoreja na Kranjskem. 3(1886)19, str. 63–85 in šte. 20, str. 88–90 in šte. 21, str. 94–95 in šte. 22, str. 98–100 in šte. 23, str. 104, Kmetovalec
159. Poziv kranjskim gospodarjem, ki se pečajo s prašičjo rejo. 8(1889)20, str. 168, Kmetovalec
160. Povzdiga svinjereje. 3(1871)3, str. 22–24 in št. 5, str. 35–37, Gospodarski list

161. P.P. Razni načini po katerih se napravi dobra gnjat ali pršut. 9(1913)2, str. 26–27, Primorski gospodar
162. Prašič v odstotkih. 6(1927)9, str. 169, Gospodarski list
163. Prašičereja. 1925, str. 84–88, Gospodarska čitanka
164. Prašičereja. Kvalifikacija svinj. str. 738. V: Hugon. Domače živali. [1937] II, str. 710–754, Za vsak dan.
165. Prašičerejska zadruga. 20(1903)11, str. 89, Kmetovalec
166. Prašičja razstava v Novem Mestu, 11(1894)16, str. 123–124 in št. 17, str. 135–136 in št. 19, str. 132 in št. 20, str. 153–154. Kmetovalec
167. Prašičja reja. 48 (1890) 5, str. 36, Kmetijske in rokodelske novice
168. Prašičja reja na Dolenjskem in nje povzdiga. 8(1907)3, str. 37–38, Narodni gospodar
169. Prašičja velereja v Krminu. 4(1925)11, 217, Gospodarski list
170. Prašičja zaprtija na Dolenjskem. 23(1906)10, str. 85–86, Kmetovalec
171. Pravila deželnih zavodov za plemenske prašiče. 11(1910)5,, str. 76–77, Narodni gospodar
172. Pravila deželnih postaj za plemenske prašiče. 11(1910)5,, str. 77–79, Narodni gospodar
173. Pravila deželnih postaj za plemenske merjasce. 11(1910)5,, str. 79–80, Narodni gospodar
174. Pravila za skok merjascev. 7(1876)19, str. 3. Gospodarski list
175. Pravilnik o ustanovitvi, upravljanju in uporabljanju banovinskega živinorejskega sklada. IX(1938)33, str. 399–400, Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine
176. Prešič Poland-China. 41(1883)5, str. 5, Kmetijske in rokodelske novice
177. Pri reji prašičev je snažnost potrebna. 3(1845)19, str. 74, Kmetijske in rokodelske novice
178. Prijatelj, Ciril. Katere prašičke bomo odbrali za pleme? 37(1920)7, str. 80, Kmetovalec
179. Priloga “Selekcija prašičev”, Sodobno kmetijstvo, 8(1973)4, s. 201–216
180. Promet s prašiči v l.1896. 13(1896)3, str. 20, Kmetovalec
181. Proizvodnost plemenskih svinj v Sloveniji za leto 1959–60. Kmetijski inštitut Slovenije, Zavod za živinorejo, Ljubljana 1961, šte. 14, 20 strani
182. Proizvodnost plemenskih svinj v rejskih središčih Slovenije v letih 1961–62. Kmetijski inštitut Slovenije, Zavod za živinorejo, Ljubljana 1963, šte. 17, 56 strani
183. Puppis, N. Akcija za unapredjenje svinjarstva NR Slovenije. Demonstracioni ogledi sa svinjama u FNRRJ. Novi Sad, Zavod za stočarstvo, 1955, strani 61–66
184. Ravnik, Anton. O izboljšanju svinjakov. 4(1925)11, str. 217–218, Gospodarski list
185. Razdelitev plemenskih prašičkov. VII(1873)30, str. 238, Slovenski gospodar

186. Razglas o oddaji plemenih prašičkov jorkširske (velike bele angleške) pasme. 10(1893)14, str. 80, Kmetovalec
187. Razglas o oddaji plemenih prašičkov jorkširske (velike bele angleške) pasme. 15(1898)7, str. 56, Kmetovalec
188. Razglas o oddaji plemenih prašičkov jorkširske pasme. 19(1902)5, str. 46, Kmetovalec
189. Razglas o oddaji plemenskih prašičkov jorkširske (velike bele angleške) pasme. 20(1903)7, str. 58, Kmetovalec
190. Razglas I. Oddaja subvencijskih mrjascev. 40(1923)1, str. 8, Kmetovalec
191. Razglas o razdelitvi državnih podpor za izboljšanje hlevov v l. 1908. 25(1908)4, str. 45, Kmetovalec.
192. Razstava goveje živine, konj, ovac in prašičev v Celovcu. 35(1877)40, str. 315–316 in števil. 41, str. 323–324 in števil. 42, str. 331–332 Kmetijske in rokodelske novice
193. Razstava prašičev in kuretine. 1(1907)4, str. 68, Samouprava
194. Razvoj živinoreje od začetka XVIII do konca XIX stoletja. V: Ante Stefančič. Začetek in razvoj veterinarstva na Slovenskem do prve svetovne vojne. SAZU, Ljubljana, 1966, str. 11–27
195. Rebek, Pr. Nekaj nasvetov o svinjereji. 15(1933)43, str. 6, Kmetijski list
196. Reja goveje živine; reja drobnice. 1877, Dodatek I, str. 26, 28, 30, 32, 34, 36, Naznanila-Mittheilungen
197. Rejski centri in pitališča. V: Razvoj strokovnega, raziskovalnega in posvetovalnega dela v kmetijstvu na Slovenskem ob 60. letnici. Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije, 1959, str. 38–42
198. Rigler, Franc. Ubogi prašiči, revne kokoši. 1(1940)8, str. 177, Orač
199. Rodovitnost ene svinje. VI(1874)13, str. 103, Štajarski gospodar
200. Rohrman, Viljem. Prašičje pleme na Dolenjskem. 16(1899)2, str. 9–11, Kmetovalec
201. Rohrman Viljem. Prašičje vzrejalništvo v Valdeku. Gospodarski nauki. I. knjiga. Celovec 1905, str. 134–139
202. Rohrman, Viljem. Deželne postaje za rejo plemenskih mrjascev in prašičev na Dolenjskem 26(1910)12, str. 90, Dolenjske novice
203. Rohrman, Viljem. Napake pri naši prašičjereji. 4(1922)42, str. 3, Kmetijski list
204. Rohrman, Viljem. Kdo naj skrbi za rejo mrjascev. 26(1909)21, str. 216, Kmetovalec
205. Rohrman, Viljem. Pitanje prašičev. 26(1909)19, str. 199, Kmetovalec
206. Rohrman, Viljem. Leseni svinjaki. 20(1903)11, str. 83–84, Kmetovalec
207. Rohrman, Viljem. Zakaj ne izrejam doma potrebnih mrjascev jorkširskega plemena. 19(1902)10, str. 73–74, Kmetovalec
208. Rohrman, Viljem. Napake pri lesenih svinjakih. 20(1903)9, str. 69–70, Kmetovalec
209. Rohrman, Viljem. Merjasci žlahtnih

- pasem. 40(1923)24, str. 193–194, Kmetovalec
210. Die Schweine nicht herumlaufen zu lassen. Nr. 1109, 2. Mai 1766. Sammlung aller k.k. Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1740 bis 1780, die unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. ..., Wien, 1786, Fuenfter Band, str. 420
211. Sambraus, H.H. Atlas der Nutztier-rassen. Stuttgart, Eugen Ulmer, 1994, str. 276–297
212. Schafzucht, Ziegenzucht, Schweinezucht. V: Hlubek F.X. Die Landwirtschaft des Herzogthumes Steiermark. Gratz 1846, str. 131–133
213. Schweinezucht. V: Hlubek F.X. Ein treues Bild des Herzogthumes Steiermark. Gratz 1860, str. 199–200
214. Skrb za rejo mrjascev. 4(1911)7, str. 53, Gospodarske novice
215. Slovenski zaščiteni kmetijski pridelki in živila. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in okolje, Ljubljana 2010, 32 strani (http://www.mko.gov.si/fileadmin/mko.gov.si/pageuploads/podrocja/Varna_in_kakovostna_hrana_in_krma/zasciteni_kmetijski_pridelki/Publikacije/BROSSU-RA_2010.pdf – 21. 6. 2013)
216. Sprememba v reji čistokrvnega angleškega prašiča. 6(1905)4, str. 61, Narodni gospodar
217. Stefančič, Ante: Slovenska živinoreja v 19. stoletju. 1(1951)1, str. 28–31 in št. 2, str. 33–36 in št. 3–4, str. 95–105, Živinorejec
218. Stanje naše svinjereje. 2(1941)9, str. 139–140, Orač
219. Stanje svinjereje v Sloveniji. 7(1924)154, str. 2, Trgovski list
220. Stanje živinoreje v krškem okrajnem glavarstvu. 4(1888)9, str. 69, Dolenjske novice
221. Stanje živine in prašičev. 1(1919)12, 1 tab., Kmetijski list
222. Staudacher. Reja prascev brez matere. 42(1884)36, str. 284–285, Kmetijske in rokodelske novice
223. Strokovno mnenje glede pitališča v Št. Lovrencu. Datum ni zapisan, 13 strani. (SI AS 533, škatla Razno)
224. Sustič, Josip. Gorenjski črnolisasti prašič. 43(1926)20, str. 166–167, Kmetovalec
225. Sustič, Josip. Ureditev svinjakov. 1(1940)12, str. 272, Orač
226. Sustič, Josip. O prašičjereji. V.: Štrekelj Josip: Kmetijsko berilo. I. del. Ljubljana 1934, str. 38–42
227. Sustič, J. Pasma prašičev v državnih vzrejalniščin Slovenije. Državne nabave, (1950)2, str. 41–44
228. Svinje. Kuretina. V: Zalokar J. Umno kmetovanje in gospodarstvo. C.K. kranjska kmetijska družba, Ljubljana 1854, str. 165–169
229. Svinjerejo. 3(1887)1, str. 5, Dolenjske novice
230. Svinjereja. 2(1899) 4, str. 2–4, Gospodarski list za tržaško okolico
231. Šalehar, A. Domači prašiči na sre-

- dnjeveških freskah v Sloveniji in Istri. *Sodobno kmetijstvo*, 23(1990)5, str. 194–195
232. Šalehar, Andrej, Štuhec, Ivan, Böhm, Oskar, Erjavec, Emil, Rednak, Miroslav, Plantarič, Alojz, Bratuša, Ludvik, Krivec, Lucijan, Ločniškar, Franc, Slavič, Alojz, Leskošek, Mirko, Cankar, Andrej, Nekrep, Franc Viktor, Amon, Marko, Šabec, Drago, Potočnik, Franc, Kokol, Janez, Krek, Viktor, Šivic, Niko. Slovenska prašičereja do leta 2000. Domžale: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Strokovna komisija za pripravo programa razvoja prašičereje v Sloveniji, 1991/1992, 60 strani
233. Šalehar, A. Krškopoljski prašič. Predavanje 16. 5. 1995. Slovensko genetsko društvo
234. Šalehar, A. Odbor za prašičerejo 1974–1989 - Slovenska prašičereja. Posvetovanje, Gornja Radgona 23.8.1989, 18 strani
235. Šalehar, A. Genetika in selekcija prašičev v Sloveniji. Povzetek dela v letih 1960 do 1992. *Sodobno kmetijstvo*, priloga »Slovenska prašičereja IV«, 27(1994)7/8, str. 307-310
236. Šalehar, Andrej. Prašičereja v Sloveniji. Tipkopis, Rodica 1995, 5 strani
237. Šalehar, A. Vzrejna središča v zasebni prašičereji (Osnovna izhodišča). Tipkopis, katedra za prašičerejo, 1988, 3 strani
238. Šalehar, Andrej. Agenda 2000 in slovenska prašičereja. Predavanje dne 27. 8. 1997 na mednarodnem kmetijskem sejmu v Gornji Radgoni. Tipkopis, 11 strani
239. Šalehar, Andrej. Agenda 2000 in slovenska prašičereja. 31(1998)7-8, str. 366–370, *Sodobno kmetijstvo*
240. Šalehar, A. Slovenska prašičereja in vstop Slovenije v Evropsko Unijo. 31(1998)7-8, s. 366–370, *Sodobno kmetijstvo*
241. Šalehar, A, Štuhec, I, Kovač, Milena. Nekatere presoje in možnosti za povečanje kakovosti in gospodarnosti slovenske prašičereje. 31(1998)7-8, s. 344–349, *Sodobno kmetijstvo*
242. Šalehar, A, Zagožen, F. Seleksijski program za prašiče v Sloveniji. Poročilo za Živinorejsko poslovno skupnost, Domžale, februar 1977, 69 strani
243. Šalehar, A. Prašičereja v Sloveniji in smeri njenega razvoja v letih 1986–1990. 18(1985)12, str. 499–504, *Sodobno kmetijstvo*
244. Šalehar, A. Vzrejna središča na kmetijah v letih od 1989 do 1999. 2(1999)2, s. 11–14, Reja prašičev
245. Šalehar, Andrej. Ali so to znaki, ali že prve posledice globalizacije v prašičereji? 1(1998)4, str. 3-5), Reja prašičev
246. Šalehar, Andrej. Slovenska prašičereja in zakaj je leto 1959 njen mejnik. 2(1999)3/4, str. 2–4, Reja prašičev
247. Šalehar, Andrej. Slovenska prašičereja včeraj, danes in jutri. Zbornik referatov. Murska Sobota: Živinorejsko veterinarski zavod za Pomurje: Vete-

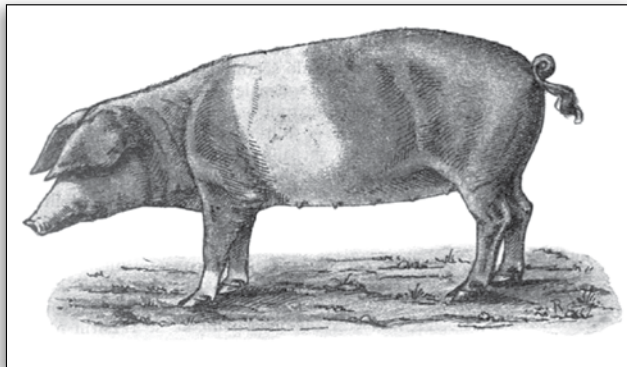
- rinarski zavod Slovenije [Območna enota Murska Sobota], 2001. str. 4–41
248. Šalehar, Andrej, Štuhec, Ivan, Malovrh, Špela, Čop, Sedminek, Darja, Jordan, Dušanka. Slovenska prašičereja po vstopu v EU. 7(2004)1, str. 17–28, Reja prašičev
249. Šalehar, Andrej. Prispevki k zgodovini razvoja reje prašičev v Sloveniji. IV. po letu 1945 - drugi del: od leta 2000-2010. XIV(2011)2, str. 6–9, Reja prašičev
250. Šalehar, Andrej. Kranjska klobasa. Prispevki k bibliografiji. Rodica 2011, 5 strani
251. Šalehar, Andrej. Kranjska klobasa. Prispevki k bibliografiji. Druga dopolnjena izdaja. Rodica 2013, 15 strani
252. Špeharstvo v Mariboru in Ptujju. 13(1930)45, str. 1–2 in štev. 46, str. 1–2 in štev. 47, str. 2, Trgovski list
253. Štetje živine. 1(1919)3, str. 2, Ptujski list
254. Štupar, Franc. Množina živine na kmetiji. 9(1892)2, str. 8–9, Kmetovalec
255. Über Phalbauten. 8. letnik, 3. september 1864, štev. 35, str. 138–140, Blätter aus Krain
256. Umna prašičereja. 54(1896)24, str. 234, Kmetijske in rokodelske novice
257. Urbas, Joža. Rejska središča za prašiče v Sloveniji. Referat na odboru za prašičerejo, Gornja Radgona 23.8.1989, 10 strani
258. Uredba živinoreje. V: Viljem Rohman. Kmetijsko gospodarstvo. Za kmetijske šole in praktične gospodarje. Celje, 1906, str. 61–66
259. Ureditev postaj za spuščanje bikov in nakup plemenskih prašičev na Goriškem. 3(1924)6, str. 114, Gospodarski list
260. Uspešna prašičereja. 24(1907)10, str. 107, Kmetovalec
261. Vpr. 8. Kako se delijo prešiči po rasih plemenih. V: Poduk kateri uzhi prefhizhe plemeniti, rediti in debeliti, mefo in plezheta prekajevati, in bole-sni prefhizhov fpoznavati in sdraviti. Ljubljana 1850, str. 7–11
262. Važna peticija. 55(1897)45, str. 438–440, Kmetijske in rokodelske novice
263. Veble, F. Naše pasme prašičev. V: Opis, vrednost in zdravje domačih živali v zvezi z zavarovanjem. Ljubljana, Državni zavarovalni zavod, 1954, str. 166–169
264. Velika pratika za prestopno leto 1856. Ljubljana, Jožef Blaznik, 1856
265. Vide, Franc(?). Škodljivost plemenjenja svinj v sorodstvu. 2(1941)5–6, str. 102, Orač
266. Vichodil, G. A. Kranjska krško-poljska pasmina. str. 113–117. V: O pasminama svinja i njihovej gojitbi. Osijek 1902, 118 strani
267. Vprašanje pasem. V: Spiller- Muys. Planšarstvo in kmetijstvo na naših planinah. Sustič Josip. O prašičereji. Ljubljana 1926, str. 230–235
268. Wenko, Beno. Živinoreja. V: Kmetijstvo dravske banovine. Ljubljana, 1933, str. 76–101
269. Wenko, Boris. Živinoreja v priho-

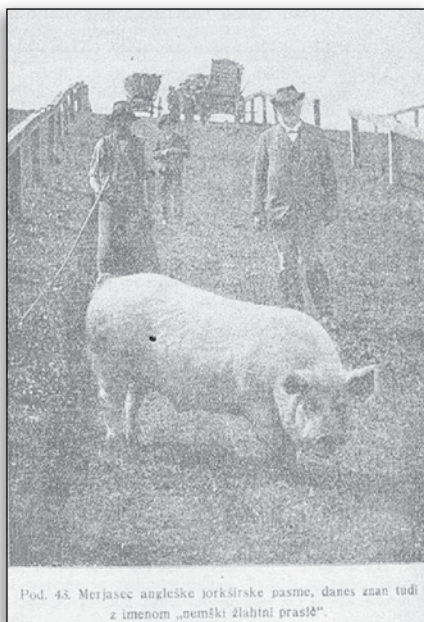
- dnjih letih. 51(1934)4, str. 86–90, Kmetovalec
270. Wenko Boris. Živinoreja. Str. 24–27. V: Krajevni leksikon Dravske banovine. Ljubljana 1937, 776 strani
271. Wenko, Boris. Živinoreja v Solčavi. 74(1940)41, str. 2–3, Slovenski gospodar
272. Wernig, F. Svinje tudi na pašo. 3(1939)7, str. 220–222, Kmečka žena
273. Wernig, Franc. Važna navodila glede reje svinj. 43(1926)23, str. 192, Kmetovalec
274. Wolstein, Johann Gottlieb. Bukve od kug inu bolešen goveje shivine, tih ovaz inu švín / popissane sa kmetę ... Ljubljana 1792, 208 strani
275. Z. Svinjereja na Štajerskem. V Gradci, 28. februarja, 1900, št. 4, str. 61–62, Gospodarski glasnik za Štajersko
276. Za povzdigo reje goveje živine; za povzdigo reje drobnice; za povzdigo čebelarstva. Letnik 1874, zvezek I, str. 10–14, 30, Naznanila-Mittheilungen
277. Za povzdigo živinoreje; za povzdigo reje drobnice; za povzdigo čebeloreje. Letnik 1873, zvezek II, 1875, str. 22, 24, 26, 28, 30, Naznanila-Mittheilungen
278. Za prašičerejce. 6(1914)11, str. 8–9, Slovenski dom
279. Zakaj bodo izboljšali črнопasasto svinjo. 4(1955)24, str. 585, Naša vas
280. Zavrnik, Velimir. Živinoreja. V: Kratka zgodovina veterinarstva na Slovenskem med obema svetovnima vojnama 1918–1941. Zbornik BF, Veterinarstvo, Supplement 5, 1979, str. 97–109
281. Zakon o pospeševanju živinoreje z dne 21. decembra 1929. Zbirka zakonov, Tiskovna zadruga, Ljubljana 1930, str. 118–139
282. Zakon o pospeševanju kmetijstva z dne 6. septembra 1929. Zbirka zakonov, Tiskovna zadruga, Ljubljana 1930, str. 1–34
283. Zavezo pismo. Merjasci. Vrhnika, Unec 1927, 2 strani. (SI AS 533, škatla Podružnice 1914–20–31)
284. Zavrnik. O svinjski kugi. 1(1919)11, str. 3–4, Ptujski list
285. Zavrnik. Slinavka in parkljevka. 1(1919)25 str. 1–2, Ptujski list
286. Zavrnik. Svinjska rudečica. 1(1919)9, str. 1–2, Ptujski list
287. Zgodovinski razvoj cen za odstavljenе pujske na Kranjskem. 33(1916)13, str. 100–101 in šteв. 14, str. 108–109, Kmetovalec
288. Žibert, Šimen. O naši svinjereji. 4(1922)41, str. 5, Kmetijski list
289. Zidanšek, Josip. Vzreјajte plemenske bikce in merjaščke! 54(1920)3, str. 2, Slovenski gospodar
290. Zidanšek, Josip. Nemški oplemenjeni prašič – uspehi reje. 48(1931)1, str. 10, Kmetovalec
291. Zlata pravila za prašičerejce. 2(1901)24, str. 375, Narodni gospodar
292. Zweite allgemeine Versammlung im Jahre 1822. Viehzucht. str. 48–54. Jahrgang 1822 und 1823, Ljubljana 1830, Annalen der k. k. Landwirthschafts-

- Gesellschaft in Laibach
293. Živinoreja Slovenije 1919-1927.
55(1927)142, str. 7, Slovenec
294. Živinoreja v Slov. Korotanu.
37(1920)12, str. 142-144, Kmetovalec
295. Živinoreja. Spominski zbornik Slovenije. Ljubljana 1939, s. 332-336
296. Živinoreja. V: Kmetijstvo kranjskega sreza. Prva sreska kmetijska razstava v Kranju 1932. Srezki kmetijski odbor v Kranju, 1932, str. 23-30
297. Živinorejske subvencije; subvencije za rejo drobnice; subvencije za čebelo. Letnik 1875, zvezek I, 1876, str. 28-30, Naznanila-Mittheilungen
298. Živinorejska zveza za kamniški politični okraj. 14(1913)14, str. 227-230, Narodni gospodar

11. Slikovno gradivo

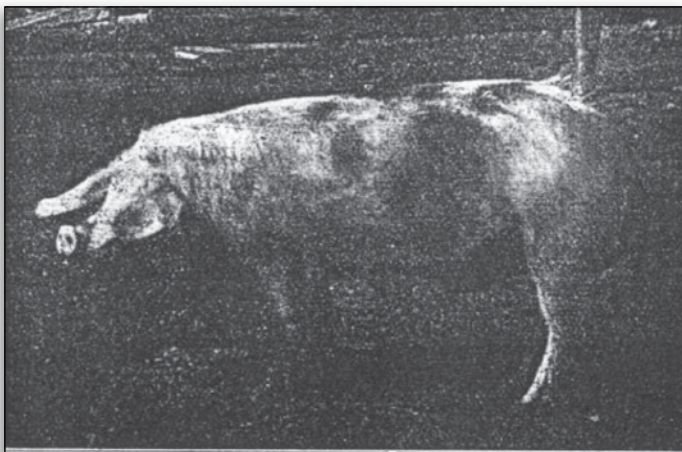

Krškopoljska pasma (Rohrman, 1899, str. 10); Kranjska krškopoljska pasma (Vichodil, 1902, str. 115); Dolenjska krškopoljska pasma (Oblak, 1927, str. 29)

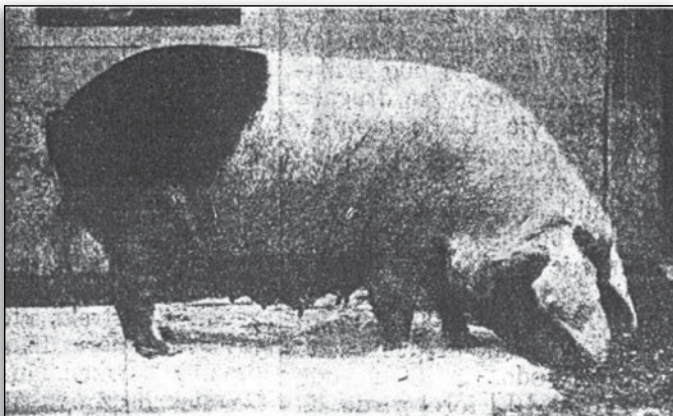
Pod. 43. Merjasec angleške jorkširske pasme, danes znan tudi z imenom „nemški žlahtni prasle“

Kmetovalec (1923, str. 193)

Pod. 42. Gorenjski črnolisasti merjasec, 12 mesecev star iz Suhadol pri Kamniku; sedaj na plem. postaji v Zirovnici.

Kmetovalec (1926, str. 166)

Pod. 43. Gorenjska črnolisasta svinja, po odstavitvi mladičev. Skotila je trikrat po 10 do 14 pujskov ter se je odlikovala tudi z veliko mlečnostjo. Vzrejena je bila v Leseh pri Radovljici.

Kmetovalec (1926, str. 166)

Planšarstvo in kmetijstvo na naših planinah (1926, str. 230)

Planšarstvo in kmetijstvo na naših planinah (1926, str. 233)

Planšarstvo in kmetijstvo na naših planinah (1926, str. 335)

*Fotografija svinje s pujski (verjetno gorenjski črnolisasti prašič).
Kupljeno na boljšem sejmu 22. 7. 2007.*

*Fotografija svinje s pujski.
Kupljeno na boljšem sejmu 22. 7. 2007.*

Pogled na svinjsko pitališče v Št. Lovrencu na Dolenjskem.

Kmetovalčev svetovalec (1929, str. 91)

Kmetovalčev svetovalec (1929, str. 117)

Kmetovalec (1929, str. 35)

Kmetijstvo kranjskega sreza (1932, str. 29)

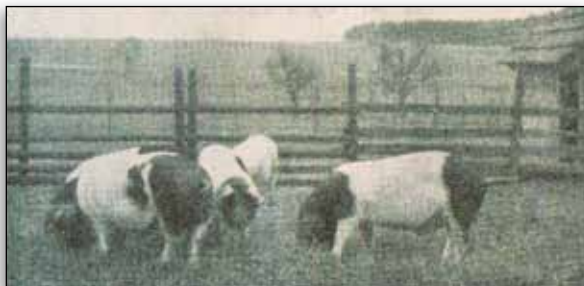

Slika 18. Mrljasec oplemenjene pasme.

Kmetovalec (1934, str. 90)

Pitanec krškopoljske pasme (1936, arhiv – enota za prašičerejo)

Prašiči črnopasaste barve, ki so bili priljubljeni na Gorenjskem (Wernig, 1939, str. 220)

Mrjasec oplemenjene pasme na plemenilni postaji Zontarja
Matevža pri Sv. Duhu, občina Stara Loka

Orač (1940, str. 4)

Mrjasec oplemenjene pasme.

Wenko (1933, str. 91)

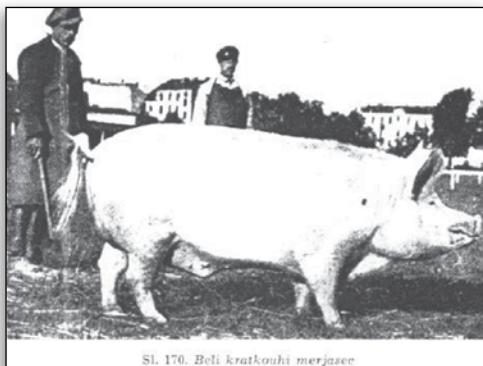

Rođovališka zvinjo belinske pasme držau, posestve Rakičani

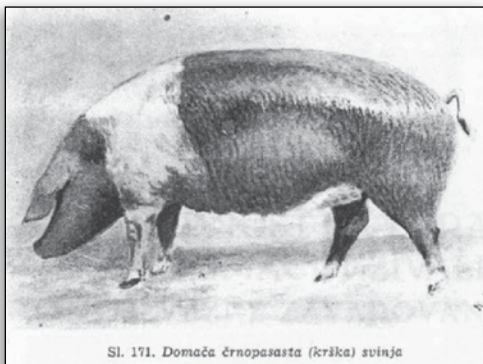
Stočarstvo (1954, str. 331)

Veble (1954, str. 167)

Veble (1954, str. 168)

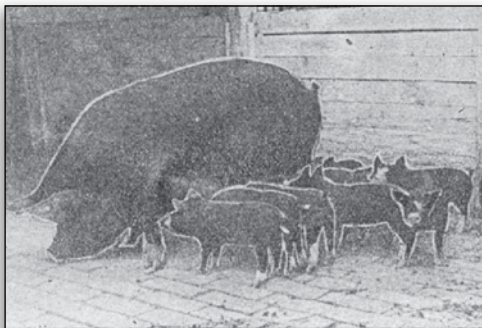

Veble (1954, str. 169)

Eden najboljših rejcev pasne črnopasastih prašičev Anton Rezel iz Sentjerneja, znanega rejskega središča — Svinja »Seka«, ki je imela v sedmih gnezilih 74 pujskov

Naša vas (1955, str. 585)

Uvožena svinja berkširske pasme

Naša vas (1955, str. 311)

Krškopoljska svinja s pujski (foto Andrej Šalehar)

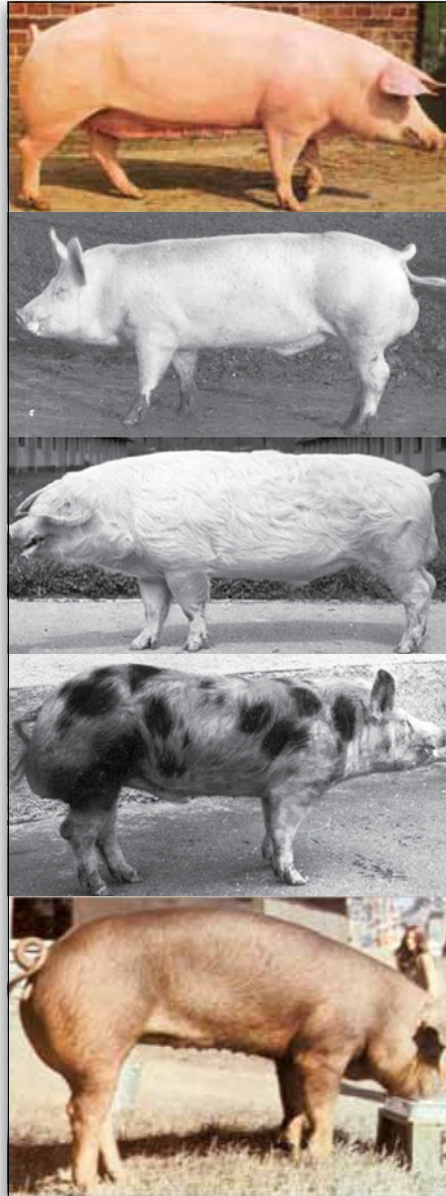
Krškopoljska svinja s pujski – kmetija Ivanšek (foto Andrej Kastelic)

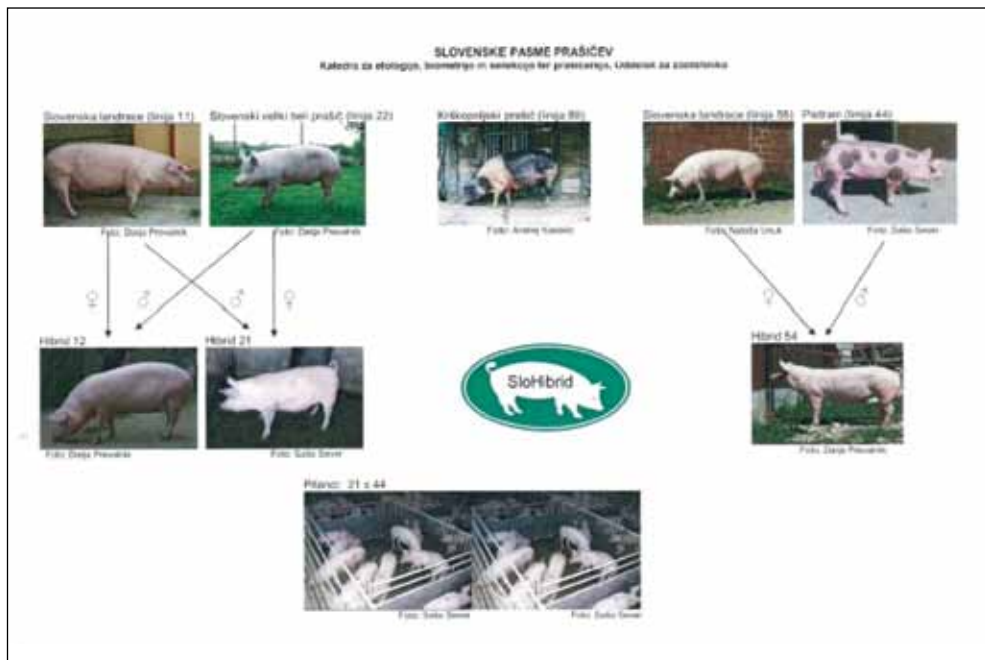
Krškopoljska svinja s kmetije Jamnik – Ložar (foto Andrej Kastelic)

Krškopoljska svinja s kmetije Lipičar (foto Andrej Kastelic)

*Švedska landrace, large white, nemška landrace, pietrain in duroc
(fototeka enote za prašičerejo)*

Rejski program za prašiče SloHibrid (2010)

Poziv kranjskim gospodarjem, ki se pečajo s prasičjo rejo.

Podpisani odbor je ukrenil v seji dne 7. t. m. pospeševati tudi prasičjo rejo, in sicer hoče udomačiti boljše prasičje plemo. Vsled tega ukrepa bode oddajal

plemenske mladiče jorkširskega plemena

s sledečimi pogoji:

1. Prasički se bodo oddajali po dva, tri in morda tudi po štiri mesece stari, in sicer kakeršnih bode dobivati.
2. Cena prasičkom bode tolikokrat po 3 gld., po kolikor mesecev bodo stari, to je polovico cene, kajti odbor mora plačevati po 6 do 7 gld. za vsak mesec starosti.
3. Oddajali se bodo sami merjasci ali pa s svinjami vred. Same svinje ne bode dobiti.
4. Kdor bode dobil prasiče, moral se bode zavezati:
  - a) da ga bode obdržal za plemo, dokler bo sposoben;
  - b) da bode naznanil podpisanemu odboru, kadar bode prasiča nehal rediti;
  - c) da bode merjasca puščal tudi k svinjam bližnjih gospodarjev, kolikor kaže umna prasičja reja, in da bode dotično pristojbino znižal za svinje, ki so udov kmetijske družbe kranjske.

Tisti gospodarji, ki žele imeti takih plemenskih prasičkov z gori navedenimi pogoji, vložijo naj prošnje

do 15. novembra t. l.

pri podpisanem odboru ter naj določno povedo, ali hočejo samo merjasca ali tudi svinjo.

Opomba: Jorkširsko plemo ima te prednosti, da je zelo rodovitno, da hitro raste, da je kmalu sposobno za plemo, da se izvrstno debeli, ni izbirčno za krmo ter postane tako težko, kakor nikdar domači prasiči. Te prednosti pokaže pa le, če je v snažnem in suhem hlevu, ki ni po zimi premrzel in po leti ne pretopel. Kdor nima takega hleva in kdor ne skrbi za snago prasičem, naj rajši ne poskusi z jorkširskimi prasiči.

Glavni odbor c. kr. kmetijske družbe kranjske.

V Ljubljani, dne 7. oktobra 1889.

Ivan Murnik s. r., predsednik.

Gustav Pirc s. r., tajnik.

Kmetovalec (1889, str. 168)

PRASIČJA RAZSTAVA,

katero priredi c. kr. kmetijska družba kranjska
v **NOVEM MESTU**
v torek, dne **22. oktobra t. l.**
v zvezi s prašičjem semnjem.

PROGRAM:

Namen razstavi in z njo združenemu prašičjemu semnju je:

1.) da se vidi uspeh, ki se je dosegal dosegl pri raji prašičev domačih in tujih plemen;
2.) da se gospodarji s primerjanjem prašičev ugotovijo za napredek v prašičji reji in da se ponaše, kje je dobiti dobrih živali za plemo;

3.) da se povzdigne kupčija s prašiči.

Razstava se boe vsrila na dan Lukeževnega semnja, ki je eden največjih na Dolenjskem, in sicer na **prostoru pred vojašnico**, kjer boe tega dne tudi prašičji semnj.

Do 8. ure zjutraj morajo biti že vse živali na mestu razstave, kjer se bodo pripravile potrebne ograje za posamezne vrste razstavljenih živali.

Razstava boe ločena v **dva oddelka**.

V **prvi oddelku** se pripisujejo **plemeni prašiči**, in sicer:

a) posamezni prašiči, kakor:

1.) za spuštanje pripravni mrjaset.

2.) breje svinje in svinje s praseti.

3.) mladi mrjaseti in mlade svinje do starosti 10 mesecev.

b) cele skupine plemenih prašičev, obstoječih iz mrjaset, svinj in praseta.

V **drugi oddelku** se pripisujejo **pitani prašiči**, in sicer:

a) persutniki,

b) starejši pitani prašiči.

Prašiči smejo biti domačega, tujskega in mešanega plemena.

Za lepe živali je določenih **20 premij**, in sicer za **vsak oddelku** po **10 premij** v zmeskih po **20 in 10 kren**.

Prašiči, kateri morajo postati deležni premije, morajo najmanj uže **pol leta biti lastnina** čistega gospodarja, ki jih razstavi.

Gospodarji, kateri želijo razstaviti svoje prašiče v kakem oddelku, naj se **zglasijo pisмено ali ustmeno pri kmetijski podružnici v Novem mestu zadnji čas do 1. oktobra t. l.**, ter naj naznanijo, **koliko in kako živali hočejo razstaviti**, da se zanjorje pripravijo potrebne ograje.

Može, ki bodo sedili o premovanju prašičev, izberó se po predpisniku in se morajo ravnati po določenih predpisih.

Glavni odbor c. kr. kmetijske družbe kranjske.

V LJUBLJANI, dne 1. septembra 1894.

Ivan Murnik m. p.,
predsednik.

Gustav Pirc m. p.,
tajnik.

Tisk J. Slavčičevih tiskarn v Ljubljani

Letak za prašičjo razstavo v Novem mestu 22. 10. 1894
(SI AS 533, P12 – prašičereja)

Zapisek

*prejemnikov hi na sejali v l. 1904 pasme
na jorkširske pasme.*

Red. Šte.	Ime	Kamovanje	Količina		Skupaj
			kg	st.	
1	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	26 55
2	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	29 38
3	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	12
4	Bojarski Jan	H. Bognat	1	1	18 50
5	Bojarski Jan		1	1	21 51
6	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	18 56
7	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	22 46
8	Bojarski Jan	Jabla	1	1	50
9	Bojarski Jan	Kata Kacavod	1	-	38
10	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	38
11	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
12	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	38
13	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
14	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
15	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
16	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
17	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
18	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
19	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
20	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
21	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
22	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
23	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
24	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
25	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
26	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
27	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
28	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
29	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
30	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
31	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
32	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
33	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
34	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
35	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
36	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
37	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
38	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
39	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
40	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
41	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
42	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
43	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
44	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
45	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
46	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
47	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
48	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
49	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
50	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
51	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
52	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
53	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
54	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
55	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
56	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
57	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
58	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
59	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
60	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
61	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
62	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
63	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
64	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
65	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
66	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
67	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
68	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
69	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
70	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
71	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
72	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
73	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
74	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
75	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
76	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
77	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
78	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
79	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
80	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
81	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
82	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
83	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
84	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
85	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
86	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
87	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
88	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
89	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
90	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
91	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
92	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
93	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
94	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
95	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
96	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
97	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
98	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
99	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70
100	Bojarski Jan	Bolesica	1	1	70

Del zapisa prejemnikov prašičev jorkširske pasme – 1904
(SI AS 533, P12 prašičereja)

Družni prašičerejski zavod (postaja) v _____

Izvelek iz rodovnika.

Mesec _____ št. _____
Svinja _____

Rojen dne _____

Oče: _____

Mati: _____

Oče: _____

Mati: _____

Oče: _____

Mati: _____

Oče: _____

Mati: _____

Oče: _____

Mati: _____

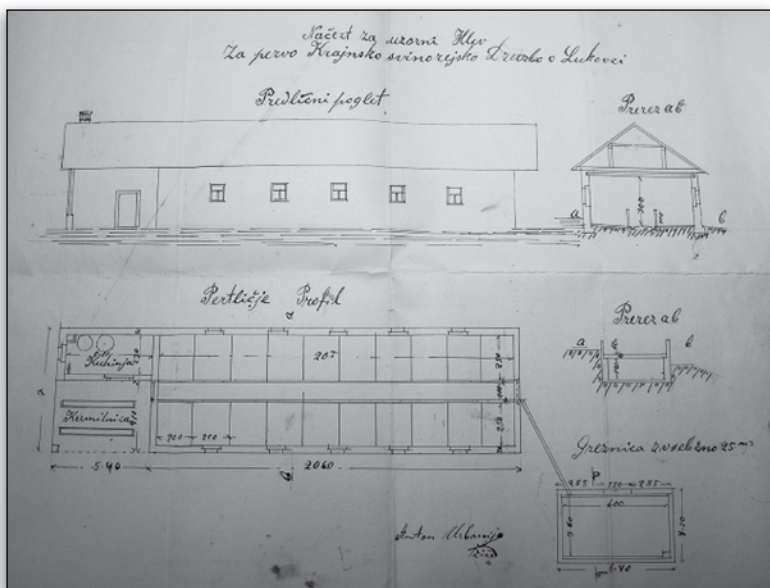
Oče: _____

Mati: _____

Oplemenjena dne _____

Podpis (podpisnik): _____

Obrazec rodovnika – kupljeno na boljšem sejm (2008)

Náčrt svinjaka za prvo kranjsko svinjerejsko družbo v Lukovici – 1913
(SI AS 533, P12 – prašičereja)

Strokovno mnenje glede pitališča v
Št. Lovrencu.

Lepo mi hvalavredno je, da se oddeljni in državi
s toliko vnuem udeležujijo gospodarskega dela.
Ter to je preccenti vse žrtve, ki se pri takem podetovanju
na dušnem in telesnem delu doprinosaajo v
skupni deli por. To veje za porjstje, ki no se ustan.

Začetna stran »Strokovno mnenje glede pitališča v Št. Lovrencu«.
Datum ni zapisan, 13 strani. (SI AS 533, škatla Razno).

Z o vpeljavi turopoljske prašičje pasme v Belo krajino.

Turopoljski prašič, ki je na Kranjskem znan tudi pod imenom pikec, bamulc, je vrsta ogrske kodraste prašičje pasme /aus serofa crissous/. Turopoljska prašičja pasma je nastala iz ^{evropske} slavonske, ki se je kolikortoliko prekrivala z bosniško in srbsko. Valed lokalnih razmer na Turpolju je ta pasma v nekaterih pogledih morala dobiti svoj poseben značaj, valed kterega se nekoliko loči od pravega, oziroma čistocelinskega ogrskega kodrastega prašiča, ki pod imenom mangališka pasma prevladuje na Ogrskem povsod tam, kjer ekstenzivna gospodarska razmera to pasmo še vedno umestno naredi. Vsekako je pa Turopoljec manj zlahten nego ^{evropski} mangališec, a je še bolj utrjen, neizbirčen ter se večinoma v spzlih preživlja. Turopoljec je manj rodovit in kasneje dorasel kakor mangališec.

Ogrski kodrasti prašič ima vsekako v sebi kolikortoliko indijske, oziroma kitajske krvi ter se je v zgodovinski dobi izčrnil iz udomežnega prašiča, ki se je mnogokrat plemenil z divjim prašičem. Ta ogrski prašič je živel na pašnikih in v spzlih večinoma samostojno prepuzen, zato se je preveč v krvnem sorodstvu razplojeval ter je valed tega degeneriral. V boljših razmerah je živel ta pasma v Rumuniji, v Srbiji ter v Bosniji in zato so ^{v vseh tih} na dunajskem trgu prašiči hudo konkurenco. Čistemu ogrskemu prašiču, valed kezar je palatin Josin s posredovanjem srbskega kneza Miloša l. 1833, pustil privesti na Ogrsko veliko šredo srbskih prašičev za ovesenje krvi ogrskega prašiča in je tako nastala mangališka pasma, ki je danes na Ogrskem in Hrvaškem ^{večinoma} razširjena, kjer razmere kažejo take vrste prašiča rediti. Turopoljski prašič se je bil konec prekrševal z bosniškimi, ker so prometne razmere to ravnanje izredno potpirale.

Kodrasti ogrski prašič je odločno najboljši prašič za meso in za šneč v Evropi. On je zelo utrjen in kadar je dorasel je izboren za pitanje. Dosta je pa pozno, zato ima vlaknato meso, ki ni za danjšen okus, a naredi za peč debela boha šneha ter je za tiste trije velepomembni, kjer imajo taki bohi še veljavo. To so prednosti kodrastega ogrskega prašiča, kterim pa nasproti stoji velike slabštrani.

Zavezo pisno.

Potrjujem, da sem prejel plemenske svinje in sicer:

mrjasca težkega kg . *7.0* iz . . . Mlekarna v Sl. Lopenju . . .
svinjico(e) težko (o) . . . iz . . . registрована zadruga z omejeno zavezo.

Ker sem te živali prejel po znižani (polovični) ceni, se zavezujem, da bodem:

- I. Dobljene živali z vso mogočo skrbnostjo gojil,
  - 1) Skrbel bodem vedno za snago, tako v svinjaku, kakor na živalih sadih. Pobelil bodem v ta namen svoje svinjake od znotraj, če tudi so loseni, spomladi in jeseni z apnom, svinje same pa večkrat umil.
  - 2) Poskrbel bodem, da bodo imele svinje vedno dovolj svetlobe. V ta namen bodem okna pri svinjaki vedno snažne držal, če okenj manjka jih bodem takoj o prvi priliki napravil, ali pa vsaj line povečal, in če so z ajdovco zamašene jih odnašil in za zimo dejal šipe noter.
  - 3) Skrbel bodem vedno za dober zrak v svinjaki. V ta namen bom imel okna in line po leti vedno odprte, po zimi pa tudi vsak dan svinjake prezračil, ali pa napravil stalne prezračevalnike.
  - 4) Skrbel bodem vedno za zadostno pregibanje prejetih živali, zato bom skušal svinje imeti po leti vedno snaj, po zimi jih pa tudi vsak dan za nekaj ur spustil na praso, da se preskačejo in prezračijo, med tem pa pustil svinjake vsaj nekaj časa odprte.
  - 5) Skušal bodem vedno kraditi živali po predpisih naše svinjereje, bér se skušal o tem o vsaki priliki poučiti, zlasti, če bode pri nas kako predavatelj se pa udoločiti. Naročil si bodem tudi o prvi priliki pri c.k.r. kmetijski družbi kajžico: Soseba Razumlika prasičoreje, da se bodem tam mogel o vseh vprašanjih naše svinjereje poučiti.

II. Dihal bodem svinje vsaj dve leti za plase in vsako nameravano spre-
mebo prej naznačil c.k.r. kmetijski družbi.

III. Storil bodem vse, kar bi še posebej od mene c.k.r. kmetijska družba
zahtevala.

Kraj: . . . *Dolga njava* . . . dne . . . *2. 3. 1914* . . .

Ime in priimek: *Anton Ovnik*

Zavezno pismo 1914 (SI AS 533, P12 prašičereja)

Zavezno pismo.

Merjasci.

Svčpisani.

sem danes prejel, od ~~Slavonske~~ kmetijske družbe v
Gjubljanu podporo za nakup plemenskega me-
jasca . . . pasme v vrednosti 300. ~~denar~~
to je . . . tristo dinarjev . . . pod
sledecimi pogoji:

1) Merjasca bodem redil dvoleti za plemo
ter s njim ravnal po predpisih umne prasiče.
nje.

2) Pred pretekom dvoletno dobe ne bodem
merjasca nikomur izročil, niti ga prodal brez
dovoljenja ~~Slavonske~~ kmetijske družbe.

3) Če sem, iz katerega koli vzroka, primeran
prodati, ali oddati merjasca pred pretekom
dvoletno dobe, in sicer to s dovoljenjem ~~Slavonske~~
družbe, se karokem vrniti p. . . . In ka
vsako mesec, ki bi manjkalo, do drugega leta.
Prečno pripoznam veljavo tega pogoja, če
di v slučaju, če postane merjasec nesposoben za
plemenjenje vled mojega nepravilnega rav-
nanja

4) Če iz katerega koli vzroka prodam merjas-
ca pred pretekom dvoletno dobe, in sicer to brez
dovoljenja ~~Slavonske~~ kmetijske družbe, povr-
nem tej celotno od nje prejeto podporo

5) Za slučaj, da mi merjasec zjogine, se za-
vemem to takoj naznaniti ~~Slavonski~~ kmetij-
ski družbi, če sem bil sam kriv merjascevega p. . .
gina, ali če sem kaj nutil pravčasno pris-
kati prave kirovne zdravniške pomoči se v potrdno
obsegu potrdžem točki 3 tega karoknega pisma.

Unec . . . dne . . . 2. junija 1927

Janez Puntar
podpis.

Zavezno pismo. Merjasci. Unec 1927 (SI AS 533, škatla Podružnice 1914-20-31)

SI. 15.

Prošjemstvu za Kmetijstvo

Ljubljana.

Zadnje dve leti je vinjereja v tiskojnem okraju nelo veliko trpela - v nekaterih vaseh se skoro po vseh hlevih, pa vinje poschale. Prošjana kmetijska poduznina prosu slavno prošjemstvo za kmetijstvo - da bi nam pomagalo vinjerejo v tiskojnem okraju zopet povzdigniti.

Prosi u predsem, da bi nam preskrbela Iva zlatna merjaseca - , v tiskojnem okraju jih zalec na skoli ni dobiti, in da bi se za nakup teh merjasec nam podelila vsa d'atna podpoca.

Lj. G. + Slov. gor. dne 12. aprila 1920

J. V. K. 107

Jeanje Lilek
L. c. tajnik.

Prošnja za pomoč pri obudvi prašičereje v Slovenskih goricah - 1920 (SI AS 533, P12 prašičereja)

SVERIGES LANTBRUKSFÖRBUND
 Auslandssekretariat
 August 1959.

ZUCHTSCHWEINE DER SCHWEDISCHEN LANDRASSE FÜR LIEFERUNG
NACH FIRMA GRUDA, LJUBLJANA.

Nr	Züchter	Geschl.	Ohrennr	Geboren	Bedeckt
1	Georg Wässman	weibl.	269	16.10.58	27.7.59
2	Badelunda prästgård	"	268	"	28.7.59
3		"	286	20.11.58	28.7.59
4		"	291	"	-
5		männl.	272	16.10.58	--
6	Karl Wässman	weibl.	406	4.10.58	--
7	Tibble	"	409	"	21.7.59
8		"	401	12.11.58	3.7.59
9		"	400	"	13.7.59
10	Sven Envall	"	450	18.11.58	--
11	Skälby	"	449	"	22.7.59
12		"	457	9.12.58	--
13		"	459	"	--
14	Stig Reimersson,...	"	919	5.10.58	8.7.59
15	Norrbäck	"	973	28.12.58	---
16		"	974	"	--
17		"	977	11.1.59	--
18		"	983	"	--
19	Bengt Reimersson ...	"	286	15.1.59	--
20	Persbo	"	285	"	--
21		"	287	"	--
22		"	268	12.12.58	--
23		"	269	"	--
24		"	282	"	--
25		"	283	"	--
26	K.G. Insulander.....	"	1084	14.1.59	--
27	Vappa	"	1079	"	--
28		"	1083	"	--

*Uvodna stran zapisa o odbiri plemenskih prašičev švedska landrace avgusta 1959
 (Arhiv Zadrúžne poslovne zveze Slovenije)*

BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
VTOZD ŽIVINOREJSKI ODDELEK
61230 DOMŽALE

SELEKCIJSKI PROGRAM ZA PRAŠČE V SLOVENIJI

Poročilo za Živinorejsko poslovno skupnost

Domžale, februar 1977

Izdelala:

Doc.dr. ŠALHAR Andrej

Doc.dr. ZAGOŽEN Franc

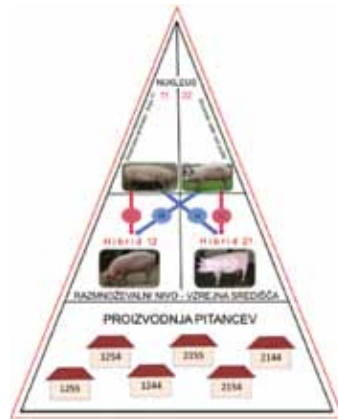
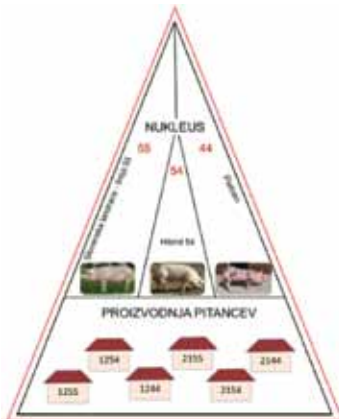

Rejski program za prašiče SloHibrid

Milena Kovac in Špela Malovrh

Ljubljana, 2012

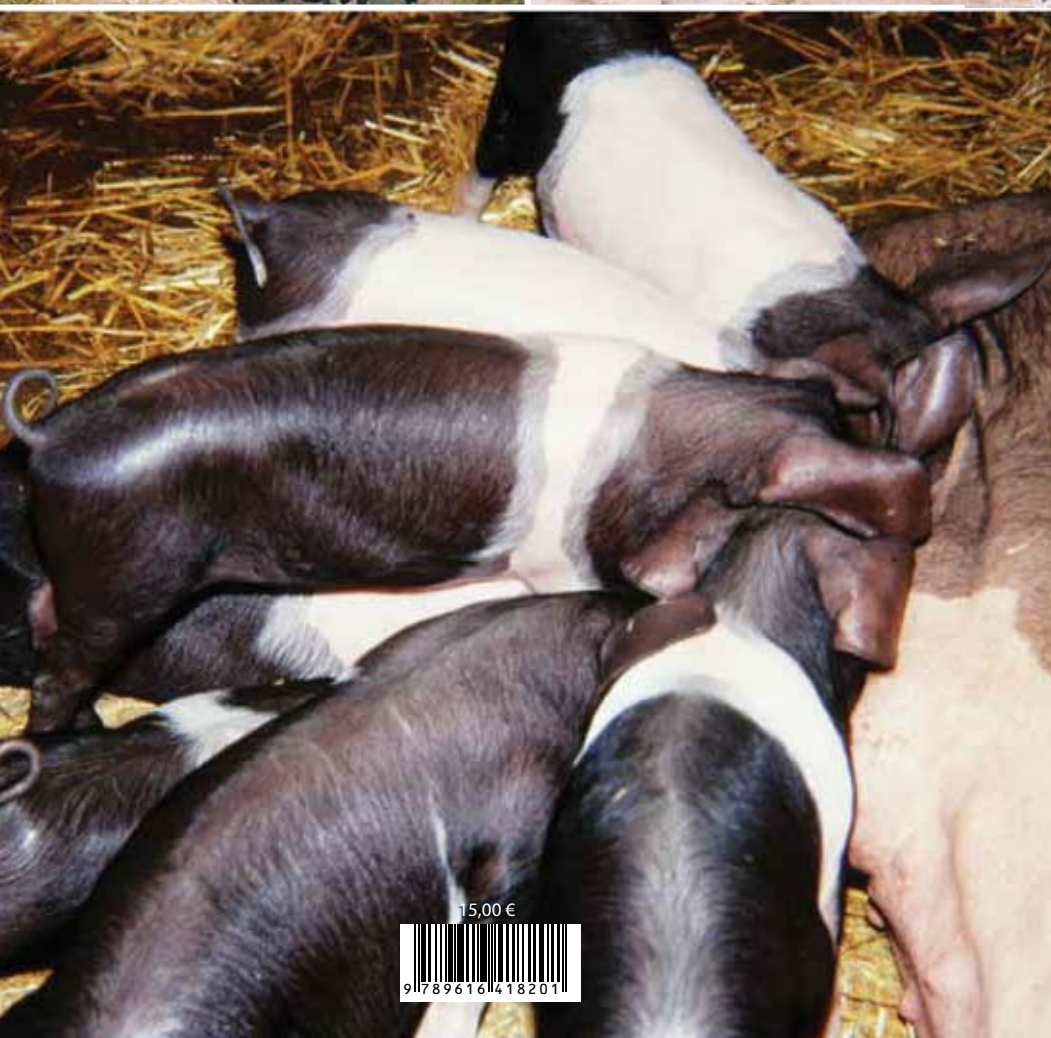
Naslovna stran in selekcijski piramidi - SloHibrid (2012)

Svinja s pujski (fototeka enote za prašičerejo)

15,00 €

